

Àmbit Administració de justícia

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

Ausiàs March, 40
08010 Barcelona
TEL. 93 207 31 14
FAX: 93 207 67 47

 Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

D O C U M E N T S D E T R E B A L L

INVESTIGACIÓ

(Ajuts a la investigació, 2005)

**La protecció dels infants
i els adolescents en els mitjans
de comunicació:
el menor d'edat com a espectador
i com a protagonista**

Autores

M. del Carmen Gete-Alonso y Calera (dir.)

Maria Ysàs Solanes

Judith Solé Resina

M. del Carmen Nuñez Zorrilla

Alejandra de Lama Aymà

Any 2005

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avis legal

Els continguts d'aquesta investigació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>. Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

ÍNDEX

Primera part: el menor d'edat com a protagonista dels mitjans de comunicació.

Judith Solé Resina i Alejandra de Lama Aymà

1. El punt de partida: els drets de la personalitat del menor d'edat.

Judith Solé Resina

- 1.1 Els drets de la personalitat en l'àmbit del dret civil
- 1.2 Adquisició dels drets de la personalitat
- 1.3 Exercici dels drets de la personalitat del menor d'edat
 - 1.3.1. La capacitat d'actuar del menor d'edat en ordre a l'exercici dels seus drets de la personalitat: la regla general de l'exclusió de la representació legal
 - 1.3.2 Les limitacions a la capacitat d'actuar del menor en l'àmbit dels drets de la personalitat
 - 1.3.3 La intervenció dels pares o tutors en l'exercici dels drets de la personalitat del menor.
- 1.4 La defensa dels drets de la personalitat del menor.
- 1.5 El marc legal dels drets dels menors.
- 1.6 La prevenció de l'explotació econòmica i laboral dels menors en el nostre ordenament jurídic
 - 1.6.1 El contracte de treball del menor d'edat
 - 1.6.2 Els contractes civils de serveis i execució d'obres per part de menors.
 - 1.6.3 Consideracions comunes a ambdós tipus contractuals
- 1.7 L'abast del dret a no ésser objecte de cap mena d'explotació econòmica o laboral. Apunts per la reflexió
 - 1.7.1 El menor i l'esport d'elit.
 - 1.7.2 La participació del menor en anuncis publicitari, pel·lícules o sèries televisives.

2. El contracte sobre la imatge del menor

Alejandra de Lama Aymà

- 2.1. Delimitació del concepte i marc jurídic
- 2.2. Capacitat per a celebrar el contracte sobre la imatge del menor i intervencions necessàries.
 - 2.2.1. Capacitat per a consentir la intromissió en imatge
 - 2.2.2. Capacitat per a consentir prestacions personals
 - 2.2.3. La intervenció dels representants legals del menor
 - 2.2.4. Manca de maduresa del menor
 - 2.2.5. Determinació de la maduresa
 - 2.2.6. Conseqüències de la falta d'un dels consentiments exigibles
- 2.3. La protecció qualificada del menor d'edat en els contractes sobre la imatge que vinculen a la realització d'una prestació personal
- 2.4. La contraprestació
- 2.5. La possibilitat de revocar el consentiment a l'ús de la imatge prestat en l'àmbit contractual.

Segona part: el menor d'edat com a espectador

M. Carme Gete-Alonso i Calera/ Maria Ysàs Solanes, i M. Carme Núñez Zorrilla

1. Introducció

- 1.1. Consideracions generals
- 1.2. La participació dels mitjans de comunicació en l'educació del menor.
- 1.3. Declaracions i legislacions de referència

2. Les mesures de protecció del menor en els mitjans de comunicació

- 2.1. Radio i televisió
 - 2.1.2. Normativa estatal
 - 2.1.3. Normativa catalana
- 2.2. Premsa i publicacions
 - 2.2.2. Normativa estatal
 - 2.2.3. Normativa catalana
- 2.3. Internet i Videojocs
 - 2.3.2. Internet
 - 2.3.3. Videojocs
- 2.4. Criteris comuns aplicables amb caràcter general a l'activitat publicitària de tots els mitjans de comunicació
 - 2.4.2. Regulació estatal
 - 2.4.3. Regulació catalana
- 2.5. Els sistemes per reclamar responsabilitat civil i administrativa als mitjans de comunicació
 - 2.5.2. Regulació estatal
 - 2.5.3. Regulació catalana
- 2.6. El sistema de responsabilitat en l'activitat d'autoregulació

3. Els problemes i les carències de regulació: la necessitat d'una revisió normativa urgent

4. Propostes de solució

- 4.1. La revisió normativa
- 4.2. El compromís i participació de les famílies
- 4.3. El compromís i participació dels educadors

Primera part: el menor d'edat com a protagonista dels mitjans de comunicació.

Judith Solé Resina i Alejandra de Lama Aymà

1. El punt de partida: els drets de la personalitat del menor d'edat.

Judith Solé Resina

1.1 Els drets de la personalitat en l'àmbit del dret civil

Tradicionalment les lleis civils no s'han ocupat del tractament dels drets de la personalitat. Aquesta era una qüestió que quedava relegada al Dret Públic, però avui regna la convicció que per aconseguir una completa protecció de la persona - en les seves manifestacions físiques i espirituals - resulta imprescindible emprendre-la també des de la perspectiva del dret civil - protegint civilment la persona, els seus valors i qualitats, i el seu lliure desenvolupament -, de manera que la dels drets de la personalitat es configura com una matèria pròpia del Dret civil.

No és aquest el lloc oportú per aprofundir en la qüestió de la relació - d'equivalència, o no - existent entre els drets de la personalitat i els anomenats drets fonamentals¹. Solament ens interessa posar de manifest que la majoria dels drets de la personalitat es troben reconeguts expressament com a drets fonamentals a la Constitució Espanyola i compten, per tant, amb els mecanismes de protecció que la norma fonamental preveu per a la seva tutela (art. 53 CE). També, des d'altres branques del dret s'arbitren mitjans de defensa. Així, a més del dret constitucional, se'n ocupen el dret penal, el dret administratiu i el dret processal.

¹ Sobre aquesta qüestió es pot consultar Carlos ROGEL VIDE, *Bienes de la personalidad, derechos fundamentales y libertades públicas*, Bolonia, 1985, pàgs. 151 i ss, que sosté que drets de la personalitat i drets fonamentals fan referència a realitats distintes; i Encarna ROCA I TRIAS, *Familia y cambio social (De la "casa" a la persona)*, Madrid, 1999, pàg. 240, que, per contra, defensa que són termes equivalents.

Amb tot, la protecció que ofereix l'ordenament civil i que tal vegada concreten els tribunals ordinaris amb la seva aplicació al decidir, a instància del perjudicat, en el sentit d'evitar violacions futures dels drets que han estat contrariats i a imposar l'obligació de reparar els danys causats (amb l'aplicació de l'art. 1902 CC o altres preceptes més específics), esdevé sovint la única mesura efectiva davant la violació d'un dret de la personalitat realitzada per un particular a un altre particular, quan no resulta constitutiva de delictes o falta. Amb la protecció civil es procura, en definitiva, ampliar la defensa de la persona, limitada en el passat a l'actuació de l'Estat i als atemptats especialment greus contra l'ésser humà dels que s'ocupa el dret penal, en relació a la resta de persones. D'ací la seva importància.

No es pot oblidar, quan es parla de drets de la personalitat, que es tracta d'uns drets que reuneixen unes característiques pròpies que els identifiquen. Així:

- a) Són drets innats, inherents a la persona, perquè s'adquireixen amb la personalitat pel naixement, i mentre existeix la persona no pot ésser privada dels mateixos.
- b) Són drets absoluts oposables *erga omnes* a la resta de particulars i a l'Estat, sense perjudici dels límits que deriven dels drets i llibertats dels demés.
- c) Són drets personalíssims, de manera que, per norma general, són intransmissibles, irrenunciables, imprescriptibles, inexpropiables i inembargables.
- d) Són drets de contingut extrapatrimonial, malgrat que l'extrapatrimonialitat és compatible amb el fet que la seva vulneració comporti que s'imposi el deure de pagar una indemnització –quantitat de diners- per a compensar el perjudici causat (art. 1902 CC).

En tot moment caldrà que tinguem presents aquestes notes pròpies dels drets de la personalitat. En el que aquí interessa, i pel que fa als menors d'edat,

justifiquen les regles sobre la seva adquisició i exercici; i informen quant als subjectes implicats, l'objecte i l'abast de la protecció dels drets dels menors.

1.2. L'adquisició dels drets de la personalitat

La primera de les notes que acabem de predicar dels drets de la personalitat és la d'ésser un tipus de drets innats, inherents a la persona que s'adquireixen, doncs, amb l'adquisició de la personalitat.

Cal recordar que la personalitat és la condició que l'ordenament jurídic atribueix a la persona perquè sigui considerada subjecte de dret i, per tant, titular de drets i deures jurídics, de relacions jurídiques. I que es tracta d'una condició uniforme, idèntica i general per tot aquell que l'ostenta, que no admet matisos, i es reconeix a l'ésser humà pel mer fet de ser-ho².

D'acord amb l'art. 29 CC el naixement determina la personalitat, de manera que s'és persona des del naixement i des d'aquest precís moment s'adquireixen els drets de la personalitat. I es que, per bé que la personalitat no s'adquireix fins que es compleixin els requisits establerts a l'art 30 CC –tenir figura humana i viure vint-i-quatre hores separat del si matern³–, s'ostenta, després, des del naixement.

La titularitat dels drets de la personalitat correspon d'igual manera al major d'edat que al menor d'edat. De fet, ni aquesta dada, ni cap altre –raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altre condició o circumstància personal o social–, introdueix cap tipus de matisació en la titularitat (art. 14 CE).

D'altra banda, la noció de personalitat s'identifica amb la de capacitat jurídica de la persona als efectes de definir l'aptitud d'aquesta per a ésser titular de

² Vid. M^a del Carmen GETE-ALONSO, Maria YSAS i Judith SOLE, *Parte General y Derecho de la Persona Vigente en Cataluña*, Cálamo, Barcelona, 2004, pàgs. 87 i ss.

³ Els requisits establerts a l'art. 30 CC s'han d'entendre avui dia, d'acord amb la majoria de la doctrina, en termes de viabilitat del nadó.

drets i obligacions. Totes les persones tenen capacitat jurídica, tenen la “mateixa” capacitat jurídica, perquè la capacitat jurídica és una i igual per a tots.

1.3. Exercici dels drets de la personalitat del menor d'edat

Així com la titularitat dels drets pren com a base la capacitat jurídica de la persona, l'exercici dels mateixos es fonamenta en la noció de la capacitat d'obrar o capacitat d'actuar.

La capacitat d'obrar es defineix com l'aptitud de la persona per a realitzar eficaçment actes jurídics, per exercitar drets i obligacions. Té com a pressupòsit la capacitat de prendre consciència de la transcendència jurídica d'un acte determinat i, a diferència de la capacitat jurídica, no és uniforme i igual per a totes les persones, sinó que és graduable: pot ésser plena, de manera que capacita per a tots els actes de la vida civil, o limitada, cas en el qual o bé el subjecte en qüestió no pot realitzar eficaçment per sí mateix determinats actes o negocis jurídics i cal que en el seu lloc actuï una altra persona que el representi, o podent celebrar-los requereix que una altra persona l'assisteixi complementant la seva manca de capacitat.

La capacitat d'obrar plena s'adquireix amb la majoria d'edat, als 18 anys (art. 315 CC). Després la persona solament podrà ésser privada de la capacitat d'obrar per sentència judicial quan concorrin les circumstàncies previstes a la llei ⁴(arts. 199 i ss CC).

Les limitacions a la capacitat d'obrar es justifiquen, ja ho hem dit, en la manca de capacitat natural d'entendre i voler, en la falta de consciència envers la transcendència d'un determinat acte jurídic. Caldria estar, doncs, a la capacitat que cada persona demostrés respecte cada acte jurídic concret, però davant la inviabilitat de posar en pràctica aquesta solució que, d'altra banda comportaria una considerable inseguretats jurídica, el nostre ordenament ha optat per

⁴ Vid. Lluís PUIG FERRIOL, M^a del Carmen GETE-ALONSO y CALERA, Jacinto GIL RODRÍGUEZ, José Javier HUALDE SANCHEZ, *Manual de Derecho Civil*, T. I, *Introducción y derecho de la persona*, 3^a ed., Marcial Pons, Madrid, 2001, págs. 190 y ss.

establir unes dades objectives que pressuposen la falta de capacitat de la persona: són la minoria d'edat i la incapacitació en cas de malalties o deficiències persistents de caràcter físic o psíquic que impedeixin a la persona autogovernar-se per sí mateixa (art. 200 CC). En qualsevol cas no es pot oblidar que la limitació de la capacitat d'obrar respon sempre a la voluntat de protegir a qui en resulta afectat.

En el supòsit que aquí interessa, el de la minoria d'edat, i en resposta al principi de protecció del menor recollit a l'art. 39 CE, el nostre ordenament jurídic sotmet al menor a un sistema de guarda y protecció del menor: la potestat dels pares (art. 132 CF) o la tutela (art. 170 CF), establerta sempre en el seu benefici, de manera que el menor és una persona dependent d'una altra, que no gaudeix de plena autonomia. Amb tot, la limitació no afecta, ja ho hem dit, a la titularitat dels drets sinó al seu exercici. Això sí, abasta tant l'esfera personal com la patrimonial. D'ací que els titulars de la potestat o la tutela administren els béns dels menors (arts. 145 i 210 CF) i ostenten llur representació legal (arts. 155 i 209 CF).

Per descomptat que en la minoria d'edat, la capacitat natural augmenta palatinament, de manera que varia també la capacitat d'obrar del menor que serà nul·la fins una determinada edat però anirà augmentant gradualment amb ella, d'acord amb dos criteris: l'objectiu de l'edat -criteri purament biològic-, i el subjectiu del coneixement suficient –criteri del discerniment-. Correlativament, disminuirà l'abast de la intervenció atribuïda als pares o tutors que es pot limitar a l'assistència al menor complementant la falta de capacitat plena en les actuacions que, d'acord amb la llei, pot realitzar el menor per sí mateix, o ser nul·la, també en els supòsits legalment previstos⁵.

1.3.1. La capacitat d'actuar del menor d'edat en ordre a l'exercici dels seus drets de la personalitat: la regla general de l'exclusió de la representació legal

⁵ Maria YSAS, *Parte General y Derecho de la persona vigente en Cataluña*, Cálamo, Barcelona, 2004, págs. 123 y ss.

Centrant-nos en el tema que ens ocupa, cal recordar que, amb caràcter general l'art. 155 .2 a) CF exclou de la representació legal dels pares, i l'art. 209.2 a) CF de la dels tutors, "*els actes relatius als drets de la personalitat llevat que les lleis que els regulin ho disposin altrament*"⁶. Per descomptat que aquesta excepció a la regla general de la representació legal del menor pels pares i tutors es deu al fet que aquests drets es defineixen, tal com hem indicat abans, com a drets personalíssims⁷. També el respecte al lliure desenvolupament de la personalitat del menor obliga a reconèixer-li capacitat per a exercir els seus drets de la personalitat⁸.

Amb tot, aquesta excepció no es pot interpretar com una exclusió absoluta de l'actuació del representant legal, que en alguns casos, com veurem, està expressament prevista per la llei. Ans al contrari, en l'exercici dels drets de la personalitat del menor caldrà compatibilitzar el reconeixement de la capacitat d'obrar progressiva d'aquest amb la necessària intervenció dels representants o altres institucions de protecció, sempre en benefici de l'interès del menor. I és que el protagonisme que l'ordenament jurídic pretén atorgar al menor en el desenvolupament de la seva personalitat, mitjançant el reconeixement d'un àmbit de capacitat determinat en funció del grau de discerniment, no es pot portar fins al límit que suposi un perjudici pel seu interès.

1.3.2. Les limitacions a la capacitat d'actuar del menor en l'àmbit dels drets de la personalitat

⁶ Per un tractament detallat d'aquesta qüestió es pot consultar M^a del Carmen GETE-ALONSO y CALERA, *La nueva normativa en materia de capacidad de obrar de la persona*, Madrid, 1992, pág. 50.

⁷ Cal tenir en compte que la representació consisteix en l'exercici d'un dret aliè i que els drets de la personalitat, en la mesura que són inherents a la persona solament poden ésser exercitats pel seu titular.

⁸ En aquest sentit es pronuncia l'Exposició de Motius de la LOPJM, que dicta: "*la mejor forma de garantizar social y jurídicamente la protección a la infancia es promover su autonomía como sujetos. De esta manera podrán ir construyendo progresivamente una percepción de control acerca de su situación personal y de su proyección de futuro.*"

En primer lloc cal recordar que l'interès del menor es formula com un principi general que representa un instrument informador, integrador i d'interpretació de l'ordenament jurídic⁹.

Precisament amb la voluntat de vetllar per l'interès del menor, el nostre ordenament ha optat per admetre en alguns casos que el menor exerciti en nom propi els seus drets de la personalitat i per prohibir-ho en altres casos, en els quals es preveu la intervenció dels representants legals:

En l'exercici dels drets de la personalitat actuarà directament el menor sempre que les seves condicions de maduresa –o capacitat natural-, d'una banda, i la llei, d'una altra, ho permetin.

En aquest sentit, doncs, les limitacions a l'exercici en nom propi dels drets de la personalitat del menor venen establertes d'una banda per la llei i d'una altra, per la manca de capacitat natural.

Pel que fa a les limitacions establertes per la llei, cal destacar algunes lleis especials que estableixen les següents limitacions:

L'article 7.2 RD 411/1996, d'1 de març, que regula les activitats relatives a la utilització clínica de teixits humans, exigeix sempre l'autorització dels pares o tutors, en els casos en que els menors d'edat poden ésser donants, que són els casos de donació de residus quirúrgics, de progenitors hematopoiètics i de medul·la òsea, en els dos últims casos exclusivament per a les situacions en les que existeixi relació genètica entre el donant i el receptor.

D'una altra banda, l'article 9.1 d) RD 2070/1999, de 30 de desembre, pel qual es regulen les activitats d'obtenció i utilització clínica d'òrgans humans i la coordinació territorial en matèria de donació i trasplantament d'òrgans i teixits, prohibeix l'extracció d'òrgans a menors d'edat, fins i tot amb el consentiment dels pares o tutors.

⁹ Per una anàlisi del concepte de "interés del menor" es pot consultar Isabel LAZARO GONZALEZ, (Coord.), *Los menores en el Derecho español*, Madrid, 2002, págs. 97 y ss.

També la Llei 42/1988, de 28 de desembre, sobre donació i utilització d'embrions i fetus humans, o de les seves cèl·lules, teixits o òrgans, exigeix per a la donació de fetus o embrions humans el progenitor dels quals sigui un menor, autorització del seu representant legal (art. 4.2).

La llei estatal 35/1988, de 22 de novembre, que regula les tècniques de reproducció assistida, exigeix la majoria d'edat a les usuàries d'aquestes tècniques (art. 2.1 b), de manera que exclou tant la possibilitat que les menors consenteixin per sí mateixes com que el consentiment es doni per representació, ja que senzillament tenen prohibida la seva utilització; i

L'art. 7.2 d) de la Llei 21/2000, de 29 de desembre, sobre els drets d'informació concernent a la salut i l'autonomia del pacient, i la documentació clínica, reclama també la majoria d'edat per a decidir sobre la interrupció voluntària de l'embaràs.

Pel que fa a l'àmbit penal, el Codi Penal estableix que no és vàlid el consentiment prestat pel menor en els delictes de lesions (art. 155.2 CP), en l'esterilització i la cirurgia transexual (art. 156.1 CP).

Tots aquests supòsits legals de limitacions a la capacitat d'actuar els drets de la personalitat del menor responen a la voluntat d'evitar actuacions que posin en perill la seva salut o la seva integritat física o que tinguin conseqüències que puguin afectar negativament el desenvolupament del menor en el futur. Per bé que algun d'ells resulta especialment discutit; així, la limitació de la capacitat per a decidir sobre la interrupció de l'embaràs que afecta a una adolescent –per exemple de disset anys- a la que la llei reconeix capacitat per a consentir tenir relacions sexuals (art. 183 CP) i per decidir sobre un tractament o intervenció mèdica que posi en perill la seva salut o integritat física (art. 7.2 d) Llei 21/2000). Però aquest no és el lloc adequat per a tractar aquesta qüestió

L'existència o no de capacitat natural és, ja ho hem dit, l'altra dada que incideix en la possibilitat que el menor exerciti els seus drets de la personalitat en nom propi, excloent la representació legal.

Es considera que el menor d'edat té capacitat natural quan demostra tenir suficient aptitud psíquica per a la vàlida prestació del consentiment necessari en l'exercici del dret i per comprendre les conseqüències que per l'exercici de la seva llibertat futura té la disposició d'aquest dret. És a dir, el menor ha de tenir voluntat per emetre el consentiment i coneixement del efectes jurídics derivats d'aquest¹⁰. La capacitat natural, a més, s'ha de valorar atenent a la naturalesa del concret dret que ha d'exercitar el menor i les conseqüències que aquests actes poden tenir en un futur.

En alguns casos, la llei, expressament, deixa en funció de l'existència o no de capacitat natural la determinació de si el menor pot o no exercitar un concret dret de la personalitat en nom propi. En general, es pot afirmar que es presumeix que el menor té capacitat natural a partir dels setze anys i que aquesta li manca sota dels dotze anys. Dels dotze als setze s'haurà d'estar a cada cas¹¹.

En definitiva, malgrat la regla general d'exclusió de la representació en l'exercici dels drets de la personalitat del menor, s'haurà d'estar al que disposi la regulació específica, si n'hi ha, de cada un dels drets de la personalitat del menor. En ella es poden haver previst criteris objectius o pautes per determinar l'existència de la maduresa necessària per exercir directament per part del menor un determinat dret de la personalitat¹² i els casos en que per manca de la mateixa¹³ o fins i tot, excepcionalment, en presència de capacitat natural¹⁴, han d'actuar els representants legals.

¹⁰ Carmen SÁNCHEZ HERNÁNDEZ, "Capacidad natural e interés del menor maduro como fundamento del libre ejercicio de los derechos de la personalidad", en *Estudios Jurídicos en Homenaje al Profesor Luis Díez-Picazo*, T. I, Navarra, 2003, pág. 956.

¹¹ Així ho fa l'art. 7.2 d) primer paràgraf de la Llei 21/2000, de 29 de desembre, sobre els drets d'informació concernent a la salut i l'autonomia del pacient, i la documentació clínica, que disposa que:

"En el cas de menors, si aquests no són competents, ni intel·lectualment ni emocionalment, per a comprendre l'abast de la intervenció sobre la pròpia salut, el consentiment l'ha de donar el representant del menor, havent escoltat, en tot cas, la seva opinió si és major de dotze anys. En la resta de casos, i especialment en casos de menors emancipats i adolescents de més de setze anys, el menor ha de donar personalment el seu consentiment."

¹² Veure la NPP anterior

¹³ Com en el cas contemplat per l'art. 3. de la La LO 1/1982, de 5 de maig, de Protecció Civil del Derecho al Honor, a la intimidad personal y familiar y a la propia imagen estableix que "El

1.3.3. La intervenció dels pares o tutors en l'exercici dels drets de la personalitat del menor.

En tots aquells casos en que la llei o la falta de capacitat de discerniment o capacitat natural impedeixen que sigui el menor qui exerciti directament els seus drets de la personalitat, intervindran els seus representants legals. Ara bé, els pares o tutors no actuaran, en rigor, amb base a l'existència de representació legal –en nom del menor que no té reconeguda la capacitat necessària per actuar vàlidament per sí mateix-, sinó en el desenvolupament del seu encàrrec de vetllar per l'interès del menor¹⁵ com a contingut propi de la potestat que ostenten¹⁶.

Certament, la potestat és un poder jurídic que s'ha d'exercir necessàriament en interès o benefici d'aquell qui en resulta sotmès, i en el moment en que l'interès del mateix ho reclami¹⁷. Per això, la potestat dels pares i tutors els obliga a actuar en favor de la personalitat del menor¹⁸ i a ajudar-los en la mesura que els sigui possible¹⁹.

consentimiento de los menores e incapaces deberá prestarse por ellos mismos si sus condiciones de madurez lo permiten, de acuerdo con la legislación civil. En los restantes casos el consentimiento habrá que otorgarse por escrito por su representante legal, quien está obligado a poner en conocimiento previo del Ministerio Fiscal el consentimiento proyectado. Si en el plazo de ocho días el Ministerio Fiscal se opusiere, resolverá el Juez”.

¹⁴ Aquí ens remetem a les limitacions establertes per les lleis especials a les que ja hem fet referència.

¹⁵ Alejandra DE LAMA AYMÀ, *La protección de los derechos de la personalidad del menor de edad*, Tesis Doctoral, inédita, pág. 44, afirma que en aquests casos els pares actuen amb base a l'interès legítim de protecció dels menors.

¹⁶ En aquest sentit, veure per tots, Manuel ALBALADEJO GARCIA; “La representación”, *Anuario de Derecho Civil*, 1958, T. XII, pág. 776.

¹⁷ L'art. 133.1 CF així ho disposa: “La potestat constitueix una funció inexcusable i, en el marc de l'interès general de la família, s'exerceix personalment sempre en benefici dels fills per a facilitar el ple desenvolupament de la seva personalitat”.

¹⁸ Que l'actuació dels pares o tutors en l'àmbit de l'exercici dels drets de la personalitat del menor no pot considerar-se pròpiament un supòsit de representació legal, sinó la concreció de l'obligació de vetllar pel lliure desenvolupament dels mateixos que conté la potestat que ostenten explica, per exemple, que l'art. 4.3 de la LO 1/1996, de 15 de gener, de *Protección Jurídica del Menor*, estableixi que fins i tot si consta el consentiment dels qui han de completar la capacitat es pot considerar il·legítima qualsevol intromissió contrària als interessos, la honra o la reputació del menor.

¹⁹ L'art. 39.3 CE disposa que “Els pares han de prestar assistència de tot tipus als fills tinguts dins i fora del matrimoni, durant la seva minoria d'edat i en els altres casos en que legalment procedeixi”.

En aquest sentit, l'art. 3 LAPIA estableix que "l'interès superior de l'infant i de l'adolescent ha d'ésser el principi inspirador de les actuacions públiques i de les decisions i les actuacions que els concerneixen adoptades i dutes a terme pels pares, els tutors o els guardadors, per les institucions públiques o privades encarregades de protegir-los i d'assistir-los o per l'autoritat judicial o administrativa. Per a la determinació d'aquest interès hom ha de tenir en compte, en particular, els anhels i les opinions dels infants i els adolescents, i també llur individualitat dins el marc familiar i social".

Però, fins i tot, en els casos en que la llei reconeix capacitat al menor per exercir per sí sol els drets de la personalitat, cal tenir en compte, ja ho hem vist, l'interès del menor, de manera que no han de resultar acceptables aquelles actuacions que el menor dugui a terme si són contràries al seu propi interès. En aquest sentit el Tribunal Constitucional ha manifestat en la STC 154/2002, de 18 de juliol, que tracta d'un supòsit en el que un menor es nega a ser objecte d'una transfusió de sang per motius de les seves creences religioses, que: "Malgrat que l'Ordenament jurídic concedeix rellevància a determinats actes del menor d'edat.... el reconeixement excepcional de la capacitat del menor d'edat respecte de determinats actes jurídics....no és suficient per a, per via d'equiparació, reconèixer l'eficàcia jurídica d'un acte....que, per afectar en sentit negatiu a la vida, té, com a notes essencials, la de ser definitiu i, en conseqüència, irreparable... En tot cas, és prevalent l'interès del menor, tutelat pels pares i, en el seu cas, pels òrgans judicials".

També en aquesta línia, algunes normes concretes, preveuen expressament la intervenció de l'autoritat judicial i del Ministeri Fiscal²⁰, o d'altres institucions públiques especialment legitimades a aquests efectes²¹ amb funcions de tutela de l'interès del menor.

²⁰ Un exemple es pot trobar en l'art. 3.1 LO 1/1982, de 5 de maig, de *Protección Civil del Honor, de la Intimidación Personal y Familiar y la Propia Imagen*, que estableix que quan el menor no tingui capacitat natural suficient, seran els pares o tutors qui consentiran els actes relatius a l'exercici d'aquests drets del menor, però aquests actes hauran de ser comunicats al Ministeri Fiscal, que en el cas que consideri que vulneren els drets del menor reclamarà la intervenció judicial.

²¹ En aquest sentit, l'art. 17.3 de la LAPIA disposa que « Les administracions públiques han de vetllar per la protecció dels infants en cas de mal ús de les facultats dels pares o de les facultats atribuïdes a altres persones que en tinguin cura i també perquè els pares, els tutors o

1. 4. La defensa dels drets de la personalitat del menor

La defensa dels drets de la personalitat del menor correspon, en primer lloc, als pares, tutors o guardadors als que s'encomana, com hem vist, la funció d'assegurar, dins llurs possibilitats, les condicions de vida necessàries per al desenvolupament integral dels fills i els adolescents (art. 17.1 LAPIA).

També les administracions públiques han de vetllar per la protecció dels infants en el cas de mal ús de les facultats dels pares o de les facultats atribuïdes a altres persones que en tinguin cura (art. 17.3 LAPIA). I en qualsevol cas, el propi menor, sense necessitat de tenir un mínim d'edat concreta, el pare o la mare que no tinguin l'exercici de la potestat i els altres parents del menor fins al quart grau d'afinitat i el segon de consanguinitat, poden sol·licitar de l'autoritat judicial mesures que assegurin el bon funcionament de les potestats en ordre a la protecció de la seva persona i/o béns (art. 134 CF).

A més, en el supòsit de mal ús o omissió de l'actuació deguda de les persones que la tenen encomanada, la defensa del menor correspondrà al Ministeri Fiscal, que té atribuïdes, entre altres, les funcions d'actuar en defensa dels drets fonamentals i promoure la defensa dels menors (art. 3.3 i 3.7 LEOMF).

L'incompliment per part del pare del deure de defensa dels drets del fill, contingut dins els deures inherents a la potestat (art. 143 CF), pot arribar a comportar la privació de llur potestat en sentència dictada en causa penal o matrimonial (art. 136 CF). De la mateixa manera, en tant contingut propi del càrrec, l'incompliment per part del tutor del deure de defensa del menor davant les intromissions il·legítimes o violacions dels seus drets pot convertir-se en una causa de remoció (art. 195 CF). Pot donar lloc, així mateix, a la declaració de desemparament del menor, amb les conseqüències que comporta en relació a

els guardadors disposin dels mitjans d'informació i formació adequats per a ajudar-los a complir llurs responsabilitats envers els infants i adolescents”,

l'assumpció de les funcions tutelars per part dels corresponents òrgans administratius, quan el menor es trobi en una situació que impedeixi el seu desenvolupament integral (art. 2.2 LPMA).

Tot plegat sense perjudici que l'omissió a la que ens referim pugui ser a més constitutiva del delictes d'incompliment del deure d'assistència inherent a la potestat, la tutela, la guarda i l'acolliment familiar, tipificat per l'article 226 CP, o de qualsevol altre²².

1.5. El marc legal dels drets dels menors

Limitant-nos a l'anàlisi del dret intern i vigent a Catalunya, el marc legal dels drets dels menors està configurat bàsicament, en primer lloc, per dues normes generals i bàsiques, que són, d'una banda, la Llei Orgànica 1/1996, de 15 de gener, de *Protección Jurídica al Menor*, d'àmbit estatal, i d'una altra, la Llei catalana 8/1995, de 27 de juliol, d'Atenció i Protecció dels Infants i els Adolescents²³.

Ambdues normes responen a la voluntat de formular els principis bàsics relatius als drets dels menors i fixar un sistema adequat de protecció dels mateixos, seguint la Convenció de les Nacions Unides sobre els drets de l'infant, del 20 de novembre de 1989. S'hi determinen, entre altres:

- el dret al lliure desenvolupament de la personalitat (art. 5 LAPIA)
- el dret a no ésser discriminat (art. 7 LAPIA)
- el dret a l'honor, la intimitat i la pròpia imatge (art. 9 LAPIA, art. 4 LOPJM)

²² Vid. Concepción MOLINA BLAZQUEZ, "Protección penal de los menores: los menores víctimas de delito", en *Jornadas sobre derecho de los menores*, Madrid, 2003, págs. 285 y ss.

²³ Quant a la relació o articulació de la LOPJM amb les lleis autonòmiques, es pot consultar Isabel LAZARO GONZALEZ, Ob. Cit. Págs. 91 y ss.

- el dret general a rebre informació adequada a les condicions de maduresa i a l'edat dels infants o els adolescents (art. 11 LAPIA, art. 5 LOPJM)
- el dret a la participació social (art 12 LAPIA, art. 7 LOPJM)
- el dret a la llibertat ideològica (art. 6 LOPJM)
- el dret a la llibertat d'expressió (art. 11.2 LAPIA, art. 8 LOPJM)
- el dret a ésser escoltat (art. 9 LOPJM)
- el dret a la protecció de la salut (art. 25 LAPIA)
- el dret a l'educació (art. 28 LAPIA); i
- el dret a no ésser objecte de cap mena d'explotació econòmica o laboral (art. 8 LAPIA)

A banda del reconeixement que es fa en aquestes normes alguns d'aquests drets han estat desenvolupats en altres lleis civils especials. Cal tenir en compte el que disposen, entre altres, les següents normes:

- la Llei 9/1998, de 15 de juliol del Codi de Família de Catalunya
- La Llei 37/1991, de 30 de desembre, sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció, i el seu Reglament aprovat per Decret 2/1997, de 7 de gener.
- La LO 1/1982, de 5 de maig, de Protección Civil del Derecho al Honor, a la intimidad personal y familiar y a la propia imagen.
- Llei 27/2001. de 31 de desembre, de justícia juvenil.

- Llei 21/2000, de 29 de desembre, sobre els drets d'informació concernent a la salut i l'autonomia del pacient i la documentació clínica; i
- Llei 3/1993, de 5 de març, de l'estatut del consumidor.

1. 6. La prevenció de l'explotació econòmica i laboral dels menors en el nostre ordenament jurídic

En aquest apartat volem dedicar una especial atenció a l'art. 8 LAPIA que estableix que:

“Els infants i els adolescents han d'ésser protegits de qualsevol tipus d'explotació econòmica o de qualsevol treball que pugui ésser perillós, perjudicar-ne la salut o entorpir-ne l'educació i la formació o el desenvolupament integral, d'acord amb el que estableix la legislació laboral vigent”

L'anàlisi d'aquest precepte ens porta a valorar en primer lloc, les disposicions laborals existents sobre la matèria. En segon lloc, sembla convenient determinar l'existència i contingut de la normativa civil específica de la contractació de menors. I en darrer terme, plantejar la qüestió de l'explotació econòmica dels menors que es practica en el nostre àmbit geogràfic sota el paraigües de la legislació -i de les llacunes legals- vigent.

1.6.1 El contracte de treball dels menors d'edat

La regulació laboral relativa al treball de menors es recull fonamentalment als arts. 6 i 7 b) de l'Estatut dels Treballadors, que aquí solament anunciem perquè són objecte d'anàlisi en una altra ponència:

L'art. 6 LTRET prohibeix l'admissió al treball dels menors de 16 anys. Disposa, així, que l'edat mínima d'ingrés al treball són els setze anys. Cal destacar que la capacitat laboral no coincideix, doncs, amb la majoria d'edat civil, ni amb la consegüent adquisició de la plena capacitat d'obrar.

Per la seva banda, l'art. 7 LTRET tracta sobre la capacitat per a celebrar un contracte laboral –que cal distingir de la capacitat laboral o capacitat requerida per a treballar-. Sobre aquesta qüestió estableix que:

“Podrán contratar la prestación de su trabajo:

Quienes tengan plena capacidad de obrar conforme lo dispuesto en el Código Civil.

Los menores de dieciocho y mayores de dieciséis años, que vivan de forma independiente, con consentimiento de sus padres o tutores, con autorización de la persona o institución que les tenga a su cargo.

Si el representante legal de una persona de capacidad limitada la autoriza expresa o tácitamente para realizar un trabajo, queda ésta también autorizada para ejercitar los derechos y cumplir los deberes que se derivan de su contrato y para su cesación”.

D'aquesta manera es legitima al menor de divuit anys però major de setze, independent econòmicament –emancipat de fet- a celebrar un contracte laboral, per bé que amb el consentiment dels pares, però en nom propi. Amb el ben entès que el consentiment d'aquests ha d'estar fonamentat exclusivament en termes d'aptitud volutiva i enteniment del menor²⁴. Sembla admetre, per contra, que si el menor té entre setze i divuit anys i no està emancipat hauran de contractar en el seu nom els seus representants legals, i que el menor emancipat formalment té la mateixa capacitat que el major d'edat.

En tot cas, respecte els menors d'entre 16 a 18 anys als que, segons s'ha vist, es reconeix capacitat laboral, la LTRET estableix que no podran realitzar treballs nocturns ni aquells treballs que hagin estat declarats a aquest efecte

²⁴ En aquest sentit, Isabel LAZARO GONZALEZ, coord..., *Los menores en el Derecho español*, Madrid, 2002, pág. 701.

insalubres, penosos, nocius o perillosos, tant per a la seva salut com per a la seva formació professional i humana.

En aquest punt, caldrà tenir també en compte les mesures específiques per a la protecció dels treballadors menors d'edat que recull l'art. 27 de la Llei 31/1995, de 8 de novembre, de *Prevención de Riesgos Laborales*, que es concreten en l'establiment de prohibicions de realitzar determinats tipus de treballs que poden comportar riscos per a la salut i seguretat del treballador menor i la fixació de condicions particulars de prestació de serveis en relació al règim de jornada i descansos²⁵.

No hi han dades que facin pensar que l'incompliment d'aquestes prohibicions suposin un problema important en el nostre país²⁶. Amb tot, correspon a la Inspecció del treball, la vigilància del compliment de la normativa laboral (Llei 42/1997, de 14 de novembre, *Ordenadora de la Inspección de Trabajo*) i més concretament de les normes sobre treball de menors (art. 2.1 RD 2122/1971), i l'aplicació, en el seu cas, del sistema de sancions que s'estableix a aquest efecte²⁷.

A les prohibicions establertes pel dret laboral s'afegeixen algunes altres mesures en l'àmbit civil, previstes pel legislador català, dirigides específicament a protegir els menors que han deixat la llar familiar, alguns d'ells procedents d'altres països i tal vegada indocumentats, i que es troben en situació de "risc elevat d'ésser víctimes de l'explotació exercida per persones adultes o de caure en la delinqüència" –en situació de "conflicte social"-. Aquesta tasca s'empren fonamentalment amb la Llei 8/2002, de 27 de maig, de modificació de la Llei 37/1991, de 30 de desembre, sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció, i de regulació de l'atenció especial als adolescents amb conductes d'alt risc social, que incorpora mesures adreçades a la població

²⁵ Vid. María José LOPEZ ALVAREZ, "La protección del trabajador menor de edad", en *Jornadas sobre derecho de los menores*, Madrid, 2003, págs. 433 y ss.

²⁶ En aquest sentit Carmen PUYO MARÍN, "La convención de Naciones Unidas sobre los derechos del niño", en *Jornadas sobre derechos de los menores*, Madrid, 2003, pág. 131.

²⁷ Els articles 96.4 LTRET i de la 8 *Ley de Infracciones y Sanciones de Orden Social*, de 7 d'abril de 1988, que qualifiquen d'infraccions molt greus les transgressions de les normes sobre treball de menors.

adolescent amb conductes d'alt risc social, amb independència que concorrin o no causes per a declarar el desemparament de les persones afectades.

L'art. 6.4 LTRET si admet, però, la intervenció de menors de 16 anys en espectacles públics, quan sigui autoritzada per les autoritats laborals i sempre que no resulti perjudicial pel menor²⁸. En aquest àmbit cal tenir en compte el que disposen les normes de policia, concretament, l'article 57.1 del RD 2816/82, de 27 d'agost, pel que s'apropa el *Reglamento General de Policia de Espectáculos y Actividades Recreativas*, que prohibeix la participació, com artistes o executants, dels menors de setze anys en espectacles públics diürns i de divuit en els nocturns, "excepte els casos autoritzats". Excepcionalment, el segons paràgraf d'aquest article admet però la participació dels menors en els espectacles que consisteixin en una competició esportiva sense límit d'edat, sigui diürn o nocturn. Sobre aquesta qüestió tornarem més endavant.

Aquest tipus d'activitat laboral es troba regulada en el Decret 1435/85, que regula la relació laboral especial dels artistes. L'art. 1.3 d'aquesta norma defineix "l'espectacle públic" com les "activitats desenvolupades directament davant el públic o destinades a la grabació de qualsevol tipus per a la seva difusió entre el mateix, en mitjans com el teatre, cine, radiodifusió, televisió, places de brous, instal·lacions esportives, circ, sales de festes, discoteques i, en general, qualsevol local destinat habitual o accidentalment a espectacles públics o a actuacions de tipus artístic o d'exhibició".

Per a formalitzar el contracte, quan afecta al menor de setze anys, cal comptar amb el consentiment del menor, l'autorització administrativa de la Direcció Provincial del Treball del domicili del menor, o subsidiàriament del lloc de prestació dels serveis, i la intervenció del representant legal²⁹.

També d'acord amb l'article 156 CF, el representant legal del menor, per a comprometre vàlidament una prestació personal que l'obligui a realitzar una

²⁸ Quant a si la intervenció artística del menor en espectacles públics té o no la naturalesa jurídica de ser objecte de la disciplina laboral, veure Margarita Apilluelo Martín, *La relación de trabajo del menor de edad*, Madrid, 1999, págs. 237 y ss.

²⁹ Per una anàlisi detallada d'aquests requisits es pot consultar Margarita APILLUELO MARTÍN, *La relación de trabajo del menor de edad*, Madrid, 1999, págs. 274 y ss.

activitat o prestació personal al menor, ha de comptar amb el seu consentiment, quan sigui més gran de 12 anys o tenint menys edat compta amb prou coneixement.

Amb tot, és cert que la intervenció de menors en espectacles públics és escassament significativa en termes quantitius³⁰.

1.6.2 Els contractes civils de serveis i execució d'obres per part de menors

D'altra banda, cal tenir en compte que al marge de la relació laboral, el treball – en el sentit de prestació personal o realització d'una activitat- es pot constituir en l'objecte d'altres relacions o tipus contractuals, d'àmbit civil, bàsicament dels contractes de serveis i d'execució d'obra. En principi, la capacitat necessària per a celebrar aquests contractes és la capacitat general per a contractar, de manera que qui contracta és el menor emancipat o el representant legal del menor no emancipat que, d'acord amb l'art. 156 CF ha de comptar amb el consentiment del menor major de 12 anys i del menor de 12 anys si té prou coneixement.

El menor emancipat s'equipara a aquests efectes al major d'edat i per això pot contractar vàlidament, en l'àmbit civil, la prestació dels seus serveis a canvi d'una remuneració sense el consentiment dels representants (art. 159 CF). Cosa que, d'altra banda, no està legitimat a fer, d'acord amb el tenor literal de l'art. 7 LTRET, el menor amb vida econòmica independent o emancipat de fet, que ha de contar amb aquest consentiment. De *lege ferenda* seria convenient concordar aquest precepte amb les normes generals sobre capacitat de contractar establertes en el Codi Civil.

També en l'àmbit civil, al contrari del laboral –que estableix el límit dels setze anys- cap norma limita la capacitat per a dur a terme una activitat, de manera que el treball d'un menor de catorze anys, per exemple, no es pot constituir en

³⁰ Es calcula que representa al voltant d'un 5% dels nens que treballen a Espanya. Vid, Isabel LAZARO GONZALEZ, *Ob. Cit.*, pág. 703

l'objecte d'una relació laboral, però en principi no hi ha inconvenient en que ho sigui d'un contracte de serveis civils.

1.6.3 Consideracions comunes a ambdós tipus contractuals

En qualsevol cas, però, tant en el contracte de laboral com en el civil en els que es comprometin els serveis del major de setze anys no emancipat, o del menor d'aquesta edat, si aquest té prou coneixement, la seva voluntat és un element essencial del contracte, de manera que no es pot contractar si falta el seu consentiment. I això malgrat que qui contracti sigui el representant del menor. Per contra, si el menor no gaudeix d'una mínima capacitat d'enteniment, és el representant qui assumeix el pes del contracte. En aquest darrer cas, i donat que l'objecte del contracte és una prestació personal que ha de realitzar el menor, la doctrina ha posat de manifest que el representant actua en nom propi –no en representació del menor- i s'obliga a obtenir un resultat: el d'aconseguir l'activitat del menor.

Aquesta tesis té l'encert de mostrar-se acord amb la exclusió de l'exercici del drets de la personalitat de l'àmbit de la representació legal, i obra una línia en el plantejament de la necessitat que *de lege ferenda* es tingui en compte nova orientació de la regulació de la capacitat que permeti contractar una prestació personal –civil o laboral- al menor no emancipat major de setze anys. En aquest línia cal tenir en compte que al menor –major de setze anys- amb vida econòmica independent ja se li reconeix aquesta capacitat (es considera emancipat a tots els efectes, art. 319 CC), però que per a tenir independència econòmica tal vegada pot resultar imprescindible haver celebrat prèviament un contracte de treball.

En un altre ordre d'idees cal advertir que, malgrat que el contracte hagi estat celebrat pel representant –entès com a persona que té encomanada la protecció del menor- en nom propi, la contraprestació de l'activitat que es pretén ha de repercutir en favor del menor. En aquest sentit, els articles 145 i 210 CF estableixen que pertanyen als fills o tutelats els guanys de la seva pròpia activitat i els béns o drets que en puguin derivar.

Amb aquest finalitat s'ha defensat que es pot acudir a l'aplicació de les regles pròpies del contracte amb estipulació en favor de tercer (art. 1257 CC). En aquest punt ens remetem al que explicarà la Dra. Gete- Alonso en la propera ponència.

1.7. L'abast del dret a no ésser objecte de cap mena d'explotació econòmica o laboral. Apunts per una reflexió

Ja hem anunciat que el treball infantil significat de la forma més tradicional, no representa un problema de dimensions importants en el nostre país.

Cal demanar-nos, però, sobre l'abast del dret reconegut a l'art. 8 LAPIA al que ja ens hem referit. Tal i com es troba formulat, constitueix, no un dret que pugui reclamar-se directament als tribunals, sinó un principi bàsic o programàtic respecte la qüestió general dels drets dels menors. Per això són els poders públics els que es troben directament obligats a protegir-los, perseguint els casos que es planteja l'explotació econòmica i laboral del menor en la realitat quotidiana, i adoptant les mesures que s'estimin pertinents per evitar-les.

La legislació laboral s'ocupa, ja ho hem vist, de protegir als menors d'edat prohibint-ne la contractació laboral o establint-ne una sèrie de condicions per a garantir la seguretat del treball. Però cal analitzar altres situacions, distintes a les que impliquen una relació de treball tradicional, i distintes també de d'altres també malauradament tradicionals formes d'explotació infantil com la mendicitat o l'explotació sexual tipificades com a delictes i s'analitzen en altres ponències. Es tracta de conductes que es poden constituir en pràctiques d'explotació econòmica dels menors, malgrat que resulten molt habituals entre nosaltres, i respecte de les quals el nostre ordenament jurídic es mostra de ben segur excessivament permissiu. Ens referim a la participació de menors en anuncis publicitaris, pel·lícules o sèries televisives, d'una banda, i a la situació en la que es troben els menors que es preparen per a ser esportistes d'elit, d'una altra.

1.7.1 El menor i l'esport d'elit

Per arribar a ser esportistes d'èxit els menors se sotmeten cada vegada més aviat a entrenaments molt rigorosos i dietes excessivament estrictes que poden donar lloc a trastorns alimentaris. L'objectiu és en molts casos aconseguir estar dins del reduït nombre d'esportistes que obtenen ingressos molt considerables amb la pràctica professional de l'esport i també fruit de substanciosos contractes publicitaris.

Darrerament reportatges com el publicat en el *Magazine* de *La Vanguardia* el 8 d'agost de 2004 han alertat dels perills que implica per als menors la pràctica d'esports sense un control adequat. Aquí es denunciava concretament l'existència de nombrosos clubs de futbol amb escola de futbol base –la temporada 2003-2004 es van registrar 13.491 nens de 6 i 7 anys en la categoria de “prebenjamí”- i que estan mancats de l'assessorament suficient. També en el tennis es produeixen situacions especialment delicades: agents comercials i firmes publicitàries tracten de captar a nenes d'entre 13 i 14 anys, animats pels triomfs d'algunes tennistes joves en competicions internacionals.

Pares i estranys tenen massa pressa, expliquen els experts del Centre d'Alt Rendiment de Sant Cugat, i les presses poden tenir conseqüències molt negatives en el desenvolupament físic i psicològic del menor.

I és que els entrenaments molt rigorosos als que es veuen sotmesos molts menors, a més del dret a la salut i a la integritat física atempten contra molts altres drets de la personalitat del menor: llibertat, lliure desenvolupament de la personalitat, educació, honor intimitat i pròpia imatge, i el dret a no ser objecte d'explotació econòmica. Els límits novament han de quedar establerts amb base al principi de l'interès del menor.

En aquests moments cap norma de dret intern, regula la pràctica esportiva a alt nivell per part de menors i no existeix una regla fixa que assenyali una edat mínima a partir de la qual es permetin els entrenaments intensos, i l'explotació econòmica d'una determinada pràctica esportiva mitjançant la celebració de

contractes publicitaris, o altres pràctiques, per això des dels sectors afectats es reclama una normativa europea comuna que reguli la qüestió de l'edat en la que poden iniciar-se els esportistes³¹.

1.7.2 La participació del menor en anuncis publicitaris pel·lícules o sèries televisives.

Què dir de la participació dels menors en anuncis publicitaris, pel·lícules o sèries televisives?. De les processons a la que alguns pares sotmeten als seus fills anant de *càsting* a *càsting* amb la voluntat –tal vegada il·lusió- que es converteixin en estrelles mediàtiques?.

És clar que aquesta activitat posa en perill, com a mínim, el dret a la imatge i a la intimitat del menor, en tant que la seva imatge pot se divulgada a tort i a dret, i fins i tot pot arribar a afectar al altres drets fonamentals com el dret a la llibertat –mentre es fan les sessions fotogràfiques o es graven les imatges o escenes...- i a la salut o la integritat física –bàsicament per la pressió psicològica a la que els menors són sotmesos pels propis guardadors i els professionals publicitaris-. També pot dificultar el procés educatiu del menor i obstaculitzar el desenvolupament psíquic o físic que correspon a l'etapa de la vida en la que es troba. En canvi, el benefici que suposa per el menor és molt més difícil d'apreciar.

La participació del menor en aquestes activitats i/o en els *càstings* que s'organitzen per a produir-les impliquen l'existència d'una prestació personal per part del menor, de manera que és d'aplicació l'art. 156 CF d'acord amb el qual, recordem-ho es requereix el consentiment del menor si té dotze anys o més, i si tenint-ne menys té prou coneixement.

³¹ En aquest sentit solament l'art. 5 de la Directiva 94/33/CE contempla la possibilitat d'autoritzar als menors de l'edat mínima disposada pels ordenaments nacionals "la contractació de nens perquè actuïn en activitats de caràcter cultural, artístic, esportiu o publicitari...".

Sempre que el menor no està emancipat formalment o de fet, són els seus representants qui contracten la participació del menor en nom seu. No cal dir que, també ens aquests casos són d'aplicació dels article 145 i 210 CF, de forma que si existeix una compensació econòmica pel treball prestat els representants l'hauran de fer efectiva al menor.

La prestació del consentiment per part del menor pretén constituir en una garantia que el representant té en compte la seva voluntat. Amb tot, no es pot perdre de vista que tot i tenint capacitat natural la voluntat del menor estarà condicionada a la de l'autoritat paterna. Per aquest motiu i en aquest sentit es pot afirmar que el control previst en aquests termes suposa una dèbil garantia de respecte de la llibertat del menor³².

La LAPIA al regular el dret a l'honor, la intimitat i la pròpia imatge (art. 9.1) estableix que .."s'ha de preservar els infants i els adolescents de la difusió publicitària de llurs dades personals, de la difusió d'imatges atemptatòries a llur dignitat i de l'explotació econòmica de llur imatge".

I en la mateixa línia però en cara amb més rotunditat, l'art. 4.3 LOPJM considera una intromissió il·legítima al dret a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge del menor "qualsevulla utilització de la seva imatge o el seu nom en els mitjans de comunicació que pugui anar en detriment de la seva honra o reputació, o que sigui contrària als seus interessos fins i tot si consta el consentiment del menor o dels seus representants legals".

La qüestió cal emmarcar-la doncs en la complexa determinació de quan la utilització de la imatge d'un menor és contrària als seus interessos. Per part nostra apuntem que pensem que hi ha prou arguments per defensar que ho és –contrària als interessos del menor- sempre que no comporti un benefici indiscutible per al menor, i això perquè és evident que implica una intromissió al dret fonamental de la imatge que únicament es legitima, en el cas del menor, si li comporta avantatges indiscutibles; si està d'acord amb el seu interès.

³² En aquest sentit, Rosario VALPUESTA FERNÁNDEZ, "El trabajo del menor de edad" a *La tutela de los derechos del menor*, Córdoba, 1984, pág. 430.

Per això és imprescindible regular aquesta qüestió i determinar quines són les actuacions que poden dur a terme els agents competents en el control de l'explotació de menors en aquest àmbit. Amb tot, som conscients que per procurar una efectiva protecció dels menors caldria un canvi en la consciència social que passi per una veritable interiorització del que significa l'"interès del menor".

2. El contracte sobre la imatge del menor.

Alejandra de Lama Aymà

2.1. Delimitació del concepte i marc jurídic.

El contracte sobre la imatge del menor és aquell que suposa la cessió de la imatge del menor, que vincula aquest a la realització d'una prestació personal a canvi d'una contraprestació econòmica. Així entrarien dins aquesta categoria tots els contractes publicitaris de menors d'edat, aquells pels quals el menor es compromet a actuar en una pel·lícula o sèrie televisiva o aquells derivats de la condició de model del menor. Podríem definir aquest contracte doncs com aquell celebrat entre un menor d'edat i un empresari pel qual el primer cedeix la seva imatge i es compromet a realitzar una determinada activitat dirigida a fomentar la venda d'un determinat producte o servei o a la interpretació d'un personatge a canvi d'una remuneració econòmica.

Per tant, el contracte sobre la imatge del menor suposa, per definició, la cessió del dret fonamental a la imatge del menor d'edat. Tanmateix, cal diferenciar entre el mer exercici del dret a la pròpia imatge i la cessió del mateix en el marc d'un contracte³³. En efecte, l'exercici no patrimonial del dret suposa una

³³ SANTOS MORON, M^aJosé; *Incapacitados y derechos de la personalidad. Tratamientos médicos. Honor, intimidad e imagen*, Madrid, 2000, pàg. 179.

autorització a la intromissió en la imatge en tant que dret fonamental³⁴ mentre que la cessió de la imatge en l'àmbit contractual suposa la cessió d'un autèntic dret d'explotació sobre aquesta per la qual cosa pressuposa l'existència de consentiment contractual. La cessió de la imatge del menor en un contracte suposa tenir en compte tant la vessant fonamental del dret a la imatge com la vessant patrimonial ja que la cessió del dret d'explotar la imatge del menor suposa un consentiment contractual sobre la imatge que inclou necessàriament l'autorització per fer-ne ús com a dret fonamental³⁵. En conclusió, podem dir que el contracte sobre la imatge comporta la cessió del dret d'explotació de la imatge del menor i al mateix temps una autorització a realitzar una intromissió en la imatge en tant que dret fonamental.

No ha de sorprendre la possibilitat de cedir el dret a la imatge perquè tot i que l'art. 1.3 de la Llei orgànica 1/1982, de 5 de maig, de protecció civil del dret a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge parli del caràcter irrenunciable, inalienable i imprescriptible d'aquest dret, seguidament diu en el seu art. 2 que no existirà intromissió il·legítima en el dret quan existeixi consentiment per part del seu titular. L'art 3 de la citada Llei orgànica que d'una banda permet el menor d'edat que tingui prou maduresa exercir per sí mateix el seu dret a la imatge³⁶ i d'una altra, permet fer-ho als seus representants quan el

³⁴ Es tractaria d'un consentiment no contractual per la qual cosa no generaria obligacions contractuals. Així, ROVIRA SUEIRO, María E.; *El derecho a la propia imagen. Especialidades de la responsabilidad civil en este ámbito*, Granada, 1999, pàg. 69 i ss.

³⁵ Parteix d'aquesta doble vessant del dret a la imatge AMAT i LLARI, Eulàlia; "El derecho a la propia imagen como derecho de la personalidad y como derecho patrimonial. Comentario a la STC de 26 de marzo de 2001", en *Revista Jurídica de Catalunya*, 2003, nº 2, pàg. 137.

³⁶ Aquesta previsió és conforme a l'art. 162 CC i a l'art. 155 CF que preveuen de forma general que el menor podrà exercir els seus drets de la personalitat quan tingui prou maduresa i d'acord a la Llei. Així ho han interpretat en relació a l'art. 155 CF ROCA TRÍAS, Encarna; *Instituciones de Derecho Civil de Catalunya*, Vol. II, València, 1998, pàg. 40 i en relació a l'art. 162 CC LÁZARO GONZÁLEZ, Isabel (Coord.); *Los menores de edad en el Derecho español*, Madrid, 2002, pàg. 53, GONZÁLEZ PACANOWSKA, Isabel; "Notas sobre la protección del menor en la esfera de los denominados "derechos de la personalidad" con especial referencia a la imagen", a *La tutela de los derechos del menor. 1º Congreso Nacional de Derecho Civil*, Córdoba, 1984, pàg. 22 i SÁNCHEZ HERNÁNDEZ, Carmen; "Capacidad natural e interés del menor como fundamento del libre ejercicio de los derechos de la personalidad", a *Estudios Jurídicos en Homenaje al Profesor Luis Díez Picazo*, Madrid, 2003, Tomo I, pàgs. 962 i ss. En canvi, TORTORICI PASTOR, Cristina; *Minore età e "handicaps" nel diritto civile spagnolo*, Napoli-Roma, 1990, pàg. 77-79 GAVIDIA, J.; *Comentarios a las reformas del Derecho de Familia*, Vol. II, Madrid, 1984, pàg. 1085-1086, URIBE SORRIBES, A.; "La representación de los hijos", a *Anales de la Academia Matritense del Notariado*, Tomo XXV, pàg. 261 y CASTÁN VÁZQUEZ, J.M.; *Comentarios al Código Civil y Compilaciones forales*, III-2, pàgs. 183-184 fan

menor no la tingui la qual cosa suposa una excepció a la regla general d'exclusió de la representació legal en l'àmbit dels drets de la personalitat³⁷.

En qualsevol cas, en base a l'especial protecció que mereixen els drets de la personalitat del menor, l'art. 4 de la llei orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor preveu que la intromissió en el dret a la imatge del menor d'edat no quedarà justificada encara que existeixi consentiment dels representants legals o del propi menor quan aquest ús perjudiqui el seu interès o el seu honor. Aquesta previsió s'ha d'interpretar com un intent del legislador d'objectivar la responsabilitat civil per intromissió en la imatge del menor ja que aquesta no quedarà legitimada per la mera existència d'un consentiment a la mateixa, com succeeix en el cas dels majors d'edat, sinó que s'afegeix el requisit de la no vulneració de l'interès o del honor del menor, això, és, el no perjudici del lliure desenvolupament de la seva personalitat o dels seus drets fonamentals³⁸.

D'altra banda, el contracte sobre la imatge del menor suposa la realització d'una prestació personal per part d'aquest ja que juntament a la cessió de la seva imatge, queda vinculat a realitzar activitats com aprendre un guió, respectar els horaris de gravació, seguir les instruccions del director de la pel·lícula o l'anunci, sotmetre's a sessions de maquillatge,...

referència únicament al criteri de la maduresa per entendre que el menor pot exercir els seus drets de la personalitat.

³⁷ Així l'art. 155 CF estableix l'exclusió de la representació legal en l'àmbit dels drets de la personalitat llevat que una llei ho disposi expressament, cosa que fa precisament la llei orgànica 1/1982, de 5 de maig, protecció civil de l'honor, intimitat personal i familiar pròpia imatge.

³⁸ Amb petits matisos és aquesta la definició que s'ha fet de l'interès del menor. Aixà, ROCA TRÍAS, Encarna; *Familia y cambio social (De la casa a la persona)*, Madrid, 1999, pàg. 216-220 i Contestación al discurso del académico de número BORRÁS RODRÍGUEZ, Alegría; "El interés del menor como factor de progreso y unificación del derecho internacional privado", a *Revista Jurídica de Catalunya*, 1994, nº4, pàgs. 977, ALONSO PÉREZ, Mariano; "La situación jurídica del menor en la ley orgánica 1/1996, de 15 de enero, de protección jurídica del menor, de modificación del Código Civil y de la Ley de enjuiciamiento civil: luces y sombras", a *Actualidad Civil*, 1997-1, marg. 17, ref II, pàg. 24, RIVERO HERNÁNDEZ, Francisco; *El interés del menor*, Madrid, 2000, pàg. 108 i ss qui parla a més de la protecció de la felicitat i el benestar del menor, NAVAS NAVARRO, Susana; "El bienestar y el interés del menor desde una perspectiva comparada" a *Estudios Jurídicos en Homenaje al Profesor Luís Díez-Picazo*, Madrid, 2003, Tomo I, pàg. 693 y 707 que precisa que l'interès del menor és la protecció que l'ordenament jurídic fa dels drets fonamentals del menor.

L'art. 156 CF diu que el menor que tingui més de dotze anys haurà de donar personalment el seu consentiment en aquells contractes que suposin la realització d'una prestació personal i també ho haurà de fer si no té dotze anys però té prou maduresa. L'art. 162 CC també diu que el menor d'edat haurà de consentir aquest tipus de contractes quan tingui prou maduresa. En relació al menor sotmès a tutela els arts. 212.1 k) i 214.3 CF estableixen la necessitat que el tutor obtingui autorització judicial per a celebrar aquest tipus de contracte i que el menor sigui escoltat pel jutge però no exigeixen el consentiment del menor.

En la mesura que el contracte sobre la imatge suposa la difusió de l'activitat i la imatge del menor en cinema, televisió, premsa,... hem d'entendre que el contracte sobre la imatge del menor entra dins l'àmbit d'aplicació del RD 1435/1985, d'1 d'agost de regulació de la relació laboral especial dels artistes en espectacles públics³⁹. L'art. 2.1 de l'Estatut dels Treballadors considera la participació dels artistes en espectacles públics com una relació de caràcter especial i la Disposició Addicional 1^a de la Llei 32/1984, de modificació d'alguns articles de l'ET estableix un mandat al legislador per tal que reguli aquesta relació laboral especial i el RD 1435/1985 n'és el resultat. Per això, entenem que tot i que el contracte sobre la imatge semblaria d'entrada un contracte de prestació de serveis sotmès al dret civil, està també sotmès al dret laboral per disposició del legislador⁴⁰.

En efecte, el contracte sobre la imatge del menor que el vincula a la realització d'una prestació personal és un contracte que participa d'elements civils,

³⁹ L'art 1.3 del RD 1435/1985 d'1 d'agost diu: "Quedan incluidas en el ámbito de aplicación del presente Real Decreto todas las relaciones establecidas para la ejecución de actividades artísticas, en los términos descritos el apartado anterior, desarrolladas directamente ante el público o destinadas a la grabación de cualquier tipo para su difusión entre el mismo, en medios como el teatro, cine, radiodifusión, televisión, plazas de toros, instalaciones deportivas, circo, salas de fiesta, discotecas y, en general, cualquier local destinado habitual o accidentalmente a espectáculos públicos, o actuaciones de tipo artístico o de exhibición". Per tant, els contractes celebrats pel menor d'edat que suposin la realització d'una prestació personal consistent en la participació d'un espectacle públic estaran sotmesos al RD 1435/1985. No tots aquests contractes seran contractes sobre la imatge però sí creiem que tots els contractes sobre la imatge del menor que suposin la realització d'una prestació personal són contractes sotmesos al RD 1435/1985.

⁴⁰ TRIGO GARCÍA, Mª Belén; *Contrato de servicios. Perspectiva jurídica actual.*, Granada, 1999, pàg. 157.

laborals i constitucionals. Estem davant un contracte que afecta el dret fonamental a la imatge per la qual cosa caldrà aplicar la normativa protectora d'aquest dret de la personalitat. D'altra banda, com s'ha vist, el RD 1435/1985 es considera una relació laboral especial i això suposa que s'aplicaran a aquest contracte totes les normes de protecció laboral que no s'apliquen normalment a l'àmbit contractual civil. Tanmateix, l'art. 7.1 ET remet a la normativa civil per tal de determinar les regles de capacitat d'obrar aplicables als contractes laborals i l'art. 10.4 RD 1435/1985 estableix que tota regulació de l'incompliment contractual dels contractes en l'àmbit dels espectacles públics es regiran per normativa civil.

D'altra banda cal tenir present que l'objecte d'estudi d'aquest treball és concretament el contracte sobre la imatge del menor d'edat per la qual cosa s'ha de considerar de forma especial tota la normativa de protecció de menors aplicables ja sigui des del punt de vista laboral o civil.

2.2. Capacitat per a celebrar el contracte sobre la imatge del menor i intervencions necessàries.

El contracte sobre la imatge del menor és un contracte que afecta un dret de la personalitat, suposa la obligació de realitzar una prestació personal. Això obliga a fer un seguit de reflexions.

En relació a l'afectació del dret a la imatge, s'ha dir que els arts. 162.2 CC, 155.2 CF i 209.2 CF exclouen la representació legal en l'àmbit dels drets de la personalitat llevat que una llei ho permeti expressament. L'art. 3 de llei orgànica 1/1982, de 5 de maig, de protecció civil de l'honor, la intimitat personal i familiar i la pròpia imatge estableix que quan el menor d'edat no tingui prou capacitat natural per a exercir per sí mateix el dret a la imatge ho faran en el seu nom els representants legals prèvia comunicació al Ministeri Fiscal i només quan el menor tingui prou maduresa exercirà personalment el dret a la imatge.

D'altra banda, els arts. 2.2 *in fine* CC i 156 CF estableixen la necessitat que el menor d'edat que tingui prou maduresa consenteixi per sí mateix aquell contracte que el vinculi a la realització d'una prestació personal. En concret, l'art. 156 CF precisa que el menor pot consentir la realització d'una prestació personal a partir dels dotze anys i també abans si té prou maduresa. De forma conseqüent amb la idea que la realització d'una prestació personal afecta de forma directa a la llibertat individual l'ordenament jurídic estableix la necessitat que el menor la consenteixi per sí mateix quan tingui prou maduresa.

Per tant, en el contracte sobre la imatge del menor hi haurà d'intervenir necessàriament aquest quan tingui prou maduresa tant en allò que fa referència a l'exercici del dret a la imatge implícit al contracte com en allò relatiu a consentiment a la realització d'una prestació personal. Ara bé, aquest contracte afecta el dret fonamental a la imatge i vincula a realitzar una prestació personal però no deixa d'ésser un contracte i cal recordar que el menor té limitada la seva capacitat d'obrar contractual. En la mesura que el contracte sobre la imatge té unes implicacions personals i econòmiques que van més enllà de l'exercici d'un dret de la personalitat o de la vinculació a realitzar una prestació personal es fa necessària en molts casos la intervenció en el contracte dels representants legals.

2.2.1. Capacitat per a consentir la intromissió en la imatge.

En relació a la capacitat per a consentir la intromissió en la imatge del menor, el criteri a utilitzar és el de la maduresa. Segons estableix l'art. 3 de la llei orgànica 1/1982 el menor podrà consentir per sí mateix la cessió de la seva imatge quan tingui prou maduresa. La vaguetat inherent en aquest concepte pot solucionar-se fent un estudi integrat del text de la llei orgànica i del seu projecte. El projecte de llei orgànica 1/1982 establia que els "incapaces mayores de doce años y los menores que tengan uso de razón habrán de contribuir junto con sus representantes a la prestación del consentimiento o su revocación". Tanmateix, és evident que l'edat és un factor irrellevant en la determinació de l'autogovern de l'incapaç mentre que, per contra, sí és un

element decisiu en l'existència de capacitat del menor ja que en el seu cas la maduresa depèn del major o menor grau de desenvolupament intel·lectual. Per això sembla més adient entendre que allò que en realitat volia dir el legislador és que el menor amb més de dotze anys i el menor de dotze que tingui prou maduresa⁴¹ hauran de consentir personalment la intromissió en la seva imatge⁴².

Si el menor no té prou maduresa, no podrà consentir la intromissió en la seva imatge per sí mateix. Tot i que com a regla general la representació legal resta exclosa en l'àmbit dels drets de la personalitat⁴³, excepcionalment l'art. 3.2 de la llei orgànica 1/1982 permet que els representants legals consenteix la intromissió en la imatge del menor d'edat sempre i quan es respectin unes garanties legalment establertes. En efecte, els representants hauran de comunicar al Ministeri Fiscal qualsevol acte pel qual consenteixin la intromissió en la imatge del menor i només si aquest no s'hi oposa quedarà legitimada la cessió de la imatge que facin. En cas contrari, el Ministeri Fiscal ho posarà en coneixement del l'autoritat judicial la qual en base a l'art. 134.1 CF prendrà les mesures que consideri oportunes.

Per tant, en el contracte sobre la imatge del menor hi haurà de constar sempre el consentiment del menor a l'ús de la seva imatge si té prou maduresa, cosa que es presumeix a partir dels dotze anys. Per contra, si no té prou maduresa per consentir per sí mateix haurà de constar el consentiment dels representants legals previ coneixement del Ministeri Fiscal.

2.2.2. Capacitat per a consentir la prestació personal.

⁴¹ Sembla però que per sota dels set anys no hi pot haver maduresa per a consentir la cessió de la imatge. Així GETE-ALONSO i CALERA, M^a del Carmen; *Manual de Derecho Civil*, vol. I, 2001, pàg. 168.

⁴² És cert que això suposa la manca de qualsevol referència en el text definitiu de la llei als incapacitats la qual cosa no és en absolut desitjable. Ara bé entenem que el criteri ha d'ésser en aquest cas l'existència d'autogovern o no. Si l'incapaç té prou capacitat natural haurà consentir personalment la intromissió en la seva imatge sense que puguin fer-ho els seus representants. En cas de no tenir prou capacitat entenem que haurien de consentir els representants legals prèvia comunicació al Ministeri Fiscal.

⁴³ Arts. 162.2 CC, 155.2 CF 209.2 CF.

En relació a la obligació de realitzar una prestació personal cal tenir present que els arts. 162.2 CC *in fine* i l'art. 156 CF exigeixen el consentiment del menor quan tingui prou maduresa. En aquest sentit és especialment esclareidor l'art. 156 CF que diu que el menor haurà de consentir la realització de prestació personal sempre que tingui dotze anys i també si no els té però té prou maduresa.

Sobre la necessitat que el menor presti el seu consentiment a la realització de la prestació personal cal fer una especial referència al cas del menor sotmès a tutela. En efecte, els arts. 162 CC i 156 CF requereixen el consentiment el menor sotmès a la potestat dels pares però els arts. 212.1 k) CF i 214 CF no ho fan en relació al menor sotmès a tutela. En efecte, l'art. 212.1 k) CF exigeix autorització judicial per tal que el tutor pugui consentir un contracte que suposi la realització d'una prestació personal per part del menor i l'art. 214 CF diu que el jutge haurà d'escoltar el menor abans de decidir sobre l'autorització d'una prestació personal que l'afecti. Però cap dels dos articles exigeix el consentiment del menor la qual cosa planteja el dubte de si, com sembla indicar la literalitat de la llei catalana, només és necessari el consentiment del menor sotmès a la potestat dels pares i no ho és el del menor sotmès a tutela.

És cert que per tal de celebrar un contracte que vinculi el menor sotmès a tutela a la realització d'una prestació personal, com succeeix en el contracte sobre la imatge del menor, es requereix la intervenció de l'autoritat judicial que haurà d'autoritzar el contracte després d'escoltar el menor que tingui dotze anys o menys però prou maduresa, cosa que no s'exigeix en el cas del menor sotmès a la potestat dels pares. Tanmateix, creiem que la necessitat d'intervenció de l'autoritat judicial en contractes que obliguin el menor sotmès a tutela a realitzar una prestació personal respon a la idea que el tutor ha de suportar un control més sever de les seves funcions que els titulars de la pàtria potestat en la mesura que en la tutela no existeix una relació paterno-filial amb el menor. Per això creiem que l'exigència d'intervenció de l'autoritat judicial és una garantia exigida en l'àmbit de la tutela més que un control a la capacitat del menor sotmès a la mateixa. D'altra banda, quan l'art. 2.1 del RD 1435/1985 exigeix el

consentiment del menor per a la celebració de contractes en l'àmbit dels espectacles públics no diferencia entre menors sotmesos a tutela o a la potestat dels pares per la qual cosa entenem que aquest consentiment és exigible en tots dos casos. A més, les normes limitadores de la capacitat d'obrar del menor s'han d'interpretar de forma restrictiva segons estableixen els arts.133.2 CF i 2 de la llei orgànica 1/1996 de, 15 de gener, de protecció jurídica del menor.

Per això creiem que els contractes sobre la imatge del menor sotmès a tutela que suposin la realització d'una prestació personal requereixen el consentiment del menor que tingui prou maduresa. D'una banda, perquè així es desprèn de la normativa laboral⁴⁴ i d'una altra perquè així ho aconsellen els criteris d'analogia i equitat⁴⁵.

En relació a la capacitat necessària per a consentir els contractes sobre la imatge que suposen la realització d'una prestació personal, cal dir que el menor d'edat emancipat podrà celebrar-los sense necessitat de cap complement de capacitat. Així es desprèn dels arts. 323 CC i 159 CF que estableixen que el menor d'edat pot regir la seva persona com si fos major d'edat i dels arts. 162.2 *in fine* CC i 156 CF que exigeixen el consentiment del menor d'edat en els contractes que suposin la realització d'una prestació personal quan tinguin prou maduresa⁴⁶. La normativa laboral diu que el menor entre setze i divuit anys o amb vida independent podrà consentir per sí mateix la prestació del seu treball (art. 7.1 ET). En conclusió, el menor emancipat que tingui setze anys o més, o catorze si s'ha emancipat per matrimoni, podrà consentir per sí mateix el contracte sobre la imatge sense necessitat de cap complement de la seva capacitat⁴⁷.

⁴⁴ Art. 2.1 del RD 1435/1985.

⁴⁵ Es desenvolupa aquesta qüestió a DE LAMA AYMÀ, Alejandra; "La celebración de contratos que suponen la realización de una prestación personal por menores e incapaces (arts. 156 y 212.1 k) del Codi de Família", a *Boletín. Servicio de Estudios Registrales de Catalunya*, Septiembre, 2004, pàg. 111 i ss.

⁴⁶ Tanmateix, quan el menor no estigui emancipat el seu consentiment no serà suficient sinó que caldrà un complement de la seva capacitat.

⁴⁷ Ni l'art. 159 CF ni l'art. 323 CC inclouen aquest contracte entre els actes de l'emancipat que requereixen un complement de capacitat.

En relació als menors d'edat majors de setze anys però que no estiguin emancipats, podran celebrar contractes sobre la seva imatge que els vinculin a la realització d'una prestació personal però necessitaran el complement de la seva capacitat ja sigui de forma expressa o tàcita (art. 7 b) ET). Tanmateix, la intervenció dels representants legals no suposa una substitució de l'actuació del menor sinó simplement un mer complement de la seva capacitat⁴⁸ de manera que el consentiment que perfecciona contracte és el del menor⁴⁹.

La normativa laboral prohibeix el treball dels menors d'edat per sota dels setze anys. Tanmateix, excepcionalment l'art. 6.4 ET i l'art. 2.1 del RD 1435/1985 permeten que el menor participi en contractes que el vinculin a la realització d'una prestació en l'àmbit dels espectacles públics. El legislador considera que la participació en espectacles públics contribueix a la formació i desenvolupament artístic i intel·lectual del menor i per això permet, respectant un seguit de garanties, que el menor participi en aquests tipus de contractes. L'art. 2.1 del RD 1435 /1985 entén per participació en un espectacle públic la relació laboral especial existent entre un organitzador d'espectacles o empresari i qui es dediqui voluntàriament a la prestació d'una activitat artística per compte i dins l'àmbit d'organització d'aquell a canvi d'una retribució. El contracte sobre la imatge que suposa la realització d'una prestació personal en l'àmbit de la moda, el cinema, el teatre, la publicitat, la televisió,... recau dins el concepte de participació en espectacles públics entesos en sentit ampli.

Per tant, per sota dels setze anys el menor podrà celebrar un contracte sobre la seva imatge que el vinculi a realitzar una prestació personal en l'àmbit de la moda, el cinema, la televisió, la publicitat,... L'art. 156 CF estableix que "Per a qualsevol acte impliqui una prestació personal dels fills, es requereix el seu consentiment si tenen dotze anys o més, o si, tenint-ne menys de dotze, tenen prou coneixement". Així, el menor d'edat haurà de prestar el seu consentiment als contractes sobre la imatge que el vinculin a una prestació personal sempre

⁴⁸ ALONSO OLEA, Manuel-CASAS BAAMONDE, María Emilia; *Derecho del Trabajo*, Madrid, 1995, pàg. 109 i DIÉGUEZ CUERVO, Gonzalo; *Lecciones de Derecho de Trabajo*, Madrid, 1991, pàg. 187.

⁴⁹ APILLUELO MARTÍN, Margarita; *La relación de trabajo del menor de edad*, Madrid, 1999, pàg. 76-79.

a partir dels dotze anys i també abans si té prou maduresa. Creiem que encara que aquesta previsió es faci en relació als menors d'edat sotmesos a la potestat dels pares és també exigible el consentiment dels menors sotmesos a tutela en aquest tipus de contractes.

Els arts. 162 *in fine* CC y 156 CF diuen que quan el menor tingui prou maduresa haurà de prestar per sí mateix el seu consentiment en els contractes que suposin la realització d'una prestació personal. L'art. 2.1 *in fine* del RD 1435/985 diu que “corresponde al padre o tutor la celebración del correspondiente contrato, requiriéndose también el previo consentimiento del menor, si tuviere suficiente juicio”. Això planteja el dubte de si qui celebra el contracte és el menor o el seu representant legal. Tot i que en l'art. 2.1 RD 1435/1985 diu que correspon al pare⁵⁰ o tutor la celebració del contracte creiem que s'ha d'interpretar que és el menor qui perfecciona el contracte amb el seu consentiment i que la intervenció dels representants legals és necessària als efectes de complementar la capacitat del menor⁵¹. És a dir, els pares o tutors hauran d'intervenir en el contracte llevat que el menor estigui emancipat però el seu consentiment no serà el que perfeccioni el contracte sinó el que complementi la capacitat del menor.

2.2.3. La intervenció dels representants legals del menor.

Cal pensar que, tingui o no maduresa el menor els pares i el tutor continuen sent titulars de la pàtria potestat i la tutela per la qual cosa han de vetllar pel

⁵⁰ Encara que el precepte es refereix únicament al pare, evidentment s'ha d'afirmar la possibilitat que sigui la mare la que presti el consentiment en la mesura en que la pàtria potestat és compartida. Així, APILLUELO MARTÍN, M.; *Op. Cit.*, pàg. 262-263.

⁵¹ En efecte, si, com després s'exposa, el menor no pot quedar vinculat per un contracte que no ha consentit per no tenir maduresa per fer-ho, hem de concloure que el consentiment que perfecciona el contracte i vincula el menor és el seu i no del seu representant legal. A més si bé és cert que l'art. 7 b) ET diu que el menor entre setze i divuit anys podrà celebrar el contracte pesí mateix i no diu res del menor de menys de setze anys, és perquè com a regla general no és permès el treball per sota d'aquesta edat, no perquè en el cas excepcional d'ésser permès, com succeeix al cas dels espectacles públics, no pugui celebrar-lo per sí mateix. D'altra banda, hem d'entendre que el menor amb prou maduresa pot celebrar per sí mateix el contracte amb independència que necessiti un complement de capacitat per tal d'interpretar restrictivament les limitacions de capacitat. Per això, sembla que quan el RD 1435/1985 diu que els representants legals celebren el contracte comet una petita imprecisió terminològica.

menor fins que aquest assoleixi la majoria d'edat (147 i 207 CF i 154 CC). Si el menor té prou maduresa per a exercir per sí mateix seu dret a la imatge i per a consentir vincular-se a prestacions personals, els representants legals no podran exercir els seus drets de la personalitat però sí hauran d'intervenir per tal de protegir l'interès del menor. La capacitat natural del menor no elimina el deure dels representants legals de protegir els seus béns jurídics de la personalitat. Els arts. 133.1 i 167.1 CF, 154 i 216 CC i 17.1 i 2 de la LAPIA estableixen la obligació d'exercir la potestat dels pares i la tutela en benefici del menor i respectant la seva personalitat.

Aquest deure de vetllar pel menor es posarà de manifest en el control que suposa que els representants legals hagin de complementar la capacitat del menor, llevat dels casos que aquest estigui emancipat.

En un contracte sobre la imatge per a la participació del menor en una pel·lícula, serà aquest qui presti consentiment a la cessió de la seva imatge i a la realització de la prestació personal però seran els representants els que valorin la oferta econòmica i s'assegurin que cap clàusula contractual sigui contrària a l'interès del menor o pugui posar en perill el seu benestar.

Cal plantejar-se què succeeix quan el menor té maduresa per a exercir el seu dret a la imatge i per a consentir la realització d'una prestació personal però els seus representants es neguen a completar la seva capacitat per a celebrar el contracte sobre la imatge. Tot i que algun autor ha sostingut que els pares no s'hi poden negar⁵², creiem que el tema mereix una reflexió més detinguda.

Determinades situacions que envolten a la realització de la prestació personal poden suposar un perjudici per al menor. És possible que el menor tingui maduresa per a exercir els seu dret a la imatge però és evident que l'ambient en el qual es desenvolupa i exerceix el dret a la imatge pot col·locar el menor en unes situacions a les quals no hi podrà fer front de forma satisfactòria si no es regulen contractualment un seguit de mesures de protecció. Pensi's, per exemple, en un contracte a model de passarel·la que obliga una menor a viatjar

⁵² SANTOS MORÓN, Mª José; *Op. Cit.*, Madrid, 2000, pàg. 205-206.

constantment i a moure's en ambients situacions estranys per a un menor d'edat.

Els representants legals no podran negar-se sense més a completar la capacitat del menor però si en les negociacions l'altra part contractual es nega a acceptar determinades mesures de protecció o pretén establir clàusules contràries a les normes imperatives protecció de menors, els representants legals podran negar-se a intervenir en el contracte. No perquè el menor no tingui maduresa per a cedir la seva imatge o per a consentir realitzar determinades prestacions personals sinó en base als perjudicis que pot provocar en el menor l'entorn en el qual es desenvolupa la prestació personal. Els representants han de fomentar i permetre que el menor exerceixi els seus drets de la personalitat però també tenen el deure de vetllar per ells. El menor no podrà celebrar vàlidament el contracte sense el complement de la seva capacitat ja que, en cas de fer-ho, el contracte seria anul·lable.

En cas de discrepància entre el menor i els seus representants sobre la conveniència o no de celebrar aquest contracte, caldrà acudir a l'autoritat judicial per tal que es pronunciï en base als arts. 134 CF i 158 CC.

2.2.4. Manca de maduresa del menor d'edat.

Una altra qüestió és analitzar què succeeix quan el menor no té prou maduresa per a prestar per sí mateix el consentiment a la realització d'una prestació personal o a la intromissió a la imatge. El dubte que es planteja és si el consentiment es pot prestar pels representants legals o si, per contra, no és possible aquí la representació legal en la mesura que s'afecta el dret fonamental a la imatge i el dret a la llibertat individual.

En relació al dret a la imatge la qüestió és clara ja que tot i que la regla general és que no cap la representació legal en l'àmbit dels drets de la personalitat (162 CC i 155 CF), excepcionalment l'art. 3 de la llei orgànica 1/1982, de 5 de maig, de protecció civil del dret a l'honor, la intimitat personal i familiar i la pròpia

imatge, permet que siguin els representants legals els qui, prèvia comunicació al Ministeri Fiscal, consenteixin la intromissió en la imatge del menor quan aquest no tingui prou maduresa per a fer-ho.

Però en relació al consentiment prestat en un contracte que suposa la realització d'una prestació personal que afecta a la llibertat individual de forma directa no hi ha cap previsió legal d'actuació dels representants legals per la qual cosa podríem entendre que és d'aplicació aquí la regla dels arts 162 CC i 155 CF per la qual no és possible la representació legal en relació a qualsevol acte que afecti un dret de la personalitat. Per això, quan el menor tingui prou maduresa serà ell qui presti el consentiment amb independència dels complements de capacitat necessaris però quan el menor no tingui maduresa i no estigui excepcionalment permesa la representació legal, cosa que no succeeix en aquest cas, no serà possible la representació legal.

Per això s'ha sostingut que quan el menor no presti per sí mateix el seu consentiment perquè no té prou maduresa els representants legals⁵³ no podran consentir un contracte que el vinculi a la realització d'una prestació personal sinó que en tot cas, celebraran el contracte en nom propi. Són els representants qui s'obliguen a aconseguir que el menor efectivament realitzi la prestació personal per la qual cosa serien ells els obligats a realitzar la prestació, que el menor realitzi l'activitat, i, per tant, serien ells els responsables d'un eventual incompliment contractual i no el menor.

Tanmateix, aquest plantejament es troba amb un obstacle ja que si són els representants els qui s'obliguen en primera persona i, per tant, els responsables de l'incompliment, sembla que també seran per aplicació del principi de relativitat contractual, els creditors de la contraprestació per la qual cosa caldrà pensar una solució que eviti una situació d'enriquiment injust i de possible explotació dels menors.

⁵³ DELGADO ECHEVARRÍA, Jesús a LACRUZ BERDEJO J.L.; *Elementos de Derecho Civil*, vol. I-2º, Madrid, 2000, pàg. 128 on afirma que en aquest cas estarem davant "un contrato de los padres en nombre propio, que le vincule a procurar un resultado –la actividad del hijo- que normalmente sólo ellos están en condiciones de conseguir".

2.2.5. Determinació de l'existència de maduresa.

En relació a l'existència de maduresa o no en el menor, són els pares o tutor les persones més adients per tal prendre aquesta decisió amb coneixement de causa⁵⁴ tot i que no es descarta que el notari s'hi pronunciï si ha d' intervenir a l'acte⁵⁵ o que es demani un dictamen pericial psicològic⁵⁶.

Cal tenir present, tanmateix, que per tal de determinar l'existència de maduresa o no, aquesta s'ha de posar en relació amb l'exercici concret del dret. En efecte, no és igual desfil·lar en una passarel·la a Milà que posar per a una fotografia d'una revista juvenil o que interpretar un personatge d'una sèrie televisiva durant tres temporades. A més el menor pot tenir maduresa per tal de pronunciar-se en relació a la voluntat de cedir la seva imatge i no tenir-la en relació a valorar els perjudicis i riscos que poden causar-li les circumstàncies que envolten l'exercici del dret. Per això, en el contracte sobre la imatge que suposi la realització d'una prestació personal els representants hauran d'intervenir per a completar la capacitat del menor després de valorar totes les circumstàncies.

2.2.6. Conseqüències de la falta d'un dels consentiments exigibles.

El dret a la imatge té una vessant personalista amb rang fonamental i una vessant patrimonial de rang ordinari. En relació a la primera només el menor podrà prestar el consentiment quan tingui prou maduresa per a fer-ho i quan no la tingui el podran prestar els seus representants legals en la mesura que l'art.

⁵⁴ MARCHENA GÓMEZ, Manuel; "La protección de la intimidad de los menores: perspectivas civil y penal", a *Revista General del Derecho*, 994, nº 603, pàgs. 12485-12486, CONDE-PUMPIDO FERREIRO, Cándido; "La intervención del Ministerio Fiscal e la autorización prestada por menores e incapaces a las intromisiones en su honor, intimidad y derecho a la propia imagen", en *Revista General del Derecho*, 1984, nº 475, pàg. 664.

⁵⁵ CONDE-PUMPIDO FERREIRO, C.; *Op. Cit.*, pàg. 664 i AZURMENDI ADARRADA, Ana; *El derecho a la propia imagen: si identidad y aproximación al derecho a la información*, Madrid, 1997, pàg. 168.

⁵⁶ CONDE-PUMPIDO FERREIRO, C.; *Op. Cit.*, pàg. 664.

3 de la llei orgànica 1/1982 permet excepcionalment la representació legal en aquest cas.

En relació al dret patrimonial a la imatge manifestat en un contracte que vincula a la realització d'una prestació personal, el menor haurà d'intervenir per sí mateix quan estigui emancipat i, quan no ho estigui, haurà de prestar el seu consentiment a la realització de la prestació personal amb el complement de la seva capacitat pels seus representants legals. D'això en resulta que el contracte sobre la imatge del menor que el vincula a realització d'una prestació personal suposa el consentiment del menor en relació a la seva imatge i a la realització de la prestació personal quan té maduresa i la intervenció dels representants legals d'aquest per tal de complementar la seva capacitat sense que pugui prescindir-se'n de cap.

Això planteja el dubte de què succeeix quan només han intervingut els representants legals o només ha prestat el seu consentiment el menor. S'ha dit que el contracte celebrat pels representants legals sense intervenció del menor d'edat amb maduresa pot ser un contracte nul⁵⁷, anul·lable⁵⁸ o sense efectes pel menor però vinculant pels representants⁵⁹.

En relació al menor emancipat serà nul qualsevol contracte que no celebri per sí mateix doncs és el seu consentiment l'únic que pot perfeccionar el contracte sense que necessiti el complement de capacitat.

El contracte celebrat pels representants legals d'un menor no emancipat però amb capacitat per a consentir sobre la seva imatge i la realització de prestacions personals sense que consti el consentiment d'aquest no té efectes per a aquest per la qual cosa no el vincula. Qüestió diferent és que aquest contracte no pugui tenir certs efectes pels representants legals. En canvi el contracte celebrat per aquest menor és merament anul·lable perquè manca el

⁵⁷ JORDANO FRAGA, Francisco; "La capacidad general del menor", a *Revista de Derecho Privado*, 1984, pàg. 893.

⁵⁸ VENTOSO ESCRIBANO, Alfonso; *La representación y disposición de los bienes de los hijos*, Madrid, 1989, pàg. 150.

⁵⁹ SANTOS MORÓN, M.J.; *Op. Cit.*, pàg. 201.

preceptiu complement de capacitat. El contracte s'ha perfeccionat perquè existeix el consentiment del menor tot i que aquest està viciat perquè manca el complement de capacitat exigible⁶⁰. Per tant, el contracte serà anul·lable o convalidable pels representants legals o el propi menor quan assoleixi la majoria d'edat.

En relació als contractes celebrats pels representants sobre la imatge del menor que no té prou maduresa per a consentir sobre la seva imatge i la realització de prestacions personals, són contractes sense caràcter vinculant pel menor i que en tot cas obliguen els representants en primera persona. És cert però, que, tot i no poder celebrar un contracte que vinculi al menor a realitzar una prestació personal que no pot consentir, sí poden els representants cedir la imatge del menor segons estableix l'art. 3 de la llei orgànica 1/1982.

2.3. La protecció qualificada del menor d'edat en els contractes sobre la imatge que vinculen a la realització d'una prestació personal.

Estem davant un contracte que afecta el dret a la imatge, afecta a la llibertat individual del menor en la mesura que suposa la realització d'una prestació personal per part d'aquest i és un contracte que vincula un menor d'edat. A més, donat que el contracte sobre la imatge que vincula a la realització d'una prestació personal recau dins l'àmbit d'aplicació de les relacions laborals especials en els espectacles públics participa d'una naturalesa mixta la qual cosa suposa que hi seran d'aplicació les normes tuitives civils i laborals.

Així, cal dir que la figura del Ministeri Fiscal té una importància cabdal tant abans de la celebració del contracte com després. L'art. 3 en els seus apartats 3 i 7 estableixen com a funcions del Ministeri Fiscal la defensa del menor d'edat i dels seus drets de la personalitat. Aquesta previsió general es concreta a l'àmbit de dret a la imatge en l'art. 3 de la llei orgànica 1/1982, de protecció civil

⁶⁰ APILLUELO MARTÍN, M.; *Op. Cit.*, pàg. 84.

del dret a l'honor, la intimitat personal i familiar i la pròpia imatge. Aquest precepte preveu que per tal que els representats legals del menor puguin consentir la intromissió en el dret a la imatge del menor han de comunicar prèviament al Ministeri Fiscal aquesta intenció i només i en el termini de vuit dies aquest no s'hi oposa els representants legals podran cedir la imatge del menor. En cas contrari, el Ministeri Fiscal haurà de comunicar la situació a l'autoritat judicial que es manifestarà sobre la conveniència o no de la cessió de la imatge del menor tenint en compte el seu interès i escoltant-lo en cas que tingui prou maduresa⁶¹.

D'altra banda, l'art. 4 de la llei orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor diu que el Ministeri Fiscal ha d'intervenir amb posterioritat a la cessió de la imatge quan aquesta perjudiqui el seu honor o vulneri el seu interès fins i tot en aquells casos en els quals consta el consentiment del menor o dels seus representants. Estaríem davant de casos en els quals els representants no van comunicar la cessió de la imatge del menor al Ministeri Fiscal o en els quals ho va fer però *a priori* no era previsible el perjudici del lliure desenvolupament de la personalitat del menor o casos en què el Ministeri Fiscal s'hi va oposar però igualment els representants van consentir la cessió de la imatge del menor. També podria tractar-se d'un supòsit en què no cal la comunicació prèvia al Ministeri Fiscal perquè el menor té prou maduresa per a consentir una intromissió en la seva imatge.

Per tant, mentre que la intervenció del Ministeri Fiscal de forma prèvia a la cessió de la imatge del menor es reserva als casos en què aquest no té prou maduresa per a consentir la cessió de la seva imatge, la intervenció *a posteriori* és possible tant en els casos en què el menor té maduresa com en els què no en té.

⁶¹ En efecte, l'art. 134 CF preveu que el jutge prendrà d'ofici les mesures que consideri oportunes per tal d'evitar qualsevol perjudici al menor d'edat després d'escoltar-lo si té dotze anys o menys però prou maduresa. Cal parar atenció al fet que el menor pot no tenir maduresa per a decidir sobre la seva imatge però sí tenir-la per a mantenir una conversa amb el jutge de la qual aquest n'extregui conseqüències.

Cal remarcar el fet que l'art. 4 de la llei orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor preveu la intervenció del Ministeri Fiscal fins i tot en els casos en els quals consta el consentiment dels representants legals o del propi menor la qual cosa suposa una tendència a la objectivació de la responsabilitat per causar un perjudici en el lliure desenvolupament de la personalitat del menor i els seus drets fonamentals mitjançant l'ús de la seva imatge. El legislador tracta d'aconseguir d'una banda, l'equilibri entre la possibilitat que el menor exerceixi per sí mateix els seus drets de la personalitat quan tingui prou maduresa i l'objectiu que això no suposi un perjudici del seu interès i d'altra banda, que el consentiment dels representants legals no pugui legitimar una intromissió perjudicial en imatge del menor quan han actuat de forma contrària al deure de protecció del menor derivats de la pàtria potestat o la tutela.

Així, el Ministeri Fiscal haurà d'oposar-se a la cessió de la imatge del menor quan suposi una vulneració del lliure desenvolupament de la seva personalitat o els seus drets fonamentals. Així la cessió de la imatge del menor per a difondre fotografies de contingut pornogràfic o la participació en una pel·lícula que suposi la impossibilitat d'escolaritzar del menor o els horaris de gravació d'una sèrie televisiva que suposin un perjudici de la salut del menor han de portar el Ministeri Fiscal a oposar-se a la cessió de la imatge del menor realitzada en aquestes circumstàncies.

D'altra banda, el contracte sobre la imatge del menor que el vincula a la realització d'una prestació personal participa de naturalesa no només civil sinó també laboral per la qual cosa li són d'aplicació els arts. 6.4 ET i 2.1 RD 1435/1982. D'aquests preceptes es desprèn la idea que per tal de celebrar un contracte sobre la imatge del menor que suposi la realització d'una prestació personal per part d'aquest caldrà comunicar-ho a l'autoritat laboral juntament amb el consentiment del menor d'edat amb prou maduresa. L'autoritat laboral haurà d'analitzar si el contracte respecta la normativa laboral de protecció del menor en l'àmbit laboral i, en general, si respecta el lliure desenvolupament de la seva personalitat ja que en cas contrari no podrà autoritzar el contracte. Així

qualsevol contracte que no respecti la normativa sobre número màxim d'hores diàries de treball, de prohibició de treball nocturn,... no podrà ésser autoritzat.

També és important la intervenció de l'autoritat judicial. L'art. 134 CF permet que el jutge, d'ofici i en qualsevol procediment, adopti les mesures que consideri oportunes per tal d'evitar un perjudici als fills menors d'edat. A més l'art. 3.2 de la llei orgànica 1/1982 de protecció civil de l'honor, la intimitat personal i familiar i la pròpia imatge diu que quan el Ministeri Fiscal s'oposi a la intenció dels representants legals de consentir una intromissió en la imatge del menor, haurà d'intervenir l'autoritat judicial per tal de determinar si la cessió de la imatge del menor vulnera o no el seu interès.

Cal recordar que quan el menor està sotmès a tutela el CF exigeix un requisit afegit que no estableix en relació al menor sotmès a la potestat dels pares. En efecte, l'art. 212.1 k) CF diu que, per tal de celebrar un contracte que suposi la realització d'una prestació personal del menor sotmès a tutela, cal obtenir una autorització judicial prèvia. El legislador català considera que, en la mesura que no existeix una relació paterno-filial entre el tutor i la persona tutelada, és convenient afegir una garantia que el contracte efectivament no perjudica el menor.

L'art. 17.3 de la LAPIA diu que "Les administracions públiques han de vetllar per la protecció dels infants en el cas de mal ús de les facultats des pares o de les facultats atribuïdes a altres persones que en tinguin cura i també perquè els pares, tutors o guardadors disposin dels mitjans d'informació i formació adequats per a ajudar-los a complir les seves responsabilitats envers els infants i els adolescents". L'art. 164 CF diu que el desemparament es produeix quan el menor es troba en una situació de fet en la qual li manquen els elements bàsics per al desenvolupament integral de la seva personalitat i l'art. 172.1 estableix que el desemparament es produeix a causa de l'incompliment o l'impossible o inadequat exercici dels deures inherents a la guarda de menors que té com a conseqüència que aquests quedin privats de la necessària assistència moral o material. En el cas que es produïssin un seguit de contractes sobre la imatge del menor que justifiquessin la declaració de desemparament del menor,

l'administració pública n'assumiria la tutela. Això, tanmateix, es produiria en casos extrems de contractes sobre la imatge amb contingut pornogràfic, que vulneressin els horaris legalment permesos per a menors de forma que es perjudiqués greument la seva salut, que suposessin la desescolarització reiterada que dificultés el desenvolupament intel·lectual del menor,...

D'altra banda, com ha quedat exposat, el contracte sobre la imatge del menor que el vincula a la realització d'una prestació personal participa de naturalesa civil però també laboral. Això significa que també hi serà d'aplicació la normativa tuitiva laboral en relació al treballador i especialment en relació al treballador emancipat.

Així tot i que l'art. 6.1 ET prohibeix com a norma general el treball per als menors de setze anys, els arts. 6.4 ET i 2.1 RD 1435/1985 permeten al menor d'edat participar en espectacles públics per sota d'aquesta edat. Tanmateix aquest contracte sobre la imatge haurà de respectar un seguit de normes imperatives. Existeixen preceptes legals dirigits a impedir l'explotació infantil i que estableixen que les prestacions personals que realitzi el menor no poden ser contràries al seu desenvolupament físic i psíquic⁶². Altres preceptes estableixen mesures per a evitar que la prestació perjudiqui el lliure desenvolupament de la seva personalitat per suposar un perill per a la seva salut, integritat o desenvolupament psíquic⁶³. A més s'estableixen mesures per tal d'evitar el treball nocturn del menor i assegurar el seu descans durant la realització de la prestació⁶⁴. També es prohibeix qualsevol treball que pugui resultar perillós per al menor⁶⁵.

L'objectiu d'aquesta normativa és la protecció del lliure desenvolupament físic i psíquic del menor, és a dir, tutelar el lliure desenvolupament de la seva personalitat. A més cal entendre que aquestes normes no són exhaustives sinó que simplement suposen la regulació d'un seguit de situacions que poden

⁶² Art. 8 LAPIA, arts. 6.2 i 6.4 ET, art. 2.1 RD 1435/1985, arts. 1.3 i 5 Directiva 94/33/CE.

⁶³ Art. 16 c) Llei 25/1994, de 12 de juny de la televisió, art. 38 LAPIA, art. 35.2 del Conveni col·lectiu d'artistes de doblatge, de 17 de juny de 1994, art. 4 del Conveni de la OIT 60 de 1937.

⁶⁴ Art. 6.2, 36.1 ET, arts. 8, 9, 10, 11 i 12 de la Directiva 94/33/CE.

⁶⁵ Art. 6.2 ET i 7 Directiva 94/33/CE

vulnerar el desenvolupament del menor, sense que això vulgui dir que no puguin existir altres situacions perjudicials pel menor que no s'han recollit expressament per la llei com a tals. Per això quan una determinada prestació personal perjudiqui greument el lliure desenvolupament de la personalitat del menor caldrà impedir que aquest la realitzi tot i que cap norma la prohibeixi expressament. En aquest sentit els representants legals s'hauran d'oposar a completar la capacitat del menor quan el contracte perjudiqui el lliure desenvolupament de la personalitat del menor i el Ministeri Fiscal, el Jutge i l'autoritat judicial s'hauran d'oposar a la celebració de dit contracte.

Així ho confirma l'art. 4.3 de la llei orgànica 1/1996, de protecció jurídica del menor, que diu que existirà intromissió il·legítima en la imatge del menor quan es perjudiqui el seu interès o es vulneri el seu honor fins i tot si consta el consentiment del menor o els seus representants. És a dir, s'estableix una clàusula general segons la qual sempre que es vulneri el lliure desenvolupament de la personalitat del menor o els seus drets fonamentals estarem davant una intromissió il·legítima en la imatge del menor. Per això qualsevol contracte sobre la imatge del menor que suposi la realització d'una prestació personal que perjudiqui el lliure desenvolupament de la seva personalitat o drets fonamentals, suposarà una intromissió il·legítima. Així un contracte per a fer una pel·lícula no pot implicar superar les hores permeses de rodatge per a un menor, impedir-ne l'educació, sotmetre'l en la gravació a situacions de risc,...

2.4. La contraprestació econòmica a la cessió de la imatge i la realització d'una prestació personal: problemàtica i solucions.

En els casos que el menor té prou maduresa per a consentir per si mateix el contracte sobre la imatge tot i que pugui ser necessari complementar la seva capacitat, aquell és part contractual i, per tant, és creditor de la contraprestació a la realització de la prestació personal en l'àmbit de la imatge.

Quan el menor no té prou maduresa per a consentir la realització d'una prestació personal o per a cedir l'ús de la seva imatge, cosa que succeirà abans dels dotze anys⁶⁶, el contracte no obliga al menor sinó que estarem davant una promesa de fet aliè que vincularà els representants legals que hagin prestat el seu consentiment. Aquests poden consentir la intromissió en el dret a la imatge del menor prèvia comunicació al Ministeri Fiscal però no poden exercir la representació en relació a la realització de prestacions personals pel menor per la qual cosa s'entén que són ells els obligats a aconseguir que el menor realitzi determinada activitat publicitària.

L'avantatge de la promesa de fet aliè és que són els representants legals qui queden obligats i, per tant, també són els responsables en cas d'incompliment i no el menor que no ha consentit en obligar-se per manca de maduresa i és un tercer en la relació contractual. Però si el menor no és part contractual, no pot ser creditor de la prestació tot i realitzar l'activitat en l'àmbit dels espectacles públics en relació a la imatge sinó que ho seran els representants legals.

Tanmateix, és evident que els representants legals es troben en una situació privilegiada per a aconseguir que el menor realitzi l'activitat en qüestió (desfilada de models, actuació en sèries de televisió,...). En la mesura en que aquest es troba sota l'àmbit d'actuació de la potestat d'aquells, els representants poden induir o dirigir al menor per tal que realitzi l'activitat duent-lo al plató, parlant amb ell, imposant la seva autoritat,.... Així els representants indueixen el menor a realitzar una activitat personal que els reporta un benefici econòmic la qual cosa pot ésser qualificada com a explotació infantil. L'art. 8 de la LAPIA diu que els infants i els adolescents han d'ésser protegits de qualsevol tipus d'explotació econòmica o de qualsevol treball que pugui ésser perillós, perjudicar-ne la salut o entorpir-ne l'educació i la formació o el desenvolupament integral i en similar sentit l'art. 9 LAPIA, l'art. 32 de la Convenció de Nacions Unides sobre els Drets dels Infants i els arts. 6 i 7 de l'Estatut dels Treballadors. A més pot existir un conflicte d'interessos entre

⁶⁶ Recordem que existeix capacitat natural per aquest actes a partir dels dotze anys o abans si hi ha prou maduresa.

d'una banda els deures derivats de la pàtria potestat sobre els fills i d'una altra la persecució d'un benefici econòmic. Per això cal buscar figures jurídiques que donin una solució a aquest problema.

Una possibilitat seria l'estipulació en favor de tercer de tal manera que el contracte publicitari que persegueix l'activitat d'un menor d'edat sense capacitat per a consentir la cessió de la imatge o la realització d'una prestació personal es configura com una promesa de fet aliè celebrada pels seus representants legals amb una estipulació en favor del menor.

L'art. 1257 CC diu que si el contracte tingués alguna estipulació en favor de tercer, aquest podria exigir el seu compliment sempre que hagués fet saber la seva acceptació a l'obligat abans que aquella hagués estat revocada. Tanmateix, això presenta un obstacle davant l'estipulació a favor del menor ja que, mentre que l'estipulant i el promitent han de tenir capacitat general per a contractar, el tercer només ha de tenir capacitat natural d'obrar⁶⁷. Quan el contracte publicitari es configura com una promesa de fet aliè, normalment el menor no té prou capacitat natural doncs, en cas de tenir-la, s'hauria obligat en primera persona. Per això, el menor mai podrà acceptar l'estipulació en favor de tercer sinó que ho haurien de fer els seus representants legals. En qualsevol cas, l'acceptació no és un requisit d'existència del dret del menor sinó tan sols una condició per tal d'evitar que es pugui revocar l'estipulació⁶⁸. Així, per tal que el menor sigui creditor de la remuneració per la realització de l'activitat publicitària, cal que els representants legals que configuren el contracte com una promesa de fet aliè estableixin una estipulació en favor del menor i que l'acceptin per a que aquesta no pugui ésser revocada.

L'art. 145.2 CF diu que "Pertanyen als fills els fruits i els rendiments dels seus béns i drets, i també els pertanyen els guanys de la seva pròpia activitat i els béns o drets que en puguin derivar" i en similar sentit l'art. 210.2 CF en relació

⁶⁷ DÍEZ-PICAZO, L.-GULLÓN BALLESTEROS, A.; *Sistema de Derecho Civil*, Vol. II, Madrid, 1995, pág. 93.

⁶⁸ DÍEZ-PICAZO, L.-GULLÓN BALLESTEROS, A.; *Op. Cit.*, pág. 93-94 y GETE-ALONSO Y CALERA, M.C.; *Manual de Derecho Civil*, Vol. II, Madrid, 1996, pág 625.

a la persona tutelada. Per la seva banda, l'art. 165 CC diu que "Pertenece siempre al hijo no emancipado los frutos de sus bienes, así como todo lo que adquiera con su trabajo o industria". L'estipulació de tercer respondria a la obligació dels representants legals de remunerar l'activitat econòmica dels menors que derivaria d'aquests articles. En efecte, si els representants es quedessin el benefici econòmic derivat de l'activitat del menor estarien contravenint aquestes previsions legals.

A més, és evident que el fet que el menor realitzi l'activitat promesa pels representants respon a l'existència d'una potestat d'aquests sobre aquell. És a dir, no estem davant una promesa de fet aliè en la que el promitent es compromet a aconseguir que el tercer accepti una obligació o realitzi una activitat doncs en aquest cas no hi ha una relació d'obediència del tercer al promitent. En canvi, quan el tercer és el menor i el promitent és el representant legal el primer està sotmès a la potestat dels pares o a la tutela per la qual cosa té un deure d'obediència cap a aquells que fa difícil que no realitzi l'activitat compromesa pels representants.

Això no significa que els representants legals no rebin cap contraprestació econòmica. En primer lloc, quan l'activitat publicitària del menor sigui important el representant pot rebre una remuneració per la seva activitat de direcció de la carrera artística del menor. D'altra banda, no es pot oblidar que el menor ha de contribuir a les càrregues familiars segons estableixen els arts. 146 CF i 165 CC de tal manera que, de la remuneració del menor, se'n pot deduir la part necessària per a fer front a aquestes despeses.

Quan el promitent no compleix la prestació frustra un interès del tercer però també de l'estipulant que té un interès legítim en què es compleixi l'estipulació en favor de tercer⁶⁹. Per això quan l'empresari no paga la remuneració, els representants legals del menor podran reclamar-ne el compliment en la seva doble condició d'estipulants i de representants del menor que han de vetllar pels seus interessos.

⁶⁹ DÍEZ-PICAZO, L.-GULLÓN BALLESTEROS, A.; *Op. Cit.*, pág. 96.

Tanmateix, és possible que en el contracte no existeixi una clàusula d'estipulació en favor de tercer cas en el qual creiem que el menor podrà iniciar una acció d'enriquiment injust envers els representants.

Per tal de poder parlar d'enriquiment injust ha d'existir un increment patrimonial del demandat, un empobriment de l'actor, una relació de causalitat entre un i altre i l'absència d'una causa que justifiqui el desplaçament patrimonial⁷⁰. En relació a la situació que produeix la promesa dels representants de realització d'una prestació personal pel menor, cal dir que hi ha un evident increment patrimonial dels representants degut al cobrament de la contraprestació. L'empobriment del menor es dona perquè ha realitzat una activitat amb valor econòmic per la qual no ha estat remunerat. A més la causa de l'enriquiment dels representants és la realització de l'activitat pel menor. Finalment en relació a l'absència de causa que justifiqui aquesta situació cal fer un estudi més detingut doncs d'entrada podria semblar que els representats han rebut una contraprestació pel fet d'aconseguir que el menor realitzi l'activitat com succeeix en qualsevol promesa de fet aliè. Tanmateix, això, que és cert, queda matitzat pel fet que el menor té un deure d'obediència front els representants i que aquests tenen una influència privilegiada en els actes del menor degut a la potestat que ostenten sobre ell. En efecte, que el menor realitzi l'activitat publicitària no és tant conseqüència de l'habilitat dels representants com de la relació paterno-filial o de tutela que els uneix amb el menor. Cal tenir present que en molts casos el menor depèn absolutament dels pares i en qualsevol cas estem davant un menor sense maduresa que està sotmès al deure d'obediència vers els pares. Els representants no poden fer servir la pàtria potestat, que és un dret-funció, per a aconseguir complir un contracte que els vincula en nom propi i que els atorga un benefici econòmic ja que això equivaldria a aprofitar-se de la seva condició per a explotar els menors.

Per això, el menor disposarà d'una acció personal d'enriquiment injust contra els seus representants quan aquests s'hagin enriquit amb l'activitat publicitària del menor. Tanmateix, caldrà descomptar de la suma total a percebre aquella

⁷⁰ DÍEZ-PICAZO, L.-GULLÓN BALLESTEROS, A.; *Op. Cit.*, pág.577.

quantitat necessària per a contribuir a les despeses familiars i la possible retribució per la gestió dels representants. Per tant, descomptades aquestes quantitats podrà el menor reclamar els diners percebuts pels pares amb les corresponents actualitzacions. Es tractaria d'una acció personal per la qual cosa el menor tindrà un termini de quinze anys en el Codi Civil i deu en el dret català, a comptar des de la majoria d'edat, per tal d'iniciar-la.

2.5. La possibilitat de revocar el consentiment a l'ús de la imatge prestat en l'àmbit contractual.

L'art. 2.3 de la LO 1/1982 diu que el consentiment prestat per a legitimar la intromissió en la imatge podrà ésser revocat en qualsevol moment però caldrà indemnitzar els danys i perjudicis causats incloent-hi les expectatives justificades. Quan el consentiment a la intromissió en la imatge és una mera cessió d'ús no contractual, la previsió de l'art. 3.2 LO 1/1982 no presenta especial problema i rarament existeix un perjudici econòmic que s'hagi d'indemnitzar. És més complicat aquell supòsit de cessió de la imatge en l'àmbit d'un contracte que suposa la realització d'una prestació personal com succeeix en el contracte publicitari protagonitzat per un menor. Bona part de la doctrina ha afirmat que la revocació del consentiment no és possible quan s'ha prestat en l'àmbit d'un contracte sobre la imatge doncs es considera que això equival a deixar a l'arbitri d'una de les parts la realització d'una de les prestacions la qual cosa prohibeix l'art. 1256 CC⁷¹.

Tanmateix, cal tenir present que aquest contracte afecta el dret fonamental a la imatge respecte del qual la LO 1/1982 preveu la possibilitat de revocar el consentiment a la seva cessió. Per això, creiem que cal trobar un equilibri entre el manteniment de la possibilitat de revocar el consentiment del menor a la

⁷¹ CLAVERÍA GOSÁLBEZ, Luis Humberto; "Reflexiones sobre los derechos de la personalidad a la luz de la Ley Orgánica 1/1982, de 5 de mayo", *Anuario de Derecho Civil*, 1983, nº 4, pàgs. 1254-1256 i del mateix autor "Negocios jurídicos de disposición sobre los derechos al honor, la intimidad y la propia imagen", a *Anuario de Derecho Civil*, 1994, nº 3, pàg. 43 i ss., CABEZUELO ARENAS, Ana Laura; *Derecho a la intimidad*, València, 1998, pàg. 146-147, IGARTÚA ARREGUI, Fernando; "El derecho a la propia imagen en la jurisprudencia española", a SALVADOR CODERCH, Pablo; *El mercado de las ideas*, Madrid, 1990, pàg. 328.

intromissió en la imatge i la protecció de l'altra part contractual per tal que no estigui indefensa davant la possibilitat de complir o no del menor.

Cal reconduir la revocació del consentiment a la intromissió en la imatge a la figura de l'incompliment contractual. Estem davant un dret de la personalitat i per això el legislador permet revocar el consentiment a la cessió de la imatge però aquesta revocació té una repercussió directa sobre el contracte. La protecció de la vessant fonamental del dret que es vol aconseguir amb la possibilitat de revocar comporta un incompliment de la prestació derivada del contracte. La revocació es produeix sobre l'element personal del dret a la imatge però té una conseqüència en l'element patrimonial de la mateixa doncs no es compleix la prestació del contracte d'explotació de la imatge.

Això no significa que el contracte quedi a l'arbitri d'una de les parts doncs la obligació contractual existeix al marge de si es revoca o no el consentiment a l'ús de la imatge. Tot deutor pot lliurement complir o no la prestació contractual i l'ordenament jurídic no pot obligar-lo a realitzar una determinada activitat doncs això atemptaria contra la seva llibertat individual. Tanmateix, sí és possible sotmetre el deutor a les conseqüències jurídiques que l'ordenament preveu per aquest incumpliment, és a dir, la obligació d'indemnitzar. D'aquesta manera es protegeix el dret a la imatge del menor en la mesura en què es permet revocar el consentiment a la cessió però alhora es protegeix l'altra part contractual perquè s'obliga a qui revoca a indemnitzar el perjudici que suposa l'incompliment derivat de la revocació.

Encara que el contracte sobre la imatge es regeixi en part per la normativa laboral, en cas d'incompliment contractual caldrà aplicar-hi les regles civils sobre incompliment segons preveu el propi art. 10.1 del RD 1435/1985.

La determinació de la indemnització es farà per l'òrgan judicial tenint en compte els danys efectivament produïts però també els guanys que s'han deixat d'obtenir⁷². La revocació del consentiment a la intromissió pot tenir

⁷² Així es desprèn en relació a la prestació personal de l'art. 6.4. RD 1435/1985 i en relació a la revocació de la imatge de l'art. 2.3 LO 1/1982.

conseqüències organitzatives com el retràs de la gravació per a trobar altre actor, remuneració dels tècnics,... o fins i tot, pèrdua de les expectatives de guanys fruit de la publicitat protagonitzada per un menor d'edat amb un alt valor comercial de la seva imatge que no es produirà amb un menor anònim. En qualsevol cas creiem que seria contrari a la bona fe i a l'equitat la revocació del consentiment a la cessió de la imatge quan s'obligués a l'empresa a rectificar de forma retroactiva (anunci que ja s'ha acabat del filmar, s'està emetent o pel que ja s'han contractat els espais de publicitat).

El jutge podrà moderar la quantia de la indemnització en funció de les circumstàncies previstes en l'art. 1154 CC segons preveu l'art. 6.4 RD 1435/1985. Tanmateix, en el contracte publicitari el compliment parcial de la prestació per part del menor acompanyat d'una posterior revocació del consentiment a la cessió de la imatge té unes conseqüències més perjudicials per a l'altra part contractual que el no compliment absolut. En efecte, si abans del rodatge es produeix la revocació, caldrà buscar un altre actor menor d'edat però aquesta es produeix un cop iniciat la gravació, no només s'haurà de buscar un altre actor sinó també llençar tota la feina realitzada amb la despesa que això comporta (sous de la resta de l'equip, lloguer d'instal·lacions, material de filmació,...) fins el punt que la revocació en un moment molt avançat de la filmació pot ésser contrària a la bona fe i l'equitat.

Quan el menor tingui prou maduresa per a consentir l'ús de la imatge, serà ell qui revoqui el consentiment prestat doncs cal recordar que la revocació es produeix en la vessant personal del dret i els arts. 162.2 CC i 155.2 CF estableixen que serà el menor qui exerceixi els drets de la personalitat quan tingui maduresa suficient. Ara bé, no es pot oblidar d'una banda, que la revocació del consentiment a la cessió de la imatge té unes conseqüències patrimonials doncs serà el menor qui hagi de fer front a la indemnització derivada de l'incompliment i de l'altra, que el menor té limitada la seva capacitat contractual i està sotmès a la pàtria potestat. Per això cal acceptar

l'assessorament dels representants al menor per tal de garantir que aquest comprèn l'abast de la seva decisió.

Quan el menor no té prou maduresa, són els seus representants qui presten el consentiment a la cessió de la imatge prèvia comunicació al Ministeri Fiscal i, en la mesura en què comprometen la realització d'una prestació personal quedaran obligats en primera persona amb una promesa de fet aliè. Per això seran els representants qui revoquin el consentiment prestat a la cessió de la imatge aquí ja sense necessitat de comunicació al Ministeri Fiscal ja que no és el mateix exercir un dret de la personalitat del menor que evitar-ne la disposició mitjançant la revocació del consentiment. En la mesura que la revocació provoca l'incompliment de la promesa de fet aliè, seran els representants qui hauran de fer front a la indemnització.

SEGONA PART: EL MENOR D'EDAT COM A ESPECTADOR

M. Carme Gete-Alonso i Calera/ Maria Ysàs Solanes i M. Carme Núñez Zorrilla

1. Introducció

1.1. Consideracions generals

La problemàtica relativa a la situació del menor d'edat al seu paper d'espectador, més ben dit, com a subjecte que rep informació, imatges, sons, opinions, impulsos... que s'emeten o editen en el que, genèricament identifiquem com mitjans de comunicació, pot enfocar-se des de diversos punts de partida que, d'alguna manera posen en evidència la complexitat i complementarietat de les normes que regeixen en aquesta matèria.

D'una part, la situació, com ha succeït fins al moment, pot reconduir-se al més estricte i gairebé íntim reducte de les relacions parentals / familiars i tutelars. És a dir, es pot situar en l'àmbit dels càrrecs tutelars de guarda del Dret Privat: pares, tutors, fonamentalment. Es deixa als responsables legals (oficials) del menor la tasca, una tasca que s'integra al contingut de les potestats (càrrecs) i que consisteix a procurar i fer-se càrrec (responsables) de la utilització, maneig i control dels mitjans de comunicació. No és necessari insistir que aquesta via ha esdevingut insuficient en la mesura que tot el que arriba a través dels mitjans escapa al control i poder del ciutadà mig (el model del bon pare de família). L'àmbit estrictament de les relacions de Dret Privat, com tot el que afecta a la situació jurídica del menor, ha de complementar-se amb la presència dels poders públics (art. 39 CE).

La coexistència de la protecció pública amb la privada és ineludible perquè els poders públics han d'assumir determinades funcions de protecció dels ciutadans.

D'una altra part, l'estudi pot fer-se des dels propis mitjans de comunicació que influeixen en el menor, en el sentit d'analitzar quina és la situació legal i normativa d'aquests i els mitjans i maneres de procurar el seu control i efectivitat. És aquesta una perspectiva que potser pugui semblar pública, allunyada dels plantejaments de Dret Privat però que molt pot contribuir a la delimitació de l'estatus jurídic del menor d'edat en la seva condició d'espectador.

En aquesta proposta al costat de la normativa de Dret Públic ha de considerar-se l'important marge d'actuació privada que deriva de normes d'autoregulació que tenen un eminent caràcter i naturalesa d'acords privats: els Codis de Conducta que han proliferat en aquesta matèria com a alternativa a la poca efectivitat de la normativa.

Com a acotació convé deixar clar que, en el present estudi, s'ha optat per aquest segon enfocament en ser el més necessitat, si més no, d'una ordenació. A les pàgines que segueixen es recullen aquestes normes d'autonomia privada - els Codis de Conducta - que han exercit un paper transcendental en aquesta matèria i la multiplicitat de materials normatius que afecten el tema que ens ocupa.

La pretensió és la d'oferir una reordenació i síntesi del seu contingut per concloure amb la formulació de propostes.

1.2. La participació dels mitjans de comunicació en l'educació del menor

La ràdio i més recentment la televisió, són una realitat que, per molt que es discuteixi sobre la seva conveniència i utilitat, i sobre els límits que s'han d'imposar, es presenten com instruments ineludibles i necessaris en la realitat actual, de manera que a mesura que dominen importants sectors de la vida, tendeixen a globalitzar l'existència humana. El seu imperi ha arribat a tal

extrem, que, pel que es refereix a la televisió és general l'opinió que, segons sigui la qualitat del que s'hi veu, i la bondat i talent dels seus promotors i programadors, és un instrument ideal per modelar els ciutadans: convertint-los en imbècils absoluts o en persones democràtiques i intel·ligents.

Sense necessitat d'arribar a una alternativa tan radical, el que sí és evident, és el poder d'aquest mitjà per infondre i transmetre, a més d'informació o entreteniment, les opinions més variades, valors, conceptes i idees als espectadors. I aquest poder de mostrar unes determinades concepcions i una especial presentació del món constitueix un element essencial en l'educació en la mesura que s'utilitza per a aquesta finalitat, la qual cosa pot derivar en un adoctrinament o manipulació de la ment. Segons les estadístiques el temps que consumeixen els nens i els joves davant del televisor és gairebé el mateix que el que passen a l'escola, i que la possible passivitat que imprimeix en ells aquesta actitud "expectativa", unit al vistós i absorbent imperi de les imatges, s'introdueix com un element decisiu per a la formació de l'aptitud de raonar, de formar la seva personalitat i caràcter i en la manera d'entendre el món. Potser amb encert, s'ha dit que la televisió, més fins i tot que l'escola, pot haver-se convertit en l'"educador" per antonomàsia de la vida contemporània⁷³.

El conjunt de mitjans de comunicació contribueix a la funció d'educar; el que s'estén a tots els seus àmbits d'una manera permanent i constant. És paradoxal que aquesta tasca d'educació no s'assumeix pels propis mitjans de comunicació que prefereixen manifestar que la seva tasca és la d'entretenir, informar i argumentar. És la seva enorme implantació, el seu flux continu i el seu caràcter envolupant, el que confereix als mitjans aquesta latència educativa, allau d'informació que subministren, la presumpta coherència de moltes d'aquestes informacions, i la virtualitat de penetració, la que a la llarga i en termes generals, té un pes no menyspreable en el conjunt de les influències educatives. Per tot això, es qualifica als mitjans com creadors d'un ambient

⁷³ Veure sobre això, l' *Informe para la reforma de los medios de comunicación de titularidad del Estado*. Elaborat pel Consell creat a l'efecte, segons Real Decreto 744/2004, de 23-4, aprovat en sessió ordinària celebrada el dia 4 de febrer de 2005. p. 9.

que, amb el seu poder informatiu i socialitzador estan cridats a contribuir d'una manera funcional a l'educació moral de la infància i la joventut.

El benestar dels menors és, per damunt de tot, responsabilitat dels seus pares o tutors, però aquesta premissa no eximeix de la seva responsabilitat als proveïdors i difusors de continguts audiovisuals ni el legislador. És necessari repartir la responsabilitat de la formació de la infància impulsant la implicació de totes les persones que directament o indirectament poden influir en la formació infantil i juvenil⁷⁴.

Des dels diferents poders públics s'ha de lluitar perquè el potencial innovador de les noves tecnologies de la comunicació no contradigui el conjunt de valors que defineixen una convivència autènticament humana. Això és particularment necessari quan, com en l'actualitat, l'impacte dels mitjans de comunicació en la vida dels nens i joves és cada vegada més evident, i quan les tecnologies de la comunicació, en continu progrés, estan ampliant aquest impacte, mentre ofereixen noves possibilitats i oportunitats per a l'educació. Això només pot fer-se en el marc d'una nova responsabilitat compartida que inclou per igual a la indústria dels mitjans i al sistema educatiu, que concerneix tant als responsables institucionals i polítics com a les famílies, i que afecta tant l'àmbit públic com el privat. S'ha de trobar l'equilibri perquè els valors de la indústria i del mercat audiovisual i els valors del civisme i de la societat no es contradiguin. Només si aquest equilibri pot mantenir-se per a l'educació, en l'àmbit de l'entorn audiovisual per a l'educació, els nens i joves tindran un mitjà adequat als seus interessos, drets i aspiracions.

1.3. Declaracions i legislacions de referència

La funció que compleixen els mitjans de comunicació en relació amb la infància i la joventut, no és res nou, ja que ve proclamant-se des de fa anys en diverses

⁷⁴ Veure a l'efecte, la *Resolució del Parlament Europeu sobre "La protecció dels menors i la dignitat humana"*, de 29 de maig de 2003.

declaracions i legislacions d'àmbit internacional i europeu, que han marcat fites importants en la normativa sobre protecció de la infància respecte als mitjans de comunicació.

- Per començar, la *Declaració dels drets del menor*, aprovada en una primera redacció per l'ONU el 1959, i desenvolupada més àmpliament el 20 de novembre de 1989.

La finalitat d'aquesta, com és conegut, és que els nens puguin tenir una infantesa feliç i gaudir dels drets i llibertats que en ella s'enuncien, instant els pares i mares, a les organitzacions particulars, autoritats locals i governs nacionals que reconeixin aquests drets i lluitin pel seu compliment amb mesures legislatives. De la Directiva es dedueixen els continguts que resulten favorables als nens, que són tots aquells orientats a desenvolupar les seves capacitats, facultats i maduresa mental i física, els que respecten la seva identitat cultural, els que promouen una ciutadania conforme amb els drets humans, la llibertat, la tolerància i els que contribueixen a estimular el respecte pel medi ambient.

En aquest text s'estableix també la necessitat de protegir el nen de qualsevol informació o material perjudicial per al seu benestar. Per al que els poders públics, com a instància legislativa, han d'estimular aquell tipus de continguts en els mitjans de comunicació i han de crear les directrius per protegir els menors⁷⁵.

- La *Directiva 1989/552/CEE, de 3 d'octubre, sobre coordinació de determinades disposicions legals, reglamentàries i administratives dels Estats membres relatives a l'exercici d'activitats de radiodifusió televisiva*.

En aquesta es prohibeix qualsevol forma de publicitat per televisió de cigarrets i altres productes del tabac (art.13), i s'estableixen els criteris que ha de

⁷⁵ Veure el *Llibre Blanc: L'educació en l'entorn audiovisual*. A Quaderns del CAC. Número extraordinari, novembre 2003. p.6, 7, 10, 11, 15 i 21.

respectar la publicitat televisada de begudes alcohòliques (art.15), la qual: a) no podrà estar dirigida específicament als menors; b) no haurà d'associar el consum d'alcohol a una millora del rendiment físic o a la conducció de vehicles; c) no haurà de donar la impressió que el seu consum contribueix a l'èxit social o sexual; d) no haurà de suggerir que les begudes alcohòliques tenen propietats terapèutiques o un efecte estimulants o sedants o que constitueixen un mitjà per resoldre conflictes; e) no haurà d'estimular el seu consum immoderat o oferir una imatge negativa de l'abstinència o de la sobrietat, i f) no haurà de subratllar com a qualitat positiva el seu alt contingut alcohòlic.

Es disposa així mateix, en l'art.16, que la publicitat televisada no haurà de perjudicar moralment o físicament els menors i deurà, per tant respectar els següents criteris per a la seva protecció: a) no haurà d'incitar directament els menors a la compra d'un producte o servei explotant la seva inexperiència o credulitat; b) no haurà d'incitar directament els menors a persuadir els seus pares o a tercers que comprin els productes o serveis que es tracti; c) no haurà d'explotar-se l'especial confiança dels menors en els seus pares, professors o altres persones, i d) no haurà de presentar, sense motiu, a menors en situacions perilloses.

Finalment, s'ordena als Estats membres a adoptar les mesures oportunes per garantir que les seves emissions de televisió no incloguin escenes de pornografia o violència gratuïta. Disposició que s'estendrà als programes que puguin perjudicar el desenvolupament físic, mental o moral dels menors, llevat que es garanteixi, per l'elecció de l'hora d'emissió o mitjançant tota classe de mesures tècniques, que els esmentats menors en el camp de difusió no veuen ni escolten normalment les esmentades emissions. Els Estats membres també han de vetllar, per a que les emissions no continguin cap incitació a l'odi per motius de raça, sexe, religió o nacionalitat (art.22).

- *La Directiva 1997/36/CE, de 30 de juny*

Posteriorment, en un intent d'adaptació a l'evolució en el camp de la radiodifusió televisiva, prenen en consideració la necessitat de precisar les normes per a la protecció del desenvolupament físic, mental i moral dels

menors, així com l'establiment d'una distinció clara entre els programes que son objecte d'una prohibició absoluta i aquells que poden ser autoritzats a condició de que s'utilitzin mesures tècniques apropiades per a donar una resposta a l'objectiu d'interès general perseguit pels Estats membres i la Comunitat, el Parlament Europeu dicta la *Directiva 1997/36/CE, de 30 de juny, per la que es modifica la Directiva 89/552/CEE del Consell, sobre la coordinació de determinades disposicions legals, reglamentaries i administratives dels Estats membres relatives a l'exercici d'activitats de radiodifusió televisiva*, en la que es revisen una sèrie de preceptes de la Directiva anterior, entre les que sobresurten les que tenen la finalitat de conferir una major protecció al menor front als medis de comunicació.

En aquest sentit, es modifica l'anterior art.16, afegint que la televenda haurà de respectar els requisits que figuren en aquest precepte i a més, no incitarà els menors a firmar un contracte de compra-venda o d'arrendament de béns i serveis.

En el art.22 es disposa ara que quan els programes que puguin perjudicar seriosament el desenvolupament físic, mental o moral dels menors, i en particular, els que incloguin escenes de pornografia o violència, s'emetin sense codificar, els Estats membres vetllaran que vagin precedits d'un senyal d'avertiment acústic o estiguin identificats mitjançant la presència d'un símbol visual durant tota la seva durada.

El nou art.22 bis, conté un mandat als Estats membres per a que vetllin per a que les emissions no continguin cap incitació a l'odi per motius de raça, sexe, religió o nacionalitat.

I s'introdueix un art.22 ter, en el que s'encarrega a la Comissió dur a terme una investigació dels possibles avantatges i inconvenients d'altres mesures destinades a facilitar el control exercit pels pares o tutors sobre els programes que poden veure els menors. Estudi que inclourà entre altres coses: - la necessitat que els aparells de televisió nous estiguin equipats amb un dispositiu tècnic que permeti als pares o a tutors filtrar determinats programes; -

l'establiment de sistemes adequats de classificació; - el foment de polítiques de televisió familiar i d'altres mesures educatives i de sensibilització, i - la presa en consideració de l'experiència adquirida en aquest àmbit dins i fora d'Europa, i les opinions de les parts interessades, així, els productors, educadors, especialistes en mitjans de comunicació i associacions pertinents.

- El Llibre Verd

Entre els treballs duts a terme per la Unió Europea (U.E) en aquest àmbit, cal fer menció també, al *Llibre Verd sobre la protecció dels menors i de la dignitat humana en els serveis audiovisuals i d'informació*, aprovat l'octubre de 1996, que té per objecte aprofundir el debat sobre les condicions necessàries per a la creació d'un marc coherent per a la protecció dels menors en els serveis audiovisuals en la Unió Europea⁷⁶.

Altres actes connexos i posteriors en l'àmbit de la protecció dels menors en l'entorn dels mitjans de comunicació són:

- *La Resolució del Consell i dels representants dels Governos dels Estats membres, de 17 de febrer de 1997, sobre continguts il·lícits i nocius en Internet.*

En aquesta Resolució es parteix de la necessitat de combatre l'ús il·legal de les possibilitats tècniques d'Internet, en especial per cometre delictes contra els nens, s'insta als Estats membres a què fomentin i facilitin sistemes d'autoregulació que incloguin instàncies representatives dels subministradors i usuaris dels serveis d'Internet; Codis de conducta eficaços; mecanismes d'informació d'emergència accessibles al públic; el subministrament als usuaris de mecanismes de filtre i proposen la creació de sistemes d'avaluació.

- *La Recomanació 98/560/CE del Consell, de 24 de setembre de 1998, relativa al desenvolupament de la competitivitat de la indústria europea de serveis audiovisuals i d'informació mitjançant la promoció de marcs nacionals*

⁷⁶ (En línia) SCADPLUS: [wysiwyg://1/http://europa.eu.int/scadplus/leg/es](http://1/http://europa.eu.int/scadplus/leg/es) (consulta: juliol 2005).

destinats a aconseguir un nivell de protecció comparable i efectiu dels menors i de la dignitat humana.

La recomanació convida als Estats membres que facilitin l'establiment de marcs nacionals de protecció i animin als organismes de radiodifusió a investigar sobre noves formes de protecció dels menors, i s'anima les indústries i parts interessades a elaborar codis de conducta aplicables als serveis en línia⁷⁷.

- *La Proposta de recomanació del Parlament Europeu i del Consell, de 30 d'abril de 2004, sobre la protecció dels menors i de la dignitat humana i el dret de rèplica, en relació amb la competitivitat de la indústria europea de serveis audiovisuals i d'informació,*

Aquesta proposta representa un pas més al camí cap a una cooperació eficaç entre els Estats membres referent a la protecció dels menors als sectors de radiodifusió i els serveis d'Internet i completa la Recomanació anterior, que tracta el mateix tema, tenint en compte els avenços tecnològics recents i l'evolució del panorama mediàtic. En particular, la proposta de recomanació convida als Estats membres a emprendre accions que permetin als menors utilitzar de manera responsable els serveis audiovisuals i d'informació en línia, a través d'una major sensibilització dels pares, els educadors i els professors davant del potencial dels nous serveis i els mitjans de protecció dels menors⁷⁸.

- *Tractat pel qual s'estableix una Constitució per a Europa, de 2005*

S'han recollit en el seu text una sèrie de drets fonamentals que modelen o limiten la llibertat d'expressió i d'informació (recollida en el art.II-71 del text esmentat), convertint-la en una llibertat respectuosa amb els drets del menor, que ha d'anar dirigida a procurar que aquest creixi i es desenvolupi en un ambient mediàtic que el beneficiï i que contribueixi a la seva maduresa com a persona en la societat. Una llibertat en definitiva, que ha de complir amb la

⁷⁷ (En línia)<http://www.amnistiacatalunya.org/educadors/es/videojuegos> (darrera consulta: novembre 2005).

⁷⁸ SCADPLUS:wysiwyg://1/<http://europa.eu.int/scadplus/leg/es> (consulta: juliol 2005).

funció a la que està destinada respecte al menor, que no és cap altra que la de procurar la seva educació.

Així, entre els seus preceptes s'ha de fer menció l'art.II-61, que preveu el respecte i protecció de la dignitat humana; art.II-63.1 °, que recull el dret de tota persona a la seva integritat física i psíquica; art.II-74, que regula el dret a l'educació; art.II-84, que conté el dret dels nens a la protecció i a les atencions necessàries per al seu benestar, així com el mandat que en tots els actes relatius a ells duts a terme per autoritats públiques o privades, l'interès superior del nen constituirà una consideració primordial; art.II-93, que garanteix la protecció de la família en els plans jurídic, econòmic i social; els arts.II-98 i III-235, que garanteixen un nivell elevat de protecció dels consumidors en les polítiques de la Unió Europea en el concernent a la salut, a seguretat i a interessos econòmics, i contribueixen a promoure els seus drets a la informació, a l'educació i a organitzar-se per defensar els seus interessos. I l'art.III-282, en el que es disposa que la Unió contribuirà al desenvolupament d'una educació de qualitat, fomentant la cooperació entre els Estats membres i recolzant i complementant l'acció d'aquests.

- *Així mateix, a la nostra Constitució de 1978 (CE).*

L'art. 20.4º de la Carta Magna estableix una limitació a la llibertat d'expressió i d'informació quan entra en col·lisió amb altres drets, com els relatius a l'honor, a la intimitat, a la pròpia imatge i a la protecció de la joventut i de la infància. L'art. 27 CE estableix el dret de tot ciutadà a l'educació. En el seu art. 39.1 CE ordena als poders públics la protecció social, econòmica i jurídica de la família. I en l'apartat 4t d'aquest mateix precepte assenyala que "els nens gaudiran de la protecció prevista en els acords internacionals que vetllen pels seus drets". El art. 48 CE disposa que els poders públics promouran les condicions per a la participació lliure i eficaç de la joventut en el desenvolupament polític, social, econòmic i cultural. I finalment, l'art. 51.1º i 2n CE, encomana als poders públics la defensa dels consumidors i usuaris, promovent la seva informació i educació.

Del mandat recollit en els texts internacionals i constitucionals esmentats, es desprenen clarament els límits o principis que han de guiar les llibertats d'expressió i d'informació en el nostre sistema, que han de contribuir de manera correcta i eficient a la tasca educadora en el procés de formació del menor. En aquest context els poders públics estan obligats a vetllar perquè l'esmentada missió dels mitjans de comunicació es compleixi eficaçment. Aquests últims constitueixen un poderós factor de socialització que afecta a la creació de representacions i valors socials de tots els ciutadans, però molt especialment a la formació dels menors; els més exposats i indefensos davant de les influències positives o negatives de l'entorn. És per això que es fa imprescindible una intervenció dels poders públics de l'Estat, de les Comunitats Autònomes, destinada a evitar que estiguin únicament controlats i influïts per interessos particulars, i que garanteixi el respecte dels límits i restriccions a la llibertat d'expressió. La gran capacitat de manipular el coneixement i de contribuir a la formació de les persones, justifica la tutela pública com a garant dels drets del menor, i concretament, del dret d'aquest a rebre una informació dels mitjans que contribueixi a la seva correcta educació.

L'art. 20.4º CE proclama l'obligació de protegir especialment nens i joves, posa de manifest la funció educadora i el paper socialitzador que els mitjans han d'assumir, no permetent que determinades programacions tinguin lloc en "l'horari protegit". L'art. 27 del text constitucional consagra l'educació i la llibertat d'ensenyament, a més especifica que aquesta educació "tindrà per objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i llibertats fonamentals". Posa de manifest, el paper indiscutible que els mitjans tenen en el procés educatiu de nens i joves, fent-los responsables d'entorpir o de contribuir al desenvolupament i formació de la personalitat d'aquests.

Així doncs, els mitjans de difusió han de ser especialment curiosos amb la informació que transmeten. No han de defugir el paper que sens dubte tenen en la formació de les persones, especialment en la de la infància, i han de ser capaços de proporcionar una programació d'entreteniment digna, respectuosa i no distorsionadora dels valors que inspiren l'educació, la convivència i el

comportament cívic. En definitiva, els poders públics han de procurar mantenir una oferta suficient de programació infantil a les franges horàries assequibles a la seva audiència, amb una àmplia proporció de producció pròpia que garanteixi la proximitat dels seus gustos i interessos. I no tant sols mitjançant continguts d'entreteniment, sinó també amb programes formatius d'especial educació als menors. Aquesta protecció ha d'estendre's a la presència de senyals òptics i acústics d'advertiment en els programes que no es considerin convenients per a la seva formació, i ha de vigilar especialment la publicitat dirigida a un públic infantil⁷⁹.

D'aquest mandat han derivat les diferents legislacions específiques existents al nostre país, que orienten la defensa dels menors en les seves relacions amb els mitjans de comunicació, que fins al moment s'han desenvolupat bàsicament en l'àmbit audiovisual, i més concretament, en l'àmbit televisiu. Aquestes normatives pretenen protegir al menor de l'entorn mediàtic mitjançant l'establiment d'una sèrie de controls, límits o restriccions que, pel que demostra l'experiència, sembla ser que encara continuen sent insuficients, i que no arriben a assolir a la pràctica l'objectiu que es proposa. Es farà referència a continuació a aquestes normatives, procedint-se a l'anàlisi dels sistemes de control i d'advertiment que recullen, així com a les carències que els afecten, per a d'aquesta forma proposar seguidament, les possibles solucions jurídiques que ens semblen viables.

2. Les mesures de protecció del menor en els mitjans de comunicació

En les mesures de protecció del menor s'han de distingir les que són específiques o particulars de determinats mitjans de comunicació i les que tenen caràcter comú o general i els afecten a tots.

⁷⁹ Aquestes són entre d'altres, les funcions que el Consell atribueix als mitjans de comunicació respecte al menor, a l' *Informe para la reforma de los medios de comunicación de titularidad del Estado*, elaborat pel Consell segons R.D 744/2004 de 23 d'abril, aprovat el 4 de febrer de 2005. p. 71, 72, 76, 78, 79, 82, 99 y 100.

Existeixen previsions específiques respecte de la Ràdio i Televisió, la Premsa i Publicacions, Internet i els Videojocs.

2.1. Radio i Televisió

2.1.1. Normativa estatal

La Ley 4/1980 de 10-1, del *Estatuto de radiodifusión y televisión*, disposa que l'activitat dels mitjans de comunicació s'inspirarà, entre d'altres, en el principi de "la protecció de la joventut i de la infància" (art.4.e)". L'apartat 1r del art.5 de l'Estatuto esmentat, va ser modificat per la Ley 24/2001 de 27-12 sobre *Medidas fiscales, administrativas y de orden social*, que a partir d'aquest moment atribueix al Ens Públic RTVE l'emissió de programacions que atenguin les necessitats democràtiques, socials i culturals del conjunt dels ciutadans, i garanteixin l'accés de la ciutadania a la informació, a la cultura, a l'educació i a l'entreteniment de qualitat; que promoguin el respecte de la dignitat humana i especialment els drets dels menors, propiciant l'accés de tots als diferents gèneres de programació; que afavoreixi l'educació, la difusió intel·lectual i artística i dels coneixements cívics, econòmics, socials, científics i tècnics, i asseguri la protecció dels drets del consumidor. Així mateix, s'ha d'assenyalar que pròximament, L' Estatuto esmentat serà objecte d'una reforma i parcial derogació pel Proyecto de Ley de 26 - 8 de 2005, de *la radio i televisión de titularidad estatal*, que neix amb la finalitat de superar una regulació insuficient i antiquada, davant d'un context de desenvolupament tecnològic, l'aparició de nous operadors públics, la difusió d'aquests serveis mitjançant satèl·lit i cable, la seva coexistència amb els serveis de la Societat de la Informació i l'evolució cap a sistemes de transmissió digital. Aquest Proyecto de Ley assenyala entre els seus principis de producció i programació; "*atendre especialment a col·lectius socials que requereixin una atenció específica cap a les seves necessitats i demandes, com la infància i la joventut. Aquesta tasca de servei públic s'ha d'estendre a qüestions de rellevància per a la majoria de la població o per a determinats col·lectius, mentre s'evitarà qualsevol forma de discriminació" a causa de discapacitat*" (art.25. 3r del Projecte)⁸⁰.

⁸⁰ BOCG. *Congrés dels Diputats*, sèrie A, núm. 52-1, de 26/08/2005.

La Ley 25/1994 de 12-7, *de incorporación al ordenamiento jurídico español de la Directiva 89/552/C.E.E, sobre la coordinación de disposiciones legales, reglamentarias y administrativas de los Estados miembros relativas al ejercicio de actividades de radiodifusión televisiva*, modificada per la Ley 22/1999 de 7-6, estableix entre els seus objectius; "defensar els interessos legítims dels usuaris i, en especial, dels menors per preservar el seu correcte desenvolupament físic, mental i moral" (art.1.5º).

Prohibeix qualsevol forma de publicitat i televenda de cigarrets i altres productes del tabac (art.9.1º.a)), o que difonguin begudes amb una graduació alcohòlica superior a 20 graus centesimals (art.10.1º). Respecte a les restants begudes alcohòliques, es disposa que la publicitat i televenda no podran estar dirigides específicament a les persones menors d'edat ni, en particular, presentar als menors consumint les esmentades begudes; no haurà d'associar el consum d'alcohol a una millora del rendiment físic o de la conducció de vehicles, ni donar impressió que el seu consum contribueix a l'èxit social o sexual, ni suggerir que les begudes tenen propietats terapèutiques o que constitueixen un mitjà per resoldre conflictes; ni estimular el seu consum immoderat o oferir una imatge negativa de l'abstinència o de la sobrietat, ni subratllar com a qualitat positiva el seu contingut alcohòlic (art.10.2º.a), b) i c)). Els programes infantils no podran ser interromputs per la publicitat ni la televenda, llevat de quan la seva durada programada sigui superior a 30 minuts (art.12.5º).

La Llei dedica un capítol sencer (Capítol IV) expressament a la protecció dels menors davant la publicitat i televenda i davant la programació. Assenyala a l'efecte, que la publicitat per televisió no contindrà imatges o missatges que puguin perjudicar moralment o físicament als menors. I per això no haurà d'incitar-los a la compra d'un producte o servei explotant la seva inexperiència o credulitat i tampoc l'especial confiança dels nens en els seus pares, en professors o en altres persones, ni en professionals de programes infantils o personatges de ficció. En el cas de publicitat o televenda de joguines, aquestes no hauran d'induir a error sobre les característiques dels mateixos, ni sobre la

seva seguretat, ni sobre la capacitat i aptituds necessàries en el nen per utilitzar les esmentades joguines sense produir danys, al propi nen ni a tercers. La televenda haurà de respectar aquests requisits i a més, no incitarà els menors a adquirir o arrendar directament productes i béns o a contractar la prestació de serveis (art.16).

Les emissions de televisió no inclouran programes que fomentin l'odi, menyspreu o discriminació per motius de naixement, raça, sexe, religió, nacionalitat, opinió o qualsevol altra circumstància personal o social. L'emissió de programes susceptibles de perjudicar el desenvolupament físic, mental o moral dels menors només podrà realitzar-se entre les 22 h del dia i les 6 h del dia següent, i haurà de ser objecte d'advertiment sobre el seu contingut per mitjans acústics i òptics. Quan aitals programes s'emetin sense codificar, hauran de ser identificats mitjançant la presència d'un símbol visual durant tota la seva durada. Al començament de l'emissió de cada programa i en reprendre's la mateixa, després de cada interrupció per inserir publicitat i anuncis de televisió, haurà d'existir un advertiment realitzat per mitjans òptics i acústics, que contindrà una qualificació orientadora i informarà als espectadors de la seva idoneïtat major o menor per als menors d'edat (art.17).

D'altra banda, regula el dret a la informació de l'espectador, que d'acord amb el previst en el art.2.1º.d) de la Ley 26/1984 de 19-7, *General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios*, es concreta en el dret d'aquest a conèixer amb antelació suficient la programació de televisió, inclosa la pel·lícula cinematogràfica i la retransmissió d'espectacles (art.18). I en la mesura que el desenvolupament tecnològic ho permeti, la Ley faculta el Govern per a la millor protecció de la joventut i de la infància, per establir l'obligació que els receptors incorporin mecanismes automàtics de desconnexió i exigir als serveis de televisió que incloguin en les seves emissions els codis que permetin activar els esmentats mecanismes, a voluntat del receptor (D.A.4ª).

S'ha d'esmentar que l'art.18 de la Ley que ara comentem, ha estat desenvolupat pel R.D 1462/1999 de 17-9, pel qual s'aprova el *Reglamento que regula el derecho de los usuarios del servicio de televisión a ser informados de*

la programación a emitir, y se desarrollan otros artículos de la Ley 25/1994 de 12-7I, modificada por la Ley 22/1999 de 7-6. Sobre això, ja s'ha esmentat que l'art.18 de la Ley 25/1994 de 12-7, recull el dret dels telespectadors a conèixer amb l'antelació suficient la programació de televisió. El mateix precepte disposa a més, que el Govern i els òrgans competents de les Comunitats Autònomes desenvoluparan reglamentàriament el procediment per fer efectiu aquest dret.

Doncs bé, la previsió de desenvolupament reglamentari que es conté en l'art.18 es compleix per mitjà d'aquest Real Decreto, per tal de garantir als usuaris del servei de televisió, amb l'antelació suficient el coneixement de la programació que s'emetrà. La norma, pel que a la protecció del menor es refereix, va dirigida especialment als pares o tutors, als que se'ls vol proporcionar la deguda informació amb la finalitat que puguin exercir les seves funcions de vigilància i control sobre els programes que hi haurà o no a l'abast d'aquell.

Amb igual finalitat es dicta el Real Decreto 410/2002 de 3 de maig que *desarrolla el apartado 3º del art.17 de la Ley 25/1994*, i estableix criteris uniformes de classificació i senyalització per als programes de televisió. L'art. 17.3º esmentat disposa que al començament de cada programa de televisió i en reprendre's la seva emissió, després de cada interrupció per inserir publicitat i anuncis, un advertiment realitzat per mitjans òptics i acústics, que contindrà una qualificació orientativa, informarà els espectadors de la seva idoneïtat major o menor per als menors d'edat. Disposa així mateix, que si en el termini de 3 mesos des de l'entrada en vigor de la Llei, els operadors de televisió no s'haguessin posat d'acord respecte d'un sistema uniforme de presentació d'aquestes qualificacions, el Govern dictarà les normes precises per assegurar el seu funcionament.

El dia 21 d'octubre de 1999, diversos operadors de televisió, entre qui es trobaven totes les televisions públiques i privades d'àmbit nacional i la majoria de les televisions públiques autonòmiques, van firmar un *conveni pel qual s'establia un sistema uniforme de senyalització de la classificació de programes*. Per mitjà d'aquest els operadors signants es comprometien a utilitzar una mateixa classificació orientadora per edats i estableixen un codi de

senyals visuals i sonors, fixant uns paràmetres mínims per a la seva intel·ligibilitat, sense perjudici que els operadors poguessin proporcionar informació addicional destinada als pares o responsables dels menors. Transcorreguts més de 2 anys des de la firma del conveni, es va comprovar que malgrat els esforços dels operadors inicialment adherits al conveni i de la pròpia Administració, per aconseguir l'acceptació i aplicació generalitzada dels criteris adoptats en aquell, existien operadors que no s'hi s'havien adherit, ni formal ni pràcticament, no aplicant de manera total o parcialment el sistema de senyals uniforme establert voluntàriament, de manera que es donava el cas de que mentre la majoria dels operadors de televisió i, en particular, els de major audiència, estaven complint el previst en l'apartat 3r de l'art. 17 de la Ley 25/1994, certs operadors, a l'empara del caràcter voluntari del conveni d'autoregulació firmat pels restants, podien sostreure's del compliment de les obligacions citades, amb l'evident perjudici dels interessos protegits per la norma, que no eren altres que assegurar a pares i a responsables una informació orientativa sobre la idoneïtat dels programes de televisió per als menors.

Per tal de salvar aquesta situació, i davant de la impossibilitat d'imposar una autoregulació, que és per essència voluntària, es va fer necessària la intervenció del Govern prevista en l'últim paràgraf de l'apartat 3r de l'art. 17 ja citat, en ordre a dictar les normes necessàries per assegurar el funcionament d'un sistema de senyals uniforme per a l'orientació de la infància, d'aplicació, per obligació legal, en tots els serveis de televisió. L'esmentada regulació es va dur a terme mitjançant el *R.D 410/2002 de 3 de maig*, que per tal d'aprofitar l'experiència del Conveni, recull en el seu text els criteris de classificació i senyalització adoptats en el mateix, que d'aquesta forma, es fan aplicables a tots els operadors⁸¹.

El 9 de desembre de 2004, els operadors de televisió d'àmbit estatal van subscriure el denominat *Código de Autoregulación de Contenidos Televisivos y*

⁸¹ Veure el text del R.D 410/2002 de 3 de maig, pel qual es desenvolupa l'apartat 3r del art.17 de la Ley 25/1994 de 12- 7, i estableix criteris uniformes de classificació i senyalització per als programes de televisió.

i Infància, en el qual es detallen els continguts considerats no adequats per als menors. En el mateix acte van firmar amb el Govern un Acord per al Foment del Código esmentat. Encara que la protecció dels menors es concretava ja, en una sèrie de mesures de compliment obligat establertes en l'espai europeu, i incorporades a l'ordenament jurídic espanyol des de l'any 94, la situació real al nostre país era la d'un incompliment generalitzat de la llei, agreujada per la inexistència d'un Consell Audiovisual estatal similar a l'existent als països del nostre entorn. Per tal motiu, es fa el Codigo esmentat; amb la finalitat de fixar unes guies, principis o pautes que tenen un caràcter orientador, inspirades fonamentalment en normes que ja es troben en vigor, però de manera dispersa en multitud de regulacions diverses, i té per objecte oferir als responsables d'aplicar en els serveis de televisió la qualificació de programes, uns elements de referència homogenis que facilitin la seva tasca. S'elabora amb la finalitat de fer compatibles entre si els valors que informen l'actual Estat social i democràtic de dret: la llibertat d'expressió i el respecte als drets de la personalitat, i la protecció de la infància i la joventut. El Código de Autoregulación reflecteix un major compromís per part dels operadors per al compliment de la normativa i el foment d'una oferta audiovisual adequada als infants; detalla els criteris a tenir en compte per avaluar els continguts televisius des del punt de vista de la seva recomanació d'edat, i fins i tot delimita franges d'especial control dins de l'horari de protecció del menor establert per la Ley, en les quals haurà d'extremar-se la diligència en la protecció dels infants. El Código s'estableix així mateix, com una normativa de mínims, ja que no impedeix que cada operador mantingui la seva pròpia línia editorial o normes deontològiques internes, o que fins i tot desenvolupi els principis del Código establint majors exigències⁸².

Aquests principis i pautes han de ser considerats també com mecanismes per facilitar i contribuir a la imprescindible i primordial funció de les famílies, dels que tenen la guarda i custòdia dels menors i dels educadors, en la seva tasca de com, quan i en quina mesura ha de ser vista i ser escoltada la televisió i la ràdio pels nens i joves. Ja que la millor protecció d'aquests exigeix un

⁸² Observacions del Observatorio de Contenidos Televisivos y Audiovisuales, emesos al *Informe sobre el cumplimiento del Código de Autoregulación de Contenidos Televisivos y Infancia*. Madrid, p.3, 5 i 6.

comportament actiu dels pares i educadors, a qui de forma més directa incumbeix la responsabilitat de la seva educació, sense perjudici de la necessària col·laboració que un mitjà tan influent com la televisió ha de prestar a aquells. Aquesta col·laboració es dirigeix a la preservació de determinats continguts a les franges horàries protegides i, sobretot, a una millora del sistema vigent de qualificació i senyalització de la programació, com a millor manera de dotar els pares o tutors d'una eina eficaç perquè puguin exercir la seva responsabilitat de controlar els continguts televisius seguits pels menors al seu càrrec.

Altres esforços en aquesta matèria, encara que anteriors al Código esmentat, el constitueixen: el *Código Deontológico para Publicidad Infantil*, de 14 de desembre de 1993, celebrat entre la, Asociación Española de Fabricantes de Juguetes (AEFJ), i, la Unión de Consumidores de España (UCE), en el qual es recullen una sèrie de principis i directrius que afecten a tots els anunciants que es dirigeixin a nens menors de 15 anys per mitjà de la premsa , els vídeos , la ràdio , la televisió per cable i per satèl·lit. Entre els seus principis, s'indica als anunciants que extremin les seves precaucions per no fer que la violència sigui atractiva o presentar-la com un mètode acceptable per aconseguir metes socials o personals; que realitzin anuncis amb referències a conductes positives i beneficioses, així l'amistat, l'amabilitat, l'honestat, la justícia, la generositat, la protecció de medi ambient i el respecte tant als altres com als animals. A més, la publicitat no s'ha de presentar d'una manera provocativa sexualment. I els anunciants han d'extremar les seves precaucions per no induir a error als nens.

Respecte a les directrius:

- En la directriu 1, s'obliga els anunciants a examinar la totalitat del missatge publicitari per estar segurs que l'anunci no provocarà equívocs, no defraudarà i no informarà de manera errònia els nens. Evitant les presentacions que puguin espantar-los.

- En la directriu 2, s'obliga a separar clarament els anuncis dels programes i mostrar que estan dirigits als nens.
- En la directriu 3, es vol evitar l'ús d'una pressió comercial extrema als anuncis destinats als nens, perquè aquests no estan preparats com ho estan els adults, per prendre decisions de compra assenyades i independents.
- En la directriu 4, s'obliga a l'ús d'un llenguatge simplificat i comprensible per a l'audiència infantil.
- En la directriu 5, s'estableix que les presentacions comparatives s'han de basar en uns avantatges reals del producte, que siguin fàcilment comprensibles per a l'audiència infantil.
- En la directriu 6, es donen solucions per als problemes que poden sorgir del fet d'aparèixer un personatge famós al costat d'un producte. El que pot alterar significativament la percepció d'aquest últim.
- En la directriu 7, es presta especial atenció a les tècniques de màrqueting capaces d'augmentar l'atractiu d'un producte davant del nen, per protegir-lo de l'explotació de la seva immaduresa.
- En la directriu 8, es donen pautes per resoldre el problema que pot sorgir del fet que la publicitat d'un producte contingui un missatge sobre un premi.
- En la directriu 9, la preocupació se centra en la diligència que s'ha de tenir per no enganyar als nens fent-los creure que passen a formar part d'un club quan estan fent una compra o rebent un premi.
- La directriu 10 prohibeix en els concursos publicitaris per a nens donar expectatives irrealistes sobre les possibilitats de guanyar o sobre el premi que pot tocar.
- I en la directriu 11, es fa atenció al problema de la imitació, exploració i experimentació per part dels nens, que poden imitar les demostracions dels productes i altres accions, sense tenir en compte el risc, ja que molts accidents i ferides infantils tenen

sovint una relació amb l'abús o mal ús de productes habituals de la llar.

Posteriorment, en resposta a les exigències de la societat actual, i amb l'objectiu de fer patent l'aposta dels fabricants de joguines per l'autoregulació efectiva i el seu ferm compromís de respecte envers les normes contingudes en el seu *Código Deontológico de Publicidad Infantil*, l'*Asociación Española de Fabricantes de Juguetes* (AEFJ) va estimar convenient procedir a completar i complementar el mecanisme de control de l'aplicació i compliment del seu Codi, a través d'una estreta col·laboració amb la *Asociación para la Autoregulación de la Comunicación Comercial* (AUTOCONTROL), que va quedar recollida en el *Convenio entre AEFJ i AUTOCONTROL*, de 9 de juny de 2003. En aquest al costat de la Comisión de Seguimiento de l'esmentat Código, juga un paper destacat el Jurado de la Publicidad de AUTOCONTROL, que en el marc del present Convenio, s'encarrega de la resolució de les eventuais controvèrsies que puguin sorgir per la presumpta infracció de les normes contingudes en el Código citat.

S'ha de fer menció així mateix, al *Código Ético de Publicidad en Cine*, aprovat el 10 de maig de 2000, que recull un conjunt de normes deontològiques aplicables a les pel·lícules publicitàries projectades a les sales de cinema ubicades en territori espanyol, part de les quals, van adreçades específicament, a garantir la protecció dels menors en les pel·lícules que es projectin en sessions de cinema dirigides a aquests últims i en la publicitat que s'emeti en aquest tipus de pel·lícules. (art.5).

En el *Código de Autoregulación de la Publicidad de los Productos del Tabaco en España*, de 12 de juny de 2001, es fixen els principis i compromisos bàsics de la indústria espanyola del tabac en relació amb la publicitat i l'advertiment de l'accés dels menors al tabac. La indústria espanyola d'aquest sector no vol que els menors fumin, per la qual cosa es compromet a dirigir exclusivament la seva activitat comercial cap a consumidors majors de 18 anys, prohibint la publicitat de productes de tabac dirigida intencionadament als menors d'aquesta edat. Per a això, estableix, entre altres prohibicions, que la publicitat

d'aquest producte no es realitzarà en sales de cinema on s'exhibeixi públicament una o més pel·lícules dirigides expressament a i amb assistència majoritària de persones menors de 18 anys. Tampoc per televisió, ni en cintes de vídeo o d'audio venudes o llogades al públic. I als anuncis de productes de tabac no es mostrarà a cap persona que tingui o aparenti tenir menys de 25 anys (arts. 3.2 °, 4.1º.b) i c), i 5.1 °).

La Asociación para la Autoregulación de la Comunicación Comercial (AUTOCONTROL), que reuneix la representació d'anunciant més àmplia, agències de publicitat, mitjans de comunicació i associacions professionals relacionades amb l'activitat publicitària, l'objectiu de la qual és contribuir a assegurar l'ètica i la lleialtat en la publicitat, en benefici dels consumidors, va elaborar un *Código de Conducta Publicitaria*, que va ser aprovat el 19 de desembre de 1996, i ha estat revisat per última vegada, el 3 d'abril de 2002, que té la finalitat de contribuir al desenvolupament i perfeccionament de la legislació espanyola sobre publicitat. L'àmbit inclou la seva aplicació a tota activitat de comunicació publicitària encaminada a fomentar, de manera directa o indirecta i siguin quins siguin els mitjans emprats, la contractació de béns o serveis, o potenciar marques i noms comercials. (arts.1 i 2.2.f)). Dedicar els seus arts.28 i 29 a la "protección de niños y adolescentes", establint que la publicitat dirigida als mateixos haurà de ser extremadament curosa, no explotant la seva ingenuïtat, immaduresa, inexperiència o credulitat natural, ni abusar del seu sentit de la lleialtat. Tampoc no haurà de contenir declaracions o presentacions visuals que puguin produir-los perjudici mental, moral o físic. Es tindrà especial cura per assegurar que els anuncis no enganyin o indueixin a error als nens referent a la mida real, valor, naturalesa, durabilitat i rendiment del producte anunciat. Els anuncis no han de sobreestimar el nivell d'habilitat o el límit d'edat dels nens per poder gaudir o utilitzar els productes. D'una altra part, la publicitat evitarà incitar els seus receptors, en especial als adolescents, a l'adquisició de pautes / comportaments, que puguin resultar nocius per a la seva salut.

El 10 de juny de 2005, la Ministra de Sanidad y Consumo, i els representants de les principals empreses d'alimentació firmen el *Código de Autoregulación*

de la Publicidad de Alimentos dirigida a menores, prevención de la Obesidad y Salud (Codi PAOS), l'objectiu principal dels quals és establir un conjunt, de regles que guiaran a les companyies en el desenvolupament, execució i difusió dels seus missatges dirigits a menors, per evitar una excessiva pressió publicitària sobre ells i contribuir a fomentar en la població infantil i juvenil hàbits saludables d'alimentació i la pràctica d'exercici físic. Es presta una atenció especial als menors, a fi d'invertir la tendència actual de creixement de l'obesitat mitjançant una adequada educació tant en hàbits de vida no sedentaris com en alimentació equilibrada. Paral·lelament, el 9 de juny de 2005, es firma *l'Acuerdo sobre autoregulación de la publicidad de alimentos y bebidas dirigida a menores entre el Ministerio de Sanidad y Consumo (MSC), la Federación de industrias de alimentación y bebidas (FIAB) i l'Asociación para la autoregulación de la comunicación comercial (AUTOCONTROL)*, pel qual es reconeix la utilitat del Còdigo com a mecanisme que, sent compatible amb la legislació vigent, complementa els procediments administratius i judicials.

2.1.2. Normativa catalana

Pel que respecta a la *legislació de les Comunitats Autònomes* s'ha de destacar que l'ordenament català ha desenvolupat una extensa i curosa normativa dirigida a la protecció del menor en l'ambient mediàtic. L'esmentada normativa es troba, per començar, en la Llei 10/1983 de 30 de maig, *per la que crea l'ens públic Corporació Catalana de Radio i Televisió, i es regulen els serveis de radiodifusió i televisió gestionats per la Generalitat de Catalunya*. Les funcions atribuïdes a la Generalitat en l'àmbit de la gestió dels serveis públics de radiodifusió i televisió, s'exerceixen a través de l'ens públic esmentat. Entre els principis inspiradors de la programació de la Corporació Catalana de Radio i Televisió, la Llei enuncia el respecte i l'especial atenció a la joventut i a la infància (art.14.f)).

La Llei 8/1995 de 27 de juliol, *d'atenció i protecció dels infants i els adolescents, i de modificació de la Llei 37/1991 de 30 de desembre, sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció*, prenent com a punt de

partida el que disposa la Ley de l'Estat 25/1994 de 12 de juliol, de transposició de la Directiva 89/552/CEE, consagra com principis bàsics de la seva regulació: el dret dels nens i adolescents a una criança i formació que els garanteixi el desenvolupament lliure integral i harmònic de la seva personalitat (art.5); el dret a la protecció del seu honor, intimitat i pròpia imatge, amb la prohibició de la difusió publicitària de les seves dades personals, d'imatges atentatòries a la seva dignitat, i de l'explotació econòmica de la seva imatge (art.9), i dret a buscar, rebre i elaborar la informació adequada a la seva edat i condicions de maduresa (art.11.1º). Atribueix a les Administracions Públiques e deure de vetllar perquè els pares, tutors o guardadors disposin dels mitjans d'informació i formació adequats per ajudar-les a complir les seves responsabilitats cap als nens i adolescents (art.17.3º). I el deure de promoure l'adopció de mesures educatives i preventives destinades a fomentar la capacitat crítica i de lliure decisió i el sentit de la pròpia responsabilitat d'aquests. Mesures que també han d'anar dirigides als pares, tutors i guardadors a fi de facilitar-los la seva tasca de formació i protecció, i que han de ser susceptibles dels canvis necessaris perquè els nens puguin integrar-se a una societat canviant (art.23).

Aquesta Llei dedica tota la secció 2a del seu Capítol V, a la publicitat, a mitjans de comunicació i a espectacles. A tal efecte, prohibeix l'emissió d'imatges que puguin ser perjudicials per als nens i adolescents, o incitar a conductes que vulnerin els drets reconeguts a la Constitució i en la resta de l'ordenament (art.33); en concret: les escenes o missatges que puguin perjudicar seriosament al desenvolupament físic, mental o moral, o que fomentin l'odi, menyspreu o qualsevol forma de discriminació (art.36.2º.a)); la difusió del nom, imatge o dades que permetin la identificació de nens o adolescents, quan apareixen com víctimes, testimonis o inculpats en causes criminals, o quan es divulgui qualsevol fet relatiu a la vida privada que afecti a la seva reputació i bon nom; i la divulgació de dades relatives a la filiació de menors acollits o adoptats (art.36.6º i 7è). A les franges horàries més susceptibles d'audiència, les programacions han d'afavorir els objectius educatius i potenciar els valors humans i els principis de l'Estat democràtic i social (art.36.1º).

Els espais dedicats a la promoció de la pròpia programació, els susceptibles de perjudicar-los en el seu desenvolupament físic, mental o moral, els que continguin escenes de pornografia o violència gratuïta, i els que incitin al consum de substàncies que puguin generar dependència, només poden ser emesos entre les 10 h de la nit i les 6 h del matí, i han de ser objecte d'advertiment auditiu i visual sobre el seu contingut (art.36.2º.b) i 3r).

Les Administracions Públiques han de vetllar perquè els menors no tinguin accés, mitjançant telecomunicacions, a serveis que puguin danyar al seu desenvolupament, i procurar que tots els mitjans dediquin als nens i adolescents una especial atenció educativa (art.36.4º i 5è). No se'ls permet la compra o lloguer de material audiovisual que contingui missatges contraris als drets i llibertats fonamentals reconeguts en l'ordenament. Així com tampoc no es permet projectar aquest material en locals o espectacles en els quals s'admeti l'assistència d'infants o adolescents, ni difondre'l per qualsevol mitjà entre infants i adolescents (art.35).

Respecte a la *publicitat divulgada al territori de Catalunya* dirigida específicament als nens i adolescents, la Llei remet a una futura reglamentació la regulació dels seus límits, que haurà d'atendre especialment els següents principis: a) els anuncis no han d'incitar a la violència o comissió d'actes delictius, ni a qualsevol forma de discriminació; b) les prestacions i l'ús d'un producte s'han de mostrar de forma comprensible, coincidint amb la realitat i amb un llenguatge senzill i adaptat al grau de desenvolupament dels col·lectius infantils i adolescents a què es dirigeix; c) si el preu de l'objecte anunciat supera la quantia determinada per reglament, ha de constar de forma clara i manifesta a l'anunci de l'objecte; d) s'han d'evitar els missatges que continguin discriminacions o diferències degudes al consum del producte anunciat. Aquests principis són exigibles a la publicitat emesa pels mitjans de comunicació que emeten i tenen difusió al territori de Catalunya (art. 37.1 º i 2n).

Respecte a la *publicitat emesa pels canals de televisió* propis de Catalunya o pels serveis de televisió el títol habilitant dels quals ha de ser atorgat per la

Generalitat, no ha de contenir imatges o missatges que puguin perjudicar moralment o físicament els nens i adolescents, i així mateix, ha de respectar els següents principis: a) no els ha d'incitar directament a la compra d'un producte o servei explotant la seva inexperiència o la seva credulitat, ni que convencin els seus pares o tutors, o els pares o tutors de tercers perquè els comprin; b) no ha d'explotar en cap cas l'especial confiança dels nens i adolescents en els seus pares, professors o altres persones. I c) no pot, sense un motiu justificat, presentar nens i adolescents en situacions perilloses.

S'hi suma la prohibició de *la publicitat de locals de joc i de serveis o espectacles violents* o que incitin a la violència i de caràcter eròtic o pornogràfic durant les franges horàries d'especial protecció dels nens i adolescents (art.37.4º).

Per a la protecció dels menors respecte a la *publicitat de begudes alcohòliques i de productes de tabac*, la Llei es remet al que està disposat en la Llei 20/1985 de 25 de juliol, *de prevenció i assistència en matèria de substàncies que poden generar dependència*, modificada per la Llei 10/1991 de 10 de maig (art.37.5º). Sobre això disposa que els menors no poden participar en anuncis publicitaris que promoguin la venda de begudes alcohòliques o de productes de tabac (art.38.1º). La publicitat de begudes alcohòliques emesa pels canals de televisió propis de Catalunya o pels serveis de televisió el títol habilitant dels quals ha de ser atorgat per la Generalitat, no pot dirigir-se específicament als menors d'edat, ni en particular, presentar infants i adolescents consumint aquestes begudes (art.38.2º). La Llei atribueix competència al Govern de la Generalitat per regular per reglament la qualificació dels espectacles, activitats recreatives i, en general, establiments públics, als efectes de vetllar pel ple respecte dels drets dels menors, de conformitat amb l'establert en la Llei 10/1990 de 15 de juny. També ordena que s'estableixi per via reglamentària l'accés d'infants i adolescents a combats de boxa i curses de braus (art.39)⁸³.

⁸³ Part d'aquest desenvolupament reglamentari s'ha dut a terme al Decret 385/2000 de 5 de desembre, pel qual es *limita l'accés dels nens i dels adolescents menors de 14 anys a les curses de braus i a determinades modalitats de combats i de lluites*. El mateix prohibeix l'entrada dels menors de 14 anys que no vagin acompanyats d'una persona major d'edat, a la

Són també d'aplicació aquí, per al tema que tractem, els arts. 40 i 43 de la Llei que ara es comenta, dedicats a la protecció dels infants i adolescents com consumidors. En aquests per una part, s'imposa a les Administracions Públiques el deure de vetllar perquè els drets i interessos d'aquests últims tinguin defensa i protecció especials. I per una altra, es prohibeix la venda o subministrament de qualsevol producte o servei als menors que pugui causar dependència física o psíquica, encara que sigui per ús inadequat o en general, produir efectes que perjudiquin la seva salut o el lliure desenvolupament de la seva personalitat.

El desenvolupament normatiu previst en el art. 37.1º d'aquesta Llei, conforme al qual, s'hauran de regular els límits de la publicitat divulgada al territori de Catalunya dirigida als infants i adolescents, s'ha dut a terme a través de diverses disposicions, entre les quals s'ha de fer menció a les següents:

La Llei 8/1996 de 5 de juliol, *de regulació de la programació audiovisual distribuïda per cable*, que consagra com a principi bàsic de les emissions "la protecció dels joves i dels infants" (art.3.e)). Sotmet els continguts de la programació audiovisual als següents límits: a) ha de respectar la Llei estatal 25/1994 de 12 de juliol, per la que s'incorpora a l'ordenament espanyol la Directiva 89/552/CEE, i el que disposa la secció 2a del Capítol V de la Llei catalana 8/1995 de 27 de juliol, d'atenció i protecció dels infants i els adolescents; b) els programes de televisió que puguin atemptar contra les normes de protecció d'aquests s'han d'oferir als abonats de forma independent i clarament identificada, remetent a un posterior reglament els mecanismes per al compliment de les esmentades condicions. I c) l'operador ha d'oferir a l'abonat la possibilitat d'utilitzar tecnologies existents al mercat a fi de limitar l'accés des del seu receptor als espais a què fa referència l'apartat anterior, i ha de subministrar-lo, sense cost complementari (art.6).

curses de braus i als combats de boxa i altres modalitats de combats i de lluites entre persones, llevat de les modalitats reconegudes pel Comitè Olímpic Internacional (art.1)

Aquesta Llei crea el *Consell Audiovisual de Catalunya*, òrgan assessor i consultiu del Govern de la Generalitat en matèries relacionades amb la legislació del sistema audiovisual i de radiodifusió. Òrgan que té la funció de vetllar pel compliment de les regulacions relatives a la programació i publicitat i protegir els drets bàsics dels nens i joves en aquest àmbit (art.12).

El Decret 265/1997 de 17 d'octubre, que desenvolupa la previsió reglamentària que efectua en el seu art.6.b) la Llei 8/1996 de 5 de juliol, *de regulació de la programació audiovisual distribuïda per cable*, en el qual es fixen els límits que han de respectar els programes de televisió, els serveis de difusió de televisió per cable i els de vídeo que puguin atemptar contra el desenvolupament físic, mental o moral dels menors. Així com les emissions que incloguin escenes de pornografia o violència gratuïta, les quals hauran de respectar: a) un horari, ja que únicament podran oferir-se entre les 22 i les 6 h; b) un advertiment, amb caràcter previ a la seva difusió, s'haurà d'informar sobre el seu contingut amb mitjans acústics i òptics; c) uns signes d'advertiment, que seran els que es determinin per als programes audiovisuals a Catalunya. I d) una presentació, comercialització i accés selectiu, quan es difonguin per cable hauran d'oferir-se de forma separada i no podran formar part del paquet bàsic de contractació (art.4). El Decret atribueix la Direcció General de Radiodifusió i Televisió, la funció de vetllar pel compliment de les mesures de protecció esmentades, i de realitzar les inspeccions i comprovacions necessàries a operadors de cable a fi de garantir el compliment de la normativa. Sense perjudici de les funcions de seguiment de les programacions que corresponen al Consell Audiovisual de Catalunya (art.2).

El desenvolupament reglamentari a què al·ludeix l'art.6.b esmentat) de la Llei 8/1996 de 5 de juliol, també ha estat dut a terme a través del Decret 295/2000 de 31 d'agost, pel qual es *desenvolupa el dret a la informació dels usuaris dels serveis*, aprovat per tal d'harmonitzar totes les fórmules de senyalització dels diferents serveis de comunicació audiovisual, per facilitar la seva aplicació generalitzada, així com la seva comprensió per part dels telespectadors de Catalunya. Això es du a terme mitjançant un sistema general de signes de fàcil

interpretació pels pares o tutors, que informen sobre el grau d'adequació d'un programa determinat a les diferents edats dels menors.

És objectiu també d'aquest Decret, garantir el dret dels telespectadors a disposar d'una informació correcta amb la suficient antelació, de l'oferta televisiva, per facilitar un coneixement adequat sobre el seu ús i gaudi (art.2). Per a això, els operadors han de fer pública la seva oferta de programació amb una antelació mínima d'11 dies, i hauran de comunicar l'esmentada oferta dins d'aquest termini al Consell de l'Audiovisual de Catalunya (art.3). La norma estableix el contingut mínim que haurà d'observar la publicitat de l'oferta de programació, que ha d'incloure la qualificació dels diferents programes de conformitat amb el disposat en la Disposició Addicional Primera del present Decret (art. 4). Aquesta Disposició Addicional, concreta una sèrie de criteris de senyalització de determinats programes, dirigits específicament a la protecció del menor. A tal efecte disposa que quan els programes siguin susceptibles de perjudicar-lo, s'han de realitzar fora de l'horari protegit i han de ser objecte d'advertiment sobre el seu contingut per mitjà de sistemes òptics i acústics. Quan aquests programes s'emetin sense codificar, s'han d'identificar mitjançant la presència d'un signe visual durant tota la seva durada. A l'inici de l'emissió dels mateixos i després de cada interrupció comercial, l'operador inserirà un advertiment audiovisual que contindrà una qualificació orientativa, i que informará els espectadors de la seva idoneïtat major o menor per als menors d'edat.

En aquest sentit, el Decret obliga els operadors a establir un sistema uniforme de presentació de les qualificacions orientatives dels programes, en el termini de 2 mesos a partir de la seva entrada en vigor, que abans de ser dut a la pràctica haurà de ser posat en coneixement del Consell de l'Audiovisual de Catalunya. Si en el termini indicat els operadors no han aconseguit un acord, el Consell de l'Audiovisual proposarà al Govern l'adopció de les disposicions necessàries per a garantir el funcionament d'un sistema de senyalització orientadora de les emissions audiovisuals, que atindrà les diverses franges d'edat dels menors segons el procés d'escolarització.

Però l'esmentat acord no es va assolir, i com a conseqüència d'això, es va dictar posteriorment el Decret 361/2002 de 24 de desembre, pel qual es *regula el sistema de senyalització orientativa dels programes de televisió*. L'art. 17.3º de la Llei 25/1994 de 12 de juliol, per la que s'incorpora a l'ordenament espanyol els continguts de la Directiva 89/552/CEE de la Unió Europea, remet un acord dels operadors de televisió referent a un sistema uniforme de qualificacions, en defecte del qual, el Govern dictarà les normes necessàries. Aquest acord el van subscriure els representants de les diferents cadenes de televisió, tant públiques com privades, i tant estatals com autonòmiques, que van firmar el *Conveni pel qual s'estableix un sistema uniforme de senyalització de la classificació dels programes de televisió en funció del seu grau d'idoneïtat per als menors*, l'octubre de 1999.

Tanmateix, la Corporació Catalana de Radio i Televisió no es va adherir al conveni, de manera que davant de la falta d'acord en l'àmbit de la Comunitat Autònoma de Catalunya, el Consell Audiovisual de Catalunya (CAC), fent ús de les prerrogatives que li confereix el Decret 295/2000 de 31 d'agost, va proposar al Govern l'aprovació d'un sistema de senyalització que reproduïx en línies generals els criteris fixats en el Conveni promogut a àmbit estatal que ha aconseguit certa implantació i reconeixement entre les persones usuàries de la televisió. D'aquesta manera, el Decret 361/2002 de 24 de desembre, pretén oferir un únic sistema de senyalització a tota l'audiència de Catalunya, que afectarà als operadors de televisió dependents directament de la Generalitat de Catalunya, a aquells el títol d'habilitació del qual correspongui atorgar aquesta última, i els operadors l'àmbit de cobertura del qual no sobrepassi el límit territorial de Catalunya (arts.1 i 2)⁸⁴.

Ja s'ha esmentat que la Llei 8/1996 de 5 de juliol, va crear el *Consell Audiovisual de Catalunya*, com a òrgan del Govern de la Generalitat que vetllés per la transparència de la programació audiovisual. L'experiència desenvolupada en els anys posteriors a l'aprovació d'aquesta Llei, va

⁸⁴ En el seu art.3, el Decret 361/2002 contempla una classificació dels programes en funció de l'edat; en el seu art.4 i a l'annex, un Codi de signes de senyalització, i en el seu art.5, les característiques que han de reunir els símbols.

demostrar que malgrat haver complert prou els objectius que es proposava, s'havien revelat carències en el CAC que aconsellaven la seva revisió. I per això el Parlament de Catalunya va promulgar una nova llei específica del Consell de l'Audiovisual; la Llei 2/2000 de 4 de maig, que modifica la Llei 8/1996, reforçant les competències d'aquest òrgan com a encarregat de vetllar pel compliment de la legislació i les directives de les diferents Administracions que tenen competència en la matèria. Especialment garanteix el compliment de la normativa reguladora de la programació i la publicitat, així com de l'eficàcia i compliment de la normativa europea i dels Tractats internacionals relatius a la matèria. La Llei li atribueix competència per exercir les seves funcions en l'àmbit de la comunicació audiovisual directament gestionada per la Generalitat o en règim de concessió o habilitació, així com en els supòsits en els quals s'efectuïn emissions específiques per a Catalunya, i en aquells altres que quedin sotmesos a l'àmbit de gestió i tutela de la Generalitat (arts.1 i 2). I li encomana el deure d'elaborar anualment un informe sobre la seva actuació i la situació del sistema audiovisual a Catalunya, incloses les propostes i observacions que siguin necessàries per facilitar el desenvolupament equilibrat del sector, que s'ha de lliurar al Parlament i al Govern (art.12).

Posteriorment, aquesta llei també ha estat modificada recentment per la Llei 3/2004 de 28 de juny, doncs des de l'aprovació de la Llei 2/2000 de 4 de maig, es van tornar a registrar una sèrie de carències que van aconsellar de nou la revisió de la normativa reguladora del Consell de l'Audiovisual de Catalunya; concretament de la Llei 2/2000 de 4 de maig, davant de la constant evolució del sector audiovisual. Es preveu que en un futur es podrà aprovar una llei de l'audiovisual de Catalunya, que recollirà definitivament una normativa completa i posada al dia.

La Llei 3/2004 de 28 de juny, té d'una banda, l'objectiu de definir amb claredat les competències del CAC com a autoritat independent que controla el sector audiovisual. Per altre banda, afecta el règim sancionador, possibilitant que aquest òrgan pugui adoptar mesures de caràcter provisional que garanteixin l'eficàcia de la resolució que recaigui en el procediment corresponent, determinar la sanció aplicable als operadors que no li subministrin tota la

informació que els ha estat requerida. I finalment, concreta la normativa aplicable en referència a la tipificació d'infraccions i a la determinació de les sancions, a l'efecte de donar cobertura legal a l'activitat sancionadora de l'esmentat organisme.

L'avenç legislatiu de la Comunitat Autònoma de Catalunya en aquest àmbit, també s'ha vist reflectit en la Llei 18/2003 de 4 de juliol, de *suport a les famílies*, que es preocupa de garantir la protecció del menor en l'entorn mediàtic, mitjançant l'establiment de mesures dirigides específicament a les famílies responsables de la seva diligència, al paper que aquestes han d'exercir de control de la informació accessible al menor. A tal efecte, disposa que respecte als mitjans de control familiar dirigits a garantir la protecció mediàtica de nens i adolescents, els organismes competents deuen: a) adoptar mesures de foment a fi que el major nombre possible de famílies disposi d'aquests mitjans; b) facilitar la investigació i aplicació d'aquests mitjans tècnics. I c) donar suport i assistència a la família en la seva tasca de protecció mediàtica de nens i adolescents davant de continguts audiovisuals il·lícits o nocius (art. 34).

2.2. Premsa i publicacions

No hi ha cap dubte que els mitjans de comunicació que es divulguen a través del paper imprès, com la premsa, revistes, diaris, llibres, còmics, contes, etc., exerceixen la seva part d'influència en el desenvolupament intel·lectual i psicològic del menor. En la mesura que aquest passa també gran part del seu temps llegint i fent una ullada a publicacions expressament dirigides a l'entreteniment dels nens i de no tan nens. És per això que és necessari l'establiment d'un sistema de mesures d'advertiment dirigides a controlar, restringir i que procuri que no tot tipus de publicacions estigui al seu lliure abast, i que els missatges i imatges que en elles es contenen, no distorsionin el procés educatiu del menor en el seu perjudici.

En l'apartat que ara tractem, hi hauria inclosos a més, aquells tipus de missatges que es divulguen per mitjà de cartells o anuncis externs que s'exposen al públic en general.

En l'àmbit *internacional* hi ha un Codi que conté els *principis internacionals d'ètica professional en periodisme*, publicat per la 4a reunió consultiva de periodistes internacionals i regionals, a París, el 1983, que enuncia una sèrie de deures ètics generals aplicables al periodista, entre els quals no es fa cap referència concreta als límits que ha de respectar aquesta professió respecte al menor⁸⁵.

Pel que respecta a *Europa*, l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa, adopta una sèrie de principis ètics que recull en un *Codi Europeu de Deontologia del Periodisme*, aprovat a Estrasburg, l'1 de juliol de 1993. Aquest si bé ve a reproduir de forma genèrica els principis que ja s'enunciaven al Conveni internacional anterior, és més conscient que aquest últim en el concernent a la protecció del menor. Per la qual cosa tenint present l'especial influència que aquest mitjà pot exercir sobre els menors, ordena evitar la difusió de missatges o imatges relatives a l'exaltació de la violència, el sexe, el consum i l'ús d'un llenguatge deliberadament inadequat (art.35).

2.2.1. Normativa estatal

En l'ordenament estatal, els inicis o primers passos encaminats a la protecció del menor davant la informació que li arriba a través de les publicacions, es reflecteixen , en la Ley 14/1966 de 18-3, que sols dedica alguna pinzellada a aquest tema concret, remetent a un futur Estatut la regulació de les publicacions destinades específicament als menors. Així ho disposa en el seu art.15 quan assenyala que; "un Estatuto especial regulará la impresión, edición y difusión de publicaciones que por su carácter, objeto o presentación, aparezcan como destinadas principalmente a los niños y adolescentes". Però aquest "Estatuto" en l'actualitat, encara no existeix, ni tampoc una regulació dedicada a l'establiment dels límits i controls que s'han d'exercir sobre aquests mitjans concrets, que garanteixin el respecte als drets del menor.

⁸⁵ (En línia) http://www.ijnet.org/FE_Article/codeethics.asp (consulta: juliol 2005).

En l'ordenament estatal s'ha d'esmentar el *Código deontológico aprobado en la Asamblea Ordinaria de la Federación de Asociaciones de la Prensa de España*, a Sevilla, el dia 27 de novembre de 1993, entre els principis generals d'actuació, proclama el deure d'observar una "especial atenció al tractament d'afers que afectin a la infància i a la joventut i el respecte del dret a la intimitat dels menors". En referència a aquests, el Código recull una sèrie de criteris a tenir en compte: a) el periodista haurà d'evitar nomenar en les seves informacions els familiars i amics de persones acusades o condemnades per un delicte, llevat que la seva menció resulti necessària perquè la informació sigui completa i equitativa; b) s'evitarà nomenar les víctimes d'un delicte, així com la publicació de material que pugui contribuir a la seva identificació, actuant amb especial diligència quan es tracti de delictes contra la llibertat sexual. Aquests dos criteris s'aplicaran amb extrem rigor quan la informació pugui afectar a menors d'edat. En particular, el periodista s'haurà d'abstenir d'entrevistar, fotografiar o gravar els menors d'edat sobre temes relacionats amb activitats delictuoses o enmarcables en l'àmbit de la privacitat (arts.5 i 6). Així mateix s'han d'incloure alguns Codis ja esmentats en l'apartat anterior, que serien també d'aplicació en aquest sector:

- El *Código Deontológico para la Publicidad Infantil*, de 1993 i el seu Conveni per a l'aplicació del mateix, de 9 de juny de 2003;
- El *Código de Conducta Publicitaria*, de 19 de desembre de 1996, modificat i posat al dia, el 3 d'abril de 2002;
- El *Código de Autoregulación de la Publicidad de Alimentos dirigida a menores*, de 10 de juny de 2005, i el seu *Acuerdo sobre la Autoregulación de la Publicidad de Alimentos y Bebidas dirigida a menores*, de 9 de juny de 2005, pel qual es reconeix la utilitat del Código i es crea la Comisión de Seguimiento del mateix, i
- El *Código de Autoregulación de la Publicidad de los Productos del Tabaco en Espanya*, de 12 de juny de 2001, que prohibeix la publicitat dels productes del tabac en publicacions la política editorial de les quals estigui dirigida principalment a menors de 18 anys. Així com en cartells, tanques i altres mitjans d'exhibició de gran format en les vies públiques, que estiguin a menys de 200 metres de les portes d'accés a

col·legis i a altres centres educatius on la majoria de l'alumnat sigui menor de 18 anys. En el cas de mobiliari urbà i altres suports de menor format, quan sigui visible des de les portes d'accés als col·legis i a altres centres educatius, on la majoria de l'alumnat sigui menor de 18 anys. La comercialització mitjançant correu directe es dirigirà només als fumadors adults (art. 4).

2.2.2. Normativa catalana

En la *normativa catalana*, la protecció del menor en aquest àmbit tan sol es troba en dues lleis a què ja s'ha fet referència, en les quals es limita a enunciar una sèrie de límits o principis genèrics d'actuació, que encara no han estat objecte de concreció en una llei posterior de desenvolupament. És per aquest motiu, igual que la legislació estatal, una normativa deficitària que reclama una revisió urgent. Les normes són: d'una banda, la Llei de 27 de juliol de 1995, *d'atenció i protecció dels infants i els adolescents*, que prohibeix l'oferiment i exposició de les publicacions, de manera que no quedin lliurement a l'abast del menor, quan aquestes incitin a la violència, a activitats delictuoses, a qualsevol forma de discriminació o tinguin un contingut pornogràfic o qualsevol altre que resulti perjudicial per al desenvolupament de la seva personalitat (art. 34). Encomana a la Generalitat l'haver de procurar que tots els mitjans de comunicació social dediquin als menors una especial atenció educativa (art. 36.5º). I que tractin amb especial diligència tota la informació que els afecti, no difonent determinades dades relatives a la seva identitat (art. 36.6º i 7è). Així mateix, prohibeix a les publicacions dirigides als menors que es distribueixin a Catalunya, la publicitat que inciti a la violència o a qualsevol forma de discriminació (art. 37.1º.a)), o que anunciï locals de joc i de serveis o espectacles violents, i la de caràcter eròtic o pornogràfic (art. 37.4º).

Pel que fa a la publicitat de begudes alcohòliques i de productes de tabac, s'ha de tenir en compte la Llei 20/1985 de 25 de juliol, de prevenció i assistència en matèria de substàncies que puguin generar dependència, que va ser modificada per la Llei 10/1991 de 10 de maig, a la recerca d'una actuació més ferma i efectiva en la lluita contra les dependències i els seus efectes. El

progressiu increment de la consciència social sobre la necessitat de reduir el consum de les esmentades substàncies, va aconsellar modificar el règim sancionador de la Llei 20/1985 per aconseguir un major efecte dissuasiu en els casos d'incompliment de la norma. I així mateix, introduir noves mesures que limitin l'ús del tabac i l'alcohol. A ambdues lleis es remet la Llei 8/1995 de 27 de juliol, respecte a la protecció del menor davant aquestes substàncies.

En aquest sentit, la Llei 20/1985 de 25 de juliol, no permet enviar ni distribuir a menors d'edat prospectes, cartells, invitacions i cap classe d'objecte en el que s'esmentin begudes alcohòliques, les seves marques o les seves empreses productores o els establiments en els quals es realitzi el seu consum (art. 6.1º). Es prohibeixen totes les formes de publicitat de begudes alcohòliques de més de 20 graus centesimal i de productes del tabac en publicacions principalment dirigides a menors d'edat. No es permet la publicitat de begudes alcohòliques de més de 23 graus centesimal, ni de productes de tabac en: platges, càmping, centres recreatius, de lleure i esbarjo per a menors, piscines, parcs aquàtics, d'atraccions, temàtics i zoològics, carrers, carreteres i altres vies públiques, en tanques, senyals i altres suports de publicitat exterior, cinemes, teatres, centres esportius i mitjans de transport públic. La publicitat de begudes alcohòliques de menys de 20 graus respectarà els següents criteris: a) no podrà dirigir-se específicament als menors d'edat o a les gestants; b) no s'ha d'associar el consum d'aquestes begudes a una millora del rendiment físic o a la conducció de vehicles; c) no s'ha de suggerir que el seu consum contribueix a l'èxit social o sexual, o que comporta propietats terapèutiques o un efecte sedant o estimulants, o que constitueixen un mitjà per a la resolució de conflictes; d) no s'ha d'estimular el seu consum immoderat o oferir una imatge negativa de l'abstinència o la sobrietat, ni subratllar-se com a qualitat positiva el seu contingut alcohòlic (arts. 9 i 11).

D'una altra part, la protecció del menor també s'arbitra en aquest camp, per mitjà de la Llei de 4 de juliol de 2003, de *suport a les famílies*, que consagra com principis bàsics:

- el deure del Govern de vetllar que els mitjans de comunicació accessibles als menors transmetin valors universals i respectin i fomentin els seus drets i desenvolupament (art. 34.1º), i
- l'adopció de mesures per facilitar a les famílies la seva tasca de protecció mediàtica dels infants i els adolescents (art. 34.3º).

2.3. Internet i videojocs

2.3.1. Internet

Les característiques actuals d'*Internet*, en particular, la gran llibertat d'expressió que existeix i les grans dificultats per regular la distribució dels continguts, són motiu de gran preocupació a molts sectors socials, per la influència que pot exercir sobre els menors que s'endinsen en aquestes aigües. Internet sembla ser un entorn en el qual proliferen individus astuts capaços de les trampes més insospitades; un entorn amb abundants zones fosques en les quals sotja el robament d'informació, el frau, els continguts inadequats, l'abús físic, la persecució, etc. La mediació tecnològica de tots aquests perills no fa més que incrementar la por i la sensació d'indefensió i debilitat. I en aquest ambient, els nens són, per definició, els habitants més desprotegits. Internet és, respecte als menors, una arma de doble fil: per una part, constitueix una important eina de comunicació, entreteniment, educació i informació, però per un altre, comporta no pocs riscos per a ells, en ser més vulnerables que els adults. A més de la utilització il·legal d'Internet per a la distribució de pornografia infantil, Europa està començant a patir els mateixos problemes que Estats Units amb casos de rapt de nens per part de pederastas, que fan ús d'Internet per contactar amb les seves víctimes. Aprofitant l'anonimat que els brinda aquest mitjà, pederastas que es fan passar per nens han aconseguit organitzar trobades personals, que diverses vegades han acabat en violacions. L'enjudiciament de membres de xarxes de pornografia infantil en diversos països d'Europa, ha posat de manifest l'existència de noves possibilitats de cometre abusos a partir de la xarxa. La policia afirma que es maltracta a milers de nens per mostrar les fotos i vídeos en línia. D'altra banda, al marge de les activitats delictuoses, les

enquestes realitzades amb nens revelen la facilitat amb què es pot accedir a continguts nocius⁸⁶.

Davant d'aquesta panoràmica, la Unió Europea ve desenvolupant un pla d'acció d'implantació molt difícil. Les dificultats tecnològiques, la complexitat de la necessària coordinació d'agents socials molt diversos (pares, educadors, industrials, proveïdors de serveis, desenvolupadors de programari, etc.) i les veus crítiques dels grups que vigilen les llibertats i els drets civils, està determinant un desenvolupament molt lent i complicat del mateix. Aquest *Pla d'acció per a una major seguretat a Internet*, adoptat per la Comissió el 25 de gener de 1999, s'articula entorn de tres línies d'actuació:

- 1) *El foment de l'autoregulació i Codis de conducta.*
- 2) *Elaboració de sistemes de filtrat i classificació de continguts;* en els últims anys s'han desenvolupat una sèrie de tecnologies que possibiliten el control per part dels pares dels continguts d'Internet que entren a la llar. Davant la prohibició absoluta de publicar continguts inacceptables, el filtrat permet el control dels pares al final del recorregut (impedir que el material indesitjable arribi al menor). La indústria i els grups de defensa de les llibertats civils recomanen el mètode del filtrat, que posa èmfasi en la responsabilitat dels pares més que en la intervenció de l'Administració, com la manera més eficaç d'enfrontar-se als reptes d'Internet. Es tracta d'una resposta pragmàtica, no jurídica, a la presència de continguts nocius, encara que el subministrament dels dispositius de filtrat pugui tenir en alguns casos repercussions jurídiques (exoneració de la responsabilitat dels subministradors d'accés que ofereixin els esmentats dispositius). Hi ha diversos models de programes de filtrat la fiabilitat dels quals encara no és gaire bona, ja que no són capaços de bloquejar correctament molts dels temes que se'ls indiquen:

- a) Reconeixement de paraules clau, que és una forma que restringeix l'accés a totes les pàgines que contingui la paraula elegida,

⁸⁶ (En línia) <http://www.net-consumers.org/erica/policy/escs.htm> (darrera consulta: novembre 2005).

independentment del context en el qual s'utilitzin. Amb el que podem estar vedant l'accés del nen a continguts interessants i útils per a ell.

b) Confeció de llistes negres, com a forma que eviti l'accés a determinades pàgines webs de contingut inadequat. No és gaire eficaç pel canviament del ciberespai, doncs cada dia sorgeixen pàgines noves i en canvien d'altres ja existents.

c) Mètode relacionat amb la tecnologia PICS (Plataforma per a la Selecció del Contingut en Internet), és un programa que ha sorgit recentment per a tota la indústria, en estudi actualment, que pretén etiquetar els continguts d'Internet bloquejant l'accés o els que classifiqui com a inadequats. Actualment, constitueix la solució més completa i innovadora per abordar els problemes de contingut d'Internet. Però per a la seva eficàcia seria necessària una Llei que obligués a etiquetar tot el contingut que es publicués a la Xarxa.

3) *Desenvolupament d'activitats de sensibilització*, orientades a que els pares siguin més conscients dels continguts a què poden accedir els seus fills. Ja que aquells són els principals responsables dels actes d'aquests, pel que, es considera molt seriosament la necessitat d'educar a pares i professors⁸⁷.

Certament, la legislació específica sobre aquesta matèria és bastant escassa. En l'àmbit de la legislació estatal no s'hi troba cap Llei concreta. Tan sols poden citar-se alguns Codis i Convenis d'Autoregulació.

Entre ells:

- El *Convenio de Autoregulación para el buen uso de Internet en Espanya*, elaborat per la Asociación de Usuarios de Internet, en col·laboració amb el Ministerio de Educación y Cultura,

⁸⁷ (En línia) <http://www.delitosinformáticos.com/ciberderechos/menores.shtml> (consulta: juliol 2005).

En aquest es persegueix la creació o generació d'unes normes i pautes de conducta que facilitin l'ús segur d'Internet. I que recull entre els seus principis: - "afavorir la difusió de valors positius, informatius, educatius i formatius", i - "evitar la pràctica i difusió de missatges o imatges de caràcter il·legal o que siguin susceptibles d'atemptar contra la dignitat humana i la seguretat, o que lesionin els valors de protecció de la infància i de la joventut"⁸⁸.

- El *Código Etico sobre Publicidad en Internet*, de l'Asociación para la Autoregulación de la Comunicación Comercial (AUTOCONTROL), aprovat el 14 d'abril de 1999. Que ha estat derogat i ha estat substituït pel *Código Etico de Comercio Electrónico y Publicidad Interactiva*, de 21 d'octubre de 2002,

Aquest codi és d'aplicació a la publicitat i al comerç electrònic realitzat a través de mitjans electrònics de comunicació a distància, per persones físiques o jurídiques amb establiment permanent a Espanya o dirigits de forma específica al mercat espanyol.

Sobre la base del previst en els arts.16 (codis de conducta) i 17 (solució extrajudicial de conflictes) de la Directiva 2000/31/CE del Parlament Europeu i del Consell de la Unió Europea, de 8 de juny de 2000, *relativa a determinats aspectes jurídics dels serveis de la societat de la informació*, així com en els arts.18 i 32 de la Ley 34/2002 de *Servicios de la Sociedad de la Información y del Comercio Electrónico*, dedica els seus arts.27 i 28 a la "protecció de menors". En el primer dels preceptes esmentats, recull els principis que ha de respectar la publicitat difosa per Internet per a no perjudicar moralment o físicament als menors. Tals són: a) el deure d'identificar els continguts dirigits únicament a adults; b) no incitar-los directament a la compra d'un producte o servei explotant la seva inexperiència o credulitat, ni que persuadeixin els seus pares o tutors que els comprin; c) no haurà d'explotar l'especial confiança dels nens en els seus pares o tutors, professors o altres persones; d) no haurà de presentar nens en situacions perilloses.

⁸⁸ (En línia) <http://www.aui.es/biblio/articu/articulos/autorregulación.htm> (consulta: juliol 2005).

En el segon precepte, dedicat al "tractament de dades de menors", estableix que: 1. - per recollir dades o comunicar-se amb menors a través de mitjans de comunicació electrònica, les empreses hauran de tenir en compte l'edat, el coneixement i la maduresa del seu públic. En cap cas no podran demanar-se del menor dades relacionades amb la situació econòmica o la intimitat dels altres membres de la família; 2. - les empreses hauran d'encoratjar els menors a obtenir autorització dels seus pares o tutors abans de facilitar informació en línia, i que estableixi mecanismes que assegurin que els nens han obtingut el consentiment d'aquells; 3. - els pares o tutors podran oposar-se a la tramesa de publicitat o informació sol·licitada pels menors al seu càrrec, dirigint-se per a això al responsable del fitxer mitjançant un sistema que assegurï la seva identitat; 4. - a més del respecte a l'opció dels pares de limitar la recollida d'aquestes dades *online*, les empreses limitaran la utilització de dades proporcionades pels menors amb l'única finalitat de la promoció, venda i subministrament de productes o serveis dirigits a menors; 5. - en cap cas no podran cedir-se les dades relatives a menors sense el previ consentiment dels seus pares o tutors; 6. - les empreses hauran d'oferir als pares o a tutors informació sobre com protegir en línia la privacitat dels seus fills o pupils, així com facilitar-los mecanismes per exercir els drets d'accés, cancel·lació i determinació de la finalitat sobre les dades d'aquells; 7. - les empreses també hauran de recolzar qualsevol esforç que es realitzi per part d'altres organismes per ajudar a informar als pares o tutors sobre com protegir en línia la intimitat dels seus fills o pupils, incloent informació sobre eines de programari i control d'accés per als pares, que impedeixin que els nens proporcionin el seu nom, direcció i altres dades personals.

- El *Código de Conducta Profesional de las Empresas Proveedoras de Servicios d'Internet de ASIMELEC* (Asociación Multisectorial de Empresas Españolas de Electrónica i Comunicaciones), firmat el novembre de 2004, que s'ajusta a la Directiva 2000/31/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 8 de juny de 2000, *relativa a determinats aspectes jurídics dels serveis de la societat de la informació*.

En aquest es proclama com a pauta de conducta dels proveïdors de Serveis d'Internet, l'haver "d'anar amb compte en evitar la difusió de missatges de caràcter il·legal o que siguin susceptibles d'atemptar contra la dignitat humana i en especial, vetllar per una adequada protecció de la infantesa i la joventut" (art.3).

A aquests s'han de sumar altres Codis ja al·ludits, aplicables amb caràcter general o comú a tots els mitjans pels quals es divulgui la publicitat:

- el *Código Deontológico para Publicidad Infantil*, de 1993 i el seu Conveni de 2003;
- el *Código de Conducta Publicitaria*, de 1996, revisat en el 2002, i
- el *Código de Autoregulación de la Publicidad de Alimentos dirigida a menores*, de 2005 i el seu Acord, d'aquesta mateixa data.

Al costat d'aquestes iniciatives existeixen organismes especialment orientats als menors i als pares, que poden ser fàcilment contactats; els denominats *línies directes*, que reben queixes o informacions sobre continguts suposadament il·límits. Aquests organismes, una vegada han estat informats de l'existència del material il·lícit, es posen en contacte amb les persones responsables de l'esmentat contingut instant-los que els retirin de la Xarxa. Si no ho fan, l'organització posa aquesta informació a disposició de la policia. En l'Estat espanyol es pot assenyalar l'existència d'una "línia directa" en la Web denominada "Protégeles.com", concebuda perquè els usuaris informin de l'existència de continguts de pornografia infantil. Al costat d'aquests, existeixen altres organismes que es dediquen a aconsellar i a orientar els nens, pares i educadors. Entre els que poden citar-se: *CapitanNet*, *Optenet*, *Associació d'Usuaris d'Internet*, *Stop-pedofilia.net*⁸⁹.

⁸⁹ (En línia) <http://www.zonagratis.com/servicios/seguridad/art-esp7.html> (darrera consulta: novembre 2005).

2.3.2. Videojocs

El *videojoc* és un altre element lúdic del menor que també exerceix un paper crucial en el seu desenvolupament i educació, i que contribueix a fomentar, com a qualsevol altre joc o joguina, actituds que poden estar o no en línia amb un respecte a determinats valors.

Al mercat hi ha un predomini dels videojocs d'acció i esportius, i una reducció progressiva dels de caràcter educatiu. La indústria del multimèdia interactiu se centra en el joc i el lleure, deixant amb prou feines espai per a la creació d'un context favorable a l'educació. Tendeixen a desaparèixer del mercat els interactius lligats estrictament a l'aprenentatge o a les activitats curriculars, que són desplaçats pels que comporten continguts lligats a l'acció, la violència i l'agressivitat. O els que contenen valors relacionats amb la velocitat i la conducció temerària.

En qualsevol cas, l'ús de les "noves pantalles" està passant bastant desapercebut per part del sistema educatiu. A les aules i per part del professorat, no existeix informació ni consciència de la importància que entre els joves està adquirint el consum de videojocs. D'altra banda, els professors no se serveixen de les possibilitats de les noves pantalles a l'hora de plantejar les seves estratègies educatives. Cal posar de manifest que l'Administració ha fet una inversió tecnològica insuficient, per la poca atenció que en general, presta el sistema educatiu a l'aprenentatge assistit per ordinador o a les funcions del multimèdia en l'educació. El que suposa un problema, sobretot si es té en compte que els videojocs presenten continguts de risc en quantitats molt més abundants que la televisió hegemònica, i que a més, ho fan d'una manera més inquietant. Efectivament, no és el mateix contemplar una escena de violència en un programa televisiu, que participar, encara que sigui virtualment i fictíciament, en aquesta mateixa escena. En aquest últim cas, el nen decideix, apunta i dispara, selecciona la víctima i es beneficia de la destrucció del seu enemic. En definitiva, disposa la seva atenció i els seus

nervis per a l'acció agressiva que se li proposa i, fins i tot pot elegir el grau de crueltat o agressió que inflingeix als seus adversaris⁹⁰.

Amnistia Internacional va publicar el document titulat *Haz Clic i Tortura*, en el qual s'inclouen una sèrie de recomanacions. Les principals eren: la creació d'una legislació adequada i, de forma complementària, l'establiment d'un Codi ètic d'autoregulació per als fabricants de videojocs. L'esmentat Codi es va donar a conèixer el 21 de desembre de 2000, i va ser subscript per l'Asociación Español de Distribuidores y Editores de Software de Entretenimiento (ADESE) i les Administracions Públiques de Consum i Protecció del Menor. La seva intenció és "ser una referència per a pares i educadors a l'hora d'orientar de forma objectiva sobre quins productes són aptes o no per als més joves". Tanmateix, encara que el Codi ADESE constitueix un pas important pel que fa a la classificació de videojocs, planteja el problema de la seva voluntarietat. Doncs encara queden empreses que no estan subscrietes, amb la qual cosa existeixen videojocs que apareixen amb altres etiquetes.

La Unió Europea (U.E) ha desenvolupat línies d'actuació sobre la protecció de menors i la dignitat humana en els serveis audiovisuals i d'informació, entre les quals destaca el ja esmentat *Llibre Verd*.

El Parlament Europeu i el Consell també han actuat en aquest camp, i en diverses comunicacions descriuen la manera que s'ha de tenir present la Societat de la informació en una àmplia gamma de polítiques de la U.E. En aquest sentit, la Recomanació del Consell de 24 de setembre de 1998, és especialment rellevant.

La Directiva 2002/21/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 7 de març de 2002, *relativa a un marc comú de les xarxes i serveis de comunicacions electròniques*, estableix que; "la política audiovisual i la normativa sobre

⁹⁰ CONSELL DE L'AUDIOVISUAL DE CATALUNYA; Llibre Blanc: *L'educació en l'entorn audiovisual*. A Quaderns del CAC. Número extraordinari, novembre, 2003. Barcelona. p.46 i 60 a 62.

continguts han de tenir per objecte la protecció dels consumidors i dels menors".

L'Informe d'Avaluació de la Comissió dirigit al Consell i al Parlament Europeu, de febrer de 2002, estableix que; "el desenvolupament dels mitjans digitals, particularment d'Internet, i els videojocs, representen un repte fonamental especialment referent a la protecció de menors".

Finalment, el *Codi PEGI: Codi de conducta de la indústria europea del programari interactiu relatiu a la classificació per edats, l'etiquetatge, la promoció i la publicitat de productes de programari interactiu*, del 2003, l'àmbit d'aplicació del qual s'estén als videojocs, jocs d'ordinador i articles d'educació amb referència a CD ROM, publicats pels membres de la Federació, Europea del Programari Interactiu o per qualsevol altre editor o associació comercial situats als territoris de l'Espai Econòmic Europeu i Suïssa que, no sent membre de l'esmentada associació, decideixi acatar el codi. I així mateix, als productes distribuïts per mitjans electrònics de qualsevol tipus, com a Internet, respecte a activitats com la comanda "*on-line*" de productes empaquetats i distribució "*on-line*" sempre que les esmentades activitats s'iniciïn en territoris de l'Espai Econòmic Europeu i a Suïssa, subjectes al control dels signataris del codi. Essent d'aplicació les seves normes a l'etiquetatge de productes de programari interactiu, a la publicitat i a la promoció dels mateixos per qualsevol mitjà. El Codi esmentat va ser subscrit per la Asociación Española de distribuidores y editores de software de entretenimiento (ADESE).

El Codi pretén proporcionar als pares i a educadors informació objectiva, intel·ligible i fiable sobre l'edat per a la qual es considera adequat un determinat producte des del punt de vista exclusiu del seu contingut. En segon lloc, pretén garantir la conformitat de qualsevol activitat de publicitat, comercialització o promoció dels productes de programari interactiu amb la finalitat bàsica d'informar el públic sobre el contingut dels mateixos d'una forma responsable. Finalment, en tercer lloc, el codi reflecteix el compromís adquirit per la indústria del programari interactiu de no col·locar al mercat productes que puguin

atemptar contra la dignitat humana. La mateixa norma serà d'aplicació a la publicitat, comercialització i promoció.

A l'estat espanyol, no hi ha cap legislació concreta sobre videojocs⁹¹. Però si tenim almenys, un Conveni firmat entre ADESE (Asociación Española de Distribuidores y de Editores de Software de Entretenimiento) i AUTOCONTROL (Asociación para la Autoregulación de la Comunicación Comercial); *Código de directrices buenas prácticas publicidad de productos de software interactivo*, firmat el 27 de juny de 2005, que té per objecte precisar els principis i regles deontològiques que ha d'observar la publicitat distribuïda per qualsevol mitjà, de productes de programari interactiu. Essent d'aplicació les seves directrius a tots els membres d'ADESE i a qualsevol altre distribuïdor, editor o associació comercial que, no sent membre de l'esmentada associació, decideixi adherir-se al Codi. Per mitjà d'aquest Conveni, ADESE desitja reforçar el compromís adquirit en el Codi PEGI, precisant i ampliant l'abast de les obligacions allà recollides aplicables a la publicitat i promoció de productes de programari interactiu. En el seu art.7, recull el principi que "la publicitat dirigida a menors queda sotmesa a unes exigències més estrictes i rigoroses que aquella que es dirigeix a un públic ja adult i amb major experiència". En els seus arts. 9 a 13, recull criteris de classificació de productes per edats. I en els seus arts. 14 a 21, contempla les restriccions aplicables a la publicitat de productes de programari interactiu que es dugui a terme a la televisió, radio, o per mitjans impresos, Internet, cinemes, cartells, tanques i altres mitjans, o mitjançant la tramesa directe d'opuscles, publicitat gràfica o altres suports publicitaris.

L'ordenament català sols tracta la protecció del menor en aquesta matèria de forma bastant genèrica en alguna Llei dispersa: en La Llei 8/1995 de 27 de juliol, *d'atenció i protecció dels infants i adolescents*, en l'art. 35 prohibeix la venda i lloguer a infants i adolescents de videojocs que continguin missatges contraris als drets i llibertats fonamentals reconeguts en l'ordenament, que

⁹¹ AMNISTIA INTERNACIONAL; *Videojuegos. ¿Sabes a que juegan tus hijos?. Videojuegos, racismo y violación de derechos humanos*. Desembre de 2002. (en línia) <http://www.amnistiacatalunya.org/educadors/es/videojuegos/02-03-informe.html> (darrera consulta: novembre 2005).

incitin a la violència i a activitats delictives, a qualsevol forma de discriminació o que tinguin contingut pornogràfic. I en la *Llei de suport a les famílies*, de 4 de juliol de 2003, els principis de les quals recollits en el art. 34, ja enunciats en pàgines anteriors d'aquest treball, són d'aplicació ara també al tema que tractem.

2.4. Criteris comuns aplicables amb caràcter general a l'activitat publicitària de tots els mitjans de comunicació

Al marge de la normativa específica que s'ha desenvolupat per regular cada sector concret dels mitjans de difusió, no pot oblidar-se l'existència d'una sèrie de disposicions generals, d'aplicació molt important, que engloben a tots els àmbits estudiats, i que tenen una aplicació comuna a tots ells. Aquestes disposicions vénen a configurar un marc normatiu bàsic que, juntament amb les Directives europees, conté les directrius a partir de les quals s'haurà de legislar en tots els àmbits relacionats. La majoria d'aquestes lleis aborden la matèria des de la perspectiva de la protecció al consumidor, i el menor d'edat, sense cap dubte, mereix aquesta qualificació, en tractar-se d'una persona física que utilitza o gaudeix com a destinatari final de serveis que poden ser de naturalesa pública o privada.

2.4.1. Regulació estatal

En la normativa estatal, tenim la Ley 26/1984 de 19-7, *General para la defensa de los consumidores y usuarios*, que contempla com drets bàsics: la protecció contra els riscos que puguin afectar la salut o seguretat del consumidor o usuari i dels seus legítims interessos econòmics i socials; la informació correcta sobre els diferents productes o serveis i l'educació i divulgació, per facilitar el coneixement sobre el seu adequat ús o gaudi, i la protecció jurídica, administrativa i tècnica en les situacions d'inferioritat o indefensió (art. 2.1º.a), b), d) i f), i 3). Els productes i serveis hauran d'incorporar de forma certa i objectiva una informació veraç, eficaç i suficient sobre les seves característiques essencials. Entre elles; les instruccions o indicacions per al seu correcte ús o consum, advertiments i riscos previsibles (art.13). Els mitjans de

comunicació social de titularitat pública dedicaran espais i programes, no publicitaris, a la informació i educació dels consumidors i usuaris (art.17), que tindrà com objectius: promoure la racionalitat en la utilització dels serveis; facilitar la comprensió i utilització de la informació, i difondre el coneixement dels drets i deures del consumidor i les formes més adequades per exercir-los; fomentar l'advertiment de riscos que puguin derivar-se de la utilització dels serveis, i potenciar la formació dels educadors en aquest camp.

Per a la consecució d'aquests objectius la Ley estableix que el sistema educatiu incorporarà els continguts en matèria de consum adequats a la formació dels alumnes (arts.18 i 19). Així mateix, encomana als poders públics l'adopció dels mitjans adequats per equilibrar situacions d'indefensió en la qual pugui trobar-se el consumidor (art. 23).

Per la seva part, la *Ley General de Publicidad*, d' 11 de novembre de 1988, qualifica com a il·lícita la publicitat que vulneri els valors i drets reconeguts a la Constitució, especialment referent a la infància, la joventut i la dona. Així com la publicitat enganyosa, que és la que indueix a error en els seus destinataris, podent afectar al seu comportament econòmic (arts.3.a) i b), i 4). La Ley declara en el seu art. 8.1º, que la publicitat de productes sanitaris, així com la dels productes, activitats i serveis susceptibles de generar riscos per a la salut o seguretat de les persones, o la que versí sobre jocs de sort o atzar, podrà ser regulada per les seves normes especials o ser sotmesa al règim d'autorització administrativa prèvia. I a continuació, en aquest mateix precepte recull les dades que hauran d'especificar els reglaments que continguin normes sobre publicitat (art. 8.2º). Prohibeix la publicitat en televisió de tabacs i begudes amb graduació alcohòlica superior a 20 graus centesimals, i també la publicitat d'aquestes substàncies en aquells llocs on està prohibida la seva venda o consum. Es faculta el Govern per estendre l'esmentada prohibició a les begudes amb graduació alcohòlica inferior a 20 graus. Remet al desenvolupament reglamentari l'establiment dels límits de la forma, contingut i condicions de la publicitat del tabac i begudes alcohòliques, en ordre a la protecció de la salut i seguretat de les persones, tenint en compte els subjectes destinataris de la mateixa (art. 8.5º).

Important en aquesta matèria és també, la Ley Orgánica 1/1996 de 15 de gener, de *protección jurídica del menor, de modificación parcial del Código Civil y de la Ley de Enjuiciamiento Civil*, que reconeix el dret del menor a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge, considerant una intromissió il·legítima en aquests drets; "qualsevol utilització de la seva imatge o el seu nom en els mitjans de comunicació que pugui implicar menyspreu del seu honor o reputació, o que sigui contrària als seus interessos, fins i tot si consta el consentiment del menor o dels seus representants legals" (art. 4.3º). La Ley obliga als pares o tutors i poders públics a respectar aquests drets i protegir-los davant possibles atacs de tercers (art. 4.5º).

2.4.2. Regulació catalana

La Comunitat Autònoma de Catalunya ha assumit les seves competències en matèria de defensa dels consumidors i usuaris, per mitjà de la Llei de *'Estatut del Consumidor*, de 5 de març de 1993, que estén el seu àmbit d'aplicació als consumidors que adquireixen, utilitzen o gaudeixen béns i serveis dins del territori de Catalunya (art.1). Per a la justa protecció i satisfacció dels legítims interessos dels consumidors, la Llei ordena a l'Administració de la Generalitat, l'adopció de les mesures necessàries per aconseguir que l'activitat publicitària es desenvolupi de conformitat amb els principis de veracitat, objectivitat i autenticitat (arts. 7.f) i 8.1 º). I que la informació legalment establerta permeti als consumidors conèixer i utilitzar amb seguretat i satisfactòriament els productes i serveis (art. 9). Proclama el dret a l'educació del consumidor en matèria de consum, per a poder conèixer i exercir els seus drets amb responsabilitat i satisfer racionalment les seves necessitats (art.13). El Govern de la Generalitat adoptarà les mesures oportunes per a: - incloure la formació per al consum en els nivells d'ensenyament en el qual sigui més eficaç; - assegurar la formació permanent en matèria de consum del personal docent, i - fomentar que els mitjans de comunicació social s'ocupin de la informació i orientació al consumidor (art.14).

La Llei presenta com col·lectius de consumidors especialment protegits, als infants i adolescents (art. 21.a)). I amb la finalitat de protegir-los, encomana als poders públics la regulació de la publicitat que pugui afectar-los, per impedir que contingui missatges que incitin a la violència o a la comissió d'actes delictius; la regulació de l'aparició de nens en publicitat, de l'emissió de missatges comercials adreçats exclusivament a la població infantil, i de l'exhibició pública d'imatges o objectes que puguin afectar la sensibilitat d'aquests (art. 22.f), g) i h).

Per donar resposta a la necessitat cada vegada més creixent, de que els consumidors disposin d'uns instruments àgils i eficaços que donin resposta immediata a les seves necessitats, i que actuïn molt especialment en el camp de la prevenció i la resolució de conflictes, la Llei 9/2004 de 24 de desembre, crea *l'Agència Catalana del Consum*, com a organisme administratiu adscrit al Departament de la Generalitat. Entre les funcions del qual es pot esmentar: - la de vetllar que els productes i serveis posats a disposició dels consumidors incorporin la informació i assoleixin els nivells de seguretat legalment exigibles; - promoure la formació dels consumidors, amb especial atenció als col·lectius especialment protegits, així com l'educació dels joves en els hàbits del consum responsable, i, exercir les competències d'inspecció i sanció en l'àmbit del consum (art. 3).

2.5. Els sistemes per reclamar responsabilitat civil i administrativa als mitjans de comunicació

Els límits i restriccions que preveuen les diferents disposicions normatives que afecten als mitjans de comunicació, mitjançant l'establiment d'una sèrie d'obligacions dirigides a aquests, encaminats a posar fre a les seves actuacions per protegir d'aquesta forma els drets del menor, no serien veritablement eficaços i no tindrien transcendència a la pràctica, si no anessin acompanyats d'un sistema segur que permeti exigir-los responsabilitat pel no compliment d'aquells límits. D'aquí la necessitat de procedir a l'estudi d'aquest sistema, que

se centrarà en l'anàlisi de la responsabilitat civil i administrativa, que pot concórrer, com se sap, amb la de tipus penal que procedeixi, en el seu cas.

2.5.1. Regulació estatal

En l'àmbit estatal, la *Ley de Prensa e Imprenta*, de 18 de març de 1966, disposa que; "la infracció de les normes que regulen el règim jurídic de Premsa i Impremta donarà origen a la responsabilitat penal, civil o administrativa que sigui procedent" (art. 63). I que la infracció dels preceptes legals i reglamentaris en aquesta matèria es podrà sancionar en via administrativa, independentment de què sigui o no constitutiva de delictes (art. 66). Estableix una sèrie d'infraccions (arts.67 i 68) i de sancions (art.69) que podran ser exigides a l'autor o al director (arts.39 i 69.1º.a)), i als empresaris o empreses (art.69.1º.b)).

La responsabilitat civil derivada de delictes, quan no pugui fer-se efectiva en els seus autors, recaurà amb caràcter subsidiari en l'empresa periodística, editora, impressora i importadora o distribuïdora d'impresos estrangers. La responsabilitat civil per actes o omissions il·lícits no punibles penalment, serà exigible als autors, directors, editors, impressors i importadors o distribuïdors d'impresos estrangers, amb caràcter solidari (arts.1902 i 1903.1 º i 4t CC). La insolvència de les persones jurídiques donarà lloc a una responsabilitat civil subsidiària dels seus administradors, llevat que aquests hagin manifestat prèviament la seva oposició formal a l'acte. La responsabilitat patrimonial de l'Estat i de les autoritats i funcionaris en relació amb els actes que regula la Llei de Premsa i Impremta, es regirà pel que disposa la Ley 30/1992 de 26-11, de Régimen Jurídico de las Administraciones Públicas y del Procedimiento Administrativo Común.

La legitimació activa per a l'exercici d'aquestes accions correspon als representants legals del menor (arts. 155 i 209 CF i 162.1 º i 267 CC) i també al Jutge, que d'ofici o a instància del propi menor, de qualsevol parent o del Ministeri Fiscal, pot adoptar les mesures que consideri oportunes, a fi d'apartar-lo d'un perill o d'evitar-li perjudicis (art.158.4º CC).

La Ley 25/1994 de 12-7, de *incorporación al ordenamiento jurídico español de la Directiva 89/552/CEE*, sobre la coordinació de disposicions legals, reglamentàries i administratives dels Estats membres relatives a l'exercici d'activitats de radiodifusió televisiva, preveu al seu Capítol VI un règim sancionador aplicable als operadors públics o privats de televisió (arts.19.1º i 20). Es faculta a les Comunitats Autònomes per tramitar els corresponents procediments sancionadors i imposar les oportunes sancions en relació amb els serveis de televisió els àmbits de cobertura dels quals, qualsevol que sigui el mitjà de transmissió emprat, no sobrepassin els seus respectius límits territorials. Els atribueix, també, competència en relació amb els serveis de televisió la prestació dels quals es realitzi directament per elles o per entitats a què hagin conferit un títol habilitant dins del corresponent àmbit autonòmic (art.19.2º). La persona que es consideri perjudicada per l'incompliment per part d'un operador de televisió, d'alguna de les obligacions previstes en aquesta Ley, podrà presentar denúncia motivada davant de l'òrgan competent per a la inspecció i control de l'entitat suposadament infractora (art.19.4º).

D'altra banda, la Ley contempla l'*acció de cessament*, que podrà ser exercitada quan qualsevol persona física o jurídica infringeixi l'establert en ella, lesionant interessos col·lectius o difusos del consumidor o usuari, amb la finalitat de sol·licitar l'esmentada persona que cessi en el seu comportament il·lícit. L'acció es dirigeix a obtenir una sentència que condemni el demandat a cessar en la conducta contrària a la Llei, i a prohibir la seva reiteració futura. També podrà exercir-se per a prohibir la realització d'una conducta quan aquesta hagi finalitzat al temps d'exercitar l'acció, si existeixen indicis suficients que facin tómer la seva reiteració de manera immediata. Estan legitimats per exercitar-la:

- l' *Instituto Nacional del Consumo* i els òrgans corresponents de les Comunitats Autònomes i Corporacions Locals competents en matèria de defensa dels consumidors; - les Associacions de consumidors i usuaris; - el Ministeri Fiscal; - les entitats d'altres Estats membres de la Comunitat Europea, constituïdes per a la protecció dels interessos col·lectius i difusos dels consumidors, i - els titulars d'un dret o interès legítim (arts. 21 i 22).

La L.O 1/1982 de 5-5, de *protección civil del derecho al honor, a la intimidad personal y familiar y a la propia imagen*, que regula la responsabilitat civil per la vulneració d'aquests drets. I que en el que a la protecció del menor es refereix, ha tingut la seva concreció en la ja esmentada Ley Orgánica 1/1996 de 15 de gener, de *protección jurídica del menor*. La tutela judicial que dispensa comprèn l'adopció de totes les mesures necessàries per posar fi a la intromissió il·legítima i restablir al perjudicat en el ple gaudi dels seus drets, així com per prevenir o impedir intromissions ulteriors. Estan legitimats per posar en marxa aquests mecanismes els representants legals del menor (art. 6.1º L.O 1/1982). Però sense perjudici de les accions que siguin titulars aquests, correspon en tot cas al Ministeri Fiscal el seu exercici, que podrà actuar d'ofici o a instància del propi menor o de qualsevol persona interessada, física, jurídica o entitat pública (art. 4.4º L.O 1/1996). A tal efecte, la Ley 1/1996 faculta al menor per posar en coneixement del Ministeri Fiscal les situacions que consideri que atempten contra els seus drets, a fi que aquest promogui les accions oportunes (art. 10.2º.b))⁹².

La L.O 2/1984 de 26 de març, regula el *dret de rectificació* que poden exercitar els representants legals del menor, amb la finalitat de que el director del mitjà de comunicació social rectifiqui la informació que afecti fets inexactes que al·ludeixin al menor i la divulgació de la qual pugui causar-li perjudicis.

La Ley 26/1984 de 19 de juliol, *General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios*, preveu dos règims de responsabilitat: civil i administrativa, sense perjudici de les responsabilitats penals o d'un altre ordre que es puguin presentar (art. 32.1º).

⁹² En relació amb el paràgraf 2n del art.4 de la L.O 1/1996 de 15 de gener, d'acord amb el qual; "la difusión de información o la utilización de imágenes o nombre de los menores en los medios de comunicación que puedan implicar una intromisión ilegítima en su intimidad, honor o reputación, o que sea contraria a sus intereses, determinará la intervención del Ministerio Fiscal, que instará seguidamente las medidas cautelares y de protección previstas en la Ley y solicitará las indemnizaciones que correspondan por los perjuicios causados".

Respecte a la *responsabilitat civil*, la Ley contempla indistintament la de naturalesa contractual i la de naturalesa extracontractual. Les normes que la recullen són: - l'art.2.1º.c), que estableix com a dret bàsic del consumidor, la indemnització o reparació dels danys i perjudicis soferts; - els arts. 25, 26 i 27.1º. a) i 2n, que reconeixen el dret del consumidor i usuari a ser indemnitzat pels danys i perjudicis que sofreixi per la utilització de serveis, atribuint l'esmentada responsabilitat als que els produeixen, importen, subministren o faciliten, excepte quan s'acrediti que han complert degudament les exigències i requisits reglamentaris i altres diligències que exigeix la naturalesa del servei o activitat. No obstant això, aquesta responsabilitat també sorgirà encara que s'hagin observat els reglaments i diligències necessàries que determinin el correcte ús dels serveis, quan per la seva pròpia naturalesa o per estar reglamentàriament establert, aquests serveis incloguin la garantia de nivells determinats d'eficàcia o seguretat i suposin controls tècnics, professionals o sistemàtics de qualitat, fins a arribar en condicions degudes a l'usuari. En tal sentit, la Llei considera sotmesos a aquest règim, els productes dirigits als nens. La legitimació activa per a la reclamació d'aquesta responsabilitat correspon als representants legals del menor.

La *responsabilitat administrativa* es recull en els arts. 32 i següents, corresponent a les autoritats de l'Administració de l'Estat l'exercici de la potestat sancionadora.

Finalment, la *Ley General de Publicidad*, d'11 de novembre de 1988, recull les accions *de cessament* i de *rectificació* de la publicitat il·lícita (arts. 26 i següents), que podran ser sol·licitades pels òrgans administratius competents, les associacions de consumidors i usuaris, les persones naturals o jurídiques que resultin afectades i, en general, per qui tinguin un dret subjectiu o interès legítim (representants legals del menor) (art. 25.1º). No obstant això, sense perjudici d'aquests subjectes legitimats, correspon en tot cas al Ministeri Fiscal i a les Administracions públiques competents en matèria de protecció de menors, l'exercici de tals accions (art. 5.5 º L.O 1/1996 de 15 de gener).

2.5.2. Regulació catalana

En l'àmbit de la Comunitat Autònoma de Catalunya; - la Llei 10/1983 de 30 de maig, de *creació de la Corporació Catalana de Radio i Televisió i regulació dels serveis de radiodifusió i televisió de la Generalitat*, recull en el seu text el *dret de rectificació*, que podrà sol·licitar qui resulti lesionat de forma directa i expressa en els seus legítims interessos morals per la difusió mitjançant la radio o la televisió, de dades o fets contraris a la veritat (art.19). La legitimació activa correspondrà a qui tinguin la representació legal del menor (arts.155 i 209 C.F), entre els que s'ha d'incloure el Jutge (art.134 C.F) i a les administracions públiques encarregades de la protecció de menors (arts.11.4º, 5è, 6è i 7è, i 20 de la Llei 8/1995 de 27 de juliol, *d'atenció i protecció dels infants i adolescents*, i arts.1 i 2 del seu Reglament, de 7 de gener de 1997).

La Llei de *prevenció i assistència en matèria de substàncies que puguin generar dependència*, de 25 de juliol de 1985 (modificada per la Llei 10/1991 de 10 de maig), disposa d'un règim de sancions administratives la imposició del qual correspon als òrgans del Consell Executiu i a les entitats locals (arts. 45 i següents)⁹³.

La Llei 1/1990 de 8 de gener, de *disciplina del mercat i defensa dels consumidors i usuaris*, tipifica una sèrie d'infraccions que afecten a la matèria que és objecte d'aquest estudi, en els arts. 3.e), g) i h), i 5.d), g) i h). Essent responsable de les mateixes, l'empresa o raó social obligada a la prestació del servei (art.12.d)). El procediment sancionador, s'haurà d'ajustar al que estableix la Llei de Procediment Administratiu, podrà iniciar-se a partir dels actes que hagin aixecat els serveis d'inspecció, per comunicació d'una autoritat o òrgan administratiu, o per denúncia formulada per les associacions o els organismes de consumidors i usuaris, o pels particulars (art. 27).

⁹³ En el seu art.14.7º disposa que; "els subjectes de l'activitat publicitària són responsables de l'incompliment del que es disposa en la present Llei, sense perjudici de la responsabilitat dels titulars o directors dels mitjans de transport, centres, locals o establiments que s'exhibeixi publicitat il·lícita"

La Llei 3/1993 de 5 de març, de *l'Estatut del consumidor*, juntament amb la responsabilitat administrativa prevista en els seus arts. 29 i següents, regula la reparació dels danys que pot sol·licitar el consumidor que hagi sofert un perjudici com a conseqüència de l'adquisició o utilització de béns, productes i serveis (art.19.1º de la Llei, en relació amb els arts.1902 i 1903.1 º i 4t CC). Pel que fa a la responsabilitat administrativa, disposa que les infraccions a la Llei seran sancionades de conformitat amb l'establert en la citada Llei 1/1990 de 8 de gener, sobre *disciplina del mercat i defensa dels consumidors i usuaris* (art.30).

La Llei 8/1995 de 27 de juliol, *d'atenció i protecció dels infants i els adolescents*, recull un sistema de responsabilitat administrativa (arts. 58 a 65) que correspondrà a les persones físiques o jurídiques a qui siguin imputables les actuacions constitutives d'infracció (art. 58.2º). I els ingressos derivats de la mateixa, han de ser destinats per les administracions públiques actuants, a l'atenció i protecció dels nens i adolescents (art. 64). A tal efecte, la Llei legitima a aquests últims per dirigir-se a les administracions públiques encarregades de protegir-los i assistir-los, fins i tot sense el coneixement dels seus pares, tutors o guardadors, quan sigui precís, per motius d'urgència o situacions de conflicte i en la mesura que la comunicació amb aquests pogués frustrar la finalitat pretesa. El nen també pot dirigir-se al Síndic de Greuges i a l'Adjunt per a la Defensa dels Drets dels Menors, a fi que resolgui les queixes que formuli (art. 11.4º, 5è, 6è i 7è). L'anterior s'ha de posar en connexió amb l'art. 20 d'aquesta Llei, segons el qual; "per assegurar el ple gaudi del dret a la criança i formació de l'infant i de l'adolescent, en defecte dels pares, tutors o guardadors, correspon a les administracions públiques l'exercici de les funcions de protecció i assistència(...)"⁹⁴.

La Llei 8/1996 de 5 de juliol, de *regulació de la programació audiovisual distribuïda per cable*, en recull en els seus arts.13 15, un sistema de responsabilitat administrativa per l'incompliment de les obligacions derivades de

⁹⁴ I amb l'art.40, d'acord amb el qual; " (...) les administracions públiques (...) han de vetllar per a què els drets i interessos dels nens i adolescents, com col·lectius de consumidors amb necessitats i característiques específiques, gaudeixin de defensa i protecció especials".

la mateixa, que s'ha d'ajustar al procediment sancionador regulat pel Decret 278/1993 de 9 de novembre. I en la que es faculta al Consell Audiovisual per denunciar davant de l'Administració competent les esmentades infraccions (art.12.2º.a)). La competència per sancionar es preveu en l'art.5 del Decret 265/1997 de 17 d'octubre, de desenvolupament de la Llei 8/1996 de 5 de juliol⁹⁵.

2.6. El sistema de responsabilitat en l'activitat d'Autoregulació

L'autoregulació al sector dels mitjans de comunicació té un elevat prestigi que es fa patent en el creixent reconeixement legal que li han mostrat tant el legislador comunitari com l'espanyol i l'autonòmic, que volen potenciar aquest fenomen mitjançant el mandat constant als poders públics que promoguin l'activitat d'autoregulació⁹⁶.

El fenomen de l'autoregulació té lloc quan les empreses o professionals d'un sector concret es posen d'acord per establir una sèrie de criteris, principis, pautes de conducta o normes que vincularan a les parts que intervenen i als altres professionals que amb posterioritat decideixin adherir-se a les mateixes.

És una activitat que es mou en un pla estrictament privat i voluntari. Perquè els subjectes participants són organismes de caràcter privat que de forma completament lliure i voluntària decideixen celebrar aquest tipus d'acords o convenis per imposar-se a si mateixos una autodisciplina o autocontrol de la seva pròpia activitat. D'ací que l'acord al que s'arribi, sols vincularà a les empreses o professionals que voluntàriament hagin decidit adherir-se, i no als restants professionals d'aquest mateix sector en qüestió.

⁹⁵ Disposició aquesta que al seu torn, ha de ser també completada amb la Llei 3/2004 de 28 de juny, de modificació de la Llei 2/2000 de 4 de maig, del *Consell de l'Audiovisual de Catalunya*, que desenvolupa les competències en matèria sancionadora del CAC.

⁹⁶ *Llibre Verd de la Comissió sobre les comunicacions comercials al mercat interior*, de 1996; Directiva 84/450/CEE de 10 de setembre de 1984, sobre publicitat enganyosa i Directiva 97/55/CE per la que es modifica l'anterior; Directiva 2000/31/CE sobre *comerç electrònic*; Ley 34/1988 de 11 de novembre, *General de Publicidad*; Llei 25/1994 de 12 de juliol, de *Televisió sense Fronteres*; Llei 34/2002 d'11 de juliol, de *Serveis de la Societat de la Informació i de Comerç Electrònic*, i Llei 2/2000 de 4 de maig, del *Consell Audiovisual de Catalunya*.

La regulació estatal deixa parcialment el seu tradicional caràcter coactiu i autoritari i, simultàniament renuncia a intervenir directament en certes relacions socials, donant entrada a l'autoregulació. Augmenta d'aquesta manera, notablement, la regulació no imperativa, les normes jurídiques públiques que estableixen concrets instruments de foment que tenen per objecte reconduir l'autoregulació a la satisfacció de finalitats públiques. No desapareix, tanmateix, la regulació de caràcter imperatiu ni el control estatal dels seus continguts. Succeeix no obstant això, que aquesta regulació i aquest control es dirigeixen ara a garantir i a supervisar que les finalitats que té assignades l'Estat, siguin satisfetes efectivament mitjançant l'autoregulació social. La regulació estatal se centra en l'atribució de competències, l'establiment de procediments i en el reconeixement dels efectes de l'autoregulació, deixant a aquesta la fixació i el control dels continguts normatius primaris. L'autoregulació respon d'alguna manera, a la definició del bon fer professional, de la *lex artis*, de les regles tècniques o normes de conducta adequades en la tasca quotidiana d'una activitat que requereix l'aplicació de certs coneixements científics o tècnics, o si més no, cert grau d'especialització.

Sense perjudici dels inconvenients que presenta aquest fenomen (als quals es farà al·lusió més endavant), comporta d'altra banda, grans avantatges, sent tres principalment, els motius que impulsen a la Unió Europea a fomentar-lo:

En primer lloc, s'impulsa l'autoregulació per tal de facilitar l'harmonització de les normes en l'àmbit europeu o internacional. Quan aquestes normes són de marcat caràcter tècnic i afecten a una determinada professió, les institucions comunitàries prefereixen abstenir-se de regular i opten per animar els membres que exerceixen la professió per a que s'autoreguli. Ningú millor que el propi professional d'un sector concret per conèixer amb detall i de manera exhaustiva els cànons de conducta que han de regir la seva activitat professional.

En segon lloc, la major proximitat, flexibilitat i adaptabilitat de l'autoregulació a les necessitats i transformacions del sector regulat, que contrasten, amb les limitacions de la regulació imperativa en aquests fronts. El que és especialment

rellevant en el camp de les noves tecnologies. L'inevitable desfasament que les normes de dret positiu ofereixen respecte de les transformacions socials, és més acusat en aquest terreny, l'evolució tecnològica del qual és especialment dinàmica. Això fa aconsellable, a l'hora de regular aquests camps, acudir a mecanismes jurídics no tan generals i rígids i susceptibles d'una elaboració o modificació més ràpida de l'habitual; caracteritzats perquè és la voluntària acceptació dels seus destinataris la que els atorga eficàcia vinculant. Se salven així els obstacles derivats de la rigidesa de la Ley Orgánica que, per la seva pròpia naturalesa, no és idònia per a un casuisme accentuat. Constitueix d'aquesta forma, un complement adequat o una alternativa a la legislació, perquè permeten reaccionar amb major rapidesa als canvis del mercat.

En tercer lloc, l'autoregulació presenta així mateix l'avantatge de constituir un procediment ràpid de resolució extrajudicial de conflictes, evitant-se en moltes ocasions el recurs a una acció administrativa o judicial. Els Codis d'Autoregulació compten amb els seus propis sistemes de control del compliment de les seves normes, disposant una sèrie de sancions a l'efecte, que són imposades per organismes autònoms de caràcter privat, als quals se'ls atribueix competència per sancionar. D'aquesta forma, s'evita la intervenció dels òrgans judicials de l'Administració, el procediment sancionador de la qual és bastant més lent i costós.

El grau de vinculació d'aquests Codis és, com veurem, variable. Poden contenir simplement una enunciació de principis o valors orientadors o indicatius de simple assessorament de les conductes a seguir. Però revelen cert grau de compromís per part dels professionals que els accepten. O poden tenir una textura normativa més acabada, amb un grau de vinculació més fort per als seus membres, a qui se'ls pot arribar a sancionar pel seu incompliment.

En l'àmbit en el qual ara ens movem, les sancions imposades pels organismes d'autocontrol i d'autodisciplina solen adoptar generalment la forma de simples recomanacions, amonestacions, reprovacions, la cessació d'una activitat concreta, o la publicació de les resolucions imposades per aquests organismes a tall de divulgació d'una conducta reprovable en el sector professional afectat.

I en alguna ocasió, i amb caràcter excepcional, pot imposar-se alguna sanció de tipus pecuniari. El procediment per a la imposició de sancions té lloc per mitjà de l'arbitratge, excloent-se amb això el recurs a la via jurisdiccional.

Aquest sistema arbitral es caracteritza:

- per la naturalesa privada tant dels subjectes que se sotmeten a arbitratge com de qui exerceix com a àrbitre;
- per la llibertat d'elecció d'aquest últim;
- per l'autovinculació a les seves decisions, i
- per la lliure disposició de les parts i de l'àrbitre respecte al desenvolupament del procediment arbitral.

En ocasions, la vulneració del Codi de conducta pot ser constitutiva alhora d'una infracció de l'ordenament jurídic. En aquest supòsit, si el propi Codi preveu la sanció corresponent, l'Administració haurà d'esperar a la resolució de l'organisme voluntari d'autodisciplina, abans d'iniciar un procediment administratiu sancionador sobre els mateixos fets. Si contràriament, el Codi no recull un procediment sancionador per a tal conducta, podrà llavors l'Administració utilitzar la resolució de l'organisme d'autodisciplina com un dictamen pericial anticipat que, molt probablement, serà determinant en la seva resolució. L'Administració, fins i tot, pot adoptar la decisió de no iniciar cap procediment sancionador si l'organisme privat d'autodisciplina no advertís que s'hagués produït una infracció. S'ha de tenir en compte que al cap i a la fi, aquests organismes acaben analitzant si es produeix o no alguna vulneració de l'ordenament jurídic⁹⁷.

Posats a continuació a analitzar el sistema de responsabilitat previst en els Codis enunciats en aquest treball, s'observa com per exemple, el *Codi deontològic aprovat en l'Assemblea Ordinaria de la Federació de Asociaciones de la Prensa de España*, i el *Convenio de Autoregulación para el buen uso de Internet a España*, es limiten a ressenyar en els seus texts una sèrie de

⁹⁷ Capítol IV: concepte i elements de l'autoregulació. p. 416, 417, 437, 438, 494, 495, 496, 507, 508 y 604. (en línia) http://www.tdx.cbuc.es/TESIS_Udg/AVAILABLE/TDX-1212103-121813/tmdg3de3.pdf (consulta: juliol de 2005).

conductes i principis generals orientadors, que no van acompanyats de cap tipus de retret o sanció a l'efecte. Tenen, així, un valor enunciatiu, gairebé de declaració d'intencions.

El primer intent d'establir un mecanisme de control del compliment dels Codis, es du a terme en:

- El *Código ético de publicidad en cine*;
- El *Código de conducta publicitaria*;
- El *Código de autoregulación de la publicidad de los productos del tabaco en España*, i
- El *Código ético sobre publicidad en Internet*.

En aquests es crea un Jurat d'Autocontrol que actua com a àrbitre en les qüestions publicitàries que siguin sotmeses a la seva decisió i que s'encarrega de resoldre les eventuais controvèrsies que li siguin presentades per qualsevol empresa o tercer que tingui interès legítim en el qual es procedeixi en relació amb una determinada actuació publicitària per infracció de les normes deontològiques. Les seves resolucions tenen eficàcia, no solament entre les parts implicades, sinó també entre els altres signants. En l'últim dels Codis esmentats s'imposa als empresaris l'obligació de col·laborar amb les autoritats competents, i de posar en el seu coneixement qualsevol informació rellevant a què hagin tingut accés, sobre activitats delictives. Però en cap d'aquests Codis no es fa referència a cap tipus de retret o de sanció per posar fre a la conducta no permesa.

Un pas més endavant en el sistema de prevenció i de càstig de les conductes reprobables, el constitueixen:

- El *Código deontológico para la publicidad infantil*, i el seu Conveni;
- El *Código Europeo de Deontología del Periodismo*;
- El *Código de Conducta Profesional de las Empresas Proveedoras de Servicios de Internet de ASIMELEC*;
- El *Código PEGI*;

- El *Código de Autoregulación sobre contenidos televisivos y Infancia*, i
- El *Código ético de comercio electrónico y publicidad interactiva*.

Aquests Codis presenten un major grau de vinculació, no sols per l'esforç que realitzen en explicar de forma detallada els passos que ha de seguir el procediment de control de les conductes, sinó també per arbitrar una sèrie de reaccions encaminades a reprimir l'activitat il·lícita. Entre aquests es pot citar:

- la privació de la utilització del segell de confiança;
- l'expulsió d'un membre de l'associació adherida al sistema;
- advertiment a l'empresari actuant cominant-lo al compliment del Codi, i en cas de desatenció d'aquest últim i en el supòsit que es consideri que la seva conducta pogués suposar una vulneració de la legislació vigent, l'haver de posar-ho en coneixement de l'Administració competent per a la tramitació del corresponent expedient sancionador;
- reetiquetatge obligatori de l'empaquetat;
- revocació d'una llicència sobre un logotip particular;
- retirada del producte;
- suspensió temporal dels serveis de classificació;
- la modificació obligatòria d'anuncis;
- advertiment privat o públic per a la cessació de la conducta denunciada;
- privació de l'ús del logotip d'empresa signant del Codi Deontològic, com a conseqüència de la cessació de la seva adhesió, amb l'obligació de notificar a l'òrgan administratiu les sancions que s'imposin als prestadors de serveis per incompliments del Codi;
- la publicació de les resolucions;
- la sol·licitud a l'anunciant perquè procedeixi a la retirada o rectificació de la seva publicitat.

Finalment, el règim sancionador més avançat el trobem en el recent *Código de Autoregulación de la Publicidad de Alimentos dirigida a menores, prevención de*

la Obediencia y Salud (Codi PAOS), del 2005, fa una classificació de les infraccions en lleus, greus i molt greus, atenent una sèrie de criteris previstos en el Codi. Així com sancions consistents en l'abonament d'una suma dinerària concreta per part del subjecte infractor, l'import de les quals es destinarà a finançar el cost del programa de control i aplicació del Codi i a realitzar campanyes d'educació i salut pública que promoguin hàbits saludables d'alimentació i d'activitat física en col·laboració amb les autoritats competents. Aquestes sancions de tipus pecuniari poden anar acompanyades de la cessació o modificació de la publicitat, o de la baixa temporal o definitiva de l'empresa adherida, amb la publicitat dels motius.

3. Els problemes i les carències en la regulació: la necessitat d'una revisió normativa urgent

L'estudi dut a terme fins ara de la normativa existent, ens ha proporcionat una visió general dels sistemes de control i de les restriccions a que es troba sotmesa l'activitat dels mitjans de comunicació en el context de la protecció del menor. Però com a continuació veurem, les diferents investigacions dutes a terme en la matèria han posat de relleu que tota aquesta proliferació de normes, encara resulta ser del tot insuficient per assolir el propòsit perseguit. Tot apunta que els mitjans de comunicació manquen avui a Espanya d'un marc legal adequat i consistent que asseguri el compliment dels mandats constitucionals, bé per absència del desenvolupament legal necessari, o bé per la manca d'adequació de la normativa a les actuals circumstàncies. Aquesta regulació incompleta o escassament adaptada, ha contribuït a la falta de desenvolupament d'un sistema audiovisual equilibrat i harmònic, en el qual els mitjans garanteixin una democràcia participativa i de qualitat. La inestabilitat i deteriorament dels mitjans ha implicat a més, altres complicacions d'ordre polític. En el sí de l'Estat de les Autonomies, aquestes complicacions amenacen amb privar la nostra societat d'un instrument vital per a l'articulació cultural i la cohesió social d'Espanya. I en el context de la Unió Europea poden distanciar el nostre país del model social europeu de convivència, pel que fa a

nivells comuns d'educació, cultura, informació i entreteniment adequats als interessos dels ciutadans.

La derivació més polèmica en aquests anys, ha residit en les acusacions de manipulació governamental sobre els programes informatius, especialment els telenotícies, que ha posat en qüestió el compliment, per part dels mitjans públics, de certes obligacions legals, com "l'objectivitat, veracitat i imparcialitat de les informacions", la "separació entre informacions i opinions", i sens dubte, el "respecte al pluralisme religiós, social, cultural i lingüístic".

Menys visible, però segurament tan negativa com l'acusació anterior, per a uns mitjans al servei d'una democràcia plural i participativa, ha estat la parcial i gradual desviació dels programes informatius des del model públic europeu, com a òrgan essencial per a la informació, l'expressió i el judici de valor dels ciutadans, cap al model comercial que, sota la pressió publicitària i en consonància amb les cadenes privades, ha tendit a reflectir cada vegada menys la vida política i social, nacional i internacional. S'ha arribat així, a saturar els telenotícies amb notícies sobre esdeveniments i "crònica rosa", a dilatar desproporcionadament el temps dedicat als esports i a tergiversar fins i tot la secció de cultura, convertint-la amb freqüència en espectacle banal. En aquesta mateixa línia, els telenotícies han tendit a la redundància, amb pèrdua de diversitat informativa i de característiques diferencials entre les diferents edicions i cadenes⁹⁸.

D'altra banda, diversos informes emesos per organismes especialitzats, posen de manifest que la normativa no es compleix pels propis mitjans de comunicació. Així, per exemple, es detecta a l'Informe emès per l' *Observatorio de Contenidos Televisivos i Audiovisuales (OCTA)*; òrgan orientat a la protecció de la infància i la joventut en la seva relació amb els mitjans i sistemes de comunicació, així com a la promoció d'una oferta audiovisual de qualitat, òrgan entre les funcions dels quals hi ha, la d'avaluar la realitat de l'oferta audiovisual

⁹⁸ Conclusions extretes del *Informe para la reforma de los medios de comunicación de titularidad del Estado*. cit. pàg. 20, 21, 23 i 24.

espanyola, detectant incompliments legals i normatius per a la seva correcció futura. En aquest s'avalua el grau de compliment del *Código de Autoregulación de Continguts Televisius i Infància*, es descriuen els diferents tipus d'incompliments del mateix que generalment tenen lloc a la pràctica. Entre aquests incompliments se citen els següents: - llenguatge groller inadequat per al menor; - presentació d'actituds que impliquen intolerància, menyspreu o discriminació, amb una competitivitat exacerbada i la presentació de conflictes emocionals (familiars i de parella) sense solució positiva o sense tractament constructiu; - exaltació de la violència i de la crueltat a nivells molt elevats, i - manifestacions sexuals que arriben a l'obscuritat, a la pornografia i a les pràctiques sadomasoquistes. Aquestes investigacions deixen patent que aquests incompliments de cap manera poden considerar-se casuals o puntuals, sinó que es produeixen de forma reiterada i contínua⁹⁹.

En aquesta mateixa línia, s'ha de fer menció a l'informe de seguiment de l'esmentat Codi firmat poc després; el 16 de juny de 2005, que es realitza per tal de descriure els incompliments dels acords firmats per les principals cadenes de televisió a Espanya (TVE1, TVE2, Antena 3, Tele 5, Telemadrid), pels quals se subscriu el *Código de Autoregulación de Contenidos Televisivos i Infancia*. Basat en un seguiment exhaustiu de la programació i en una anàlisi de contingut detallat dels programes de TV que s'emeten a la franja de 5 a 8 h de la tarda, considerada com de protecció reforçada per a la infantesa. I en el que s'extreu com a conclusió principal a la llum de les dades analitzades, que cap de les cadenes investigades no compleix tots els principis de protecció que es van pactar en el Codi¹⁰⁰.

El problema ve donat, no sol per un incompliment de la legislació vigent, sinó també per una carència de desenvolupament normatiu que es manifesta en dos extrems: D'una banda, en la deficitària i insuficient regulació d'aquells sectors

⁹⁹ Estudi dut a terme per l'Observatorio de Contenidos Televisivos y Audiovisuales, a l'*Informe sobre el cumplimiento del Código de Autoregulación de Contenidos Televisivos i Infancia*, signat el 10 de maig de 2005. p.4, 18 a 22, 24 i 25.

¹⁰⁰ Veure l'*Informe ATR-Villanueva; seguimiento del Código de Autoregulación. Horario de Protección reforzada de la infancia*. Signat el 16 de juny de 2005.

que ja tenen una reglamentació (Televisió, radi i premsa). I d'un altre, en el buit legal d'altres sectors que ni tan sols no disposen d'una reglamentació bàsica (videojocs i Internet).

És cert que, a gairebé tots els sectors, i també en aquests últims, hi ha Codis d'Autoregulació que recullen pautes de conducta vinculants. Però el problema que plantegen aquest tipus de convenis, és que sol obliguen a les empreses que decideixen subscriure's als mateixos, atesa la seva naturalesa totalment lliure i voluntària. D'on se segueix la seva ineptitud per garantir el compliment d'uns cànons de conducta uniformes i comuns per a tots els empresaris d'un mateix sector. A això se li afegeix, a més, que molts d'aquests Codis encara no compten en les seves disposicions amb una relació de sancions aplicables a les conductes infractores i l'única possibilitat d'actuació és acudir als Tribunals de Justícia ordinaris quan l'activitat constitueixi una infracció de l'ordenament. De què serveix llavors establir uns criteris o principis orientadors quan l'incompliment dels mateixos, moltes vegades no portarà cap conseqüència negativa per a aquell que es desvia d'aquelles pautes?. Aquestes carències en l'àmbit de la regulació que afecta els mitjans de comunicació, han implicat una sèrie de problemes:

En l'actualitat, en els diferents mitjans de comunicació abunden els continguts de risc: violents, sexistes o racistes, pornogràfics, consumistes, que tendeixen a la corrupció del llenguatge i atempten a les normes de respecte a l'altre, que violen el dret a l'honor, a la intimitat i la privacitat de les persones. Ningú no pot assegurar que la societat estigui completament preparada per afrontar i contrarestar el tipus d'influència negativa que aquest tipus de continguts pot generar en els menors.

Algunes investigacions assenyalen les següents conseqüències:

- Risc d'insensibilització de l'espectador que s'habituja a la violència.
- Risc d'entendre la violència com una solució. Doncs moltes vegades la televisió i els videojocs presenten la violència com la via cap

a l'èxit. No sol conviden a ocupar la posició del delinqüent, sinó que eduquen en l'ús de la perversió com a mitjà per aconseguir l'èxit i el poder, quedant la moralitat del comportament en segon pla.

- Risc d'incorporar a la vida dels nens els prejudicis i actituds sexistes que denigren especialment les dones.
- Risc d'alterar la maduració normal dels nens. Doncs la representació visual brutal i repetida d'escenes pornogràfiques en un estadi massa precoç, pot crear una emoció capaç d'influir en el curs normal de l'evolució del cervell, pertorbar el seu equilibri interior i afectar permanentment la seva concepció de la sexualitat.
- Risc de potenciar l'obsessió sobre el consum i d'entendre el món com un mer objecte de consum on tot és vendible i accessible.
- Risc de promoure un llenguatge simplista, sense articulacions i sense matisos.
- Risc que els menors no sàpiguen que la privacitat i la intimitat són esferes que poden i han de preservar, i de considerar normal la falta de respecte envers les mateixes.

D'altra banda, el consum infantil es caracteritza pels següents trets:

- És un consum molt extens, continu i intens, superior al dedicat a l'estudi, al joc i a altres activitats, en el qual generalment, no hi ha cap control familiar. Els nens amb molta freqüència veuen sols la televisió, sense cap adult al seu costat que els pugui orientar sobre el que veuen o que pugui parlar sobre els continguts. L'augment de la dotació audiovisual a les llars, així com la multiplicitat de canals, al costat de la creixent fragmentació de la vida familiar, reverteix cap a estructures

que consenten i potencien l'autonomia del menor però sense control del consum audiovisual.

- És un consum en gran part, de programes d'adults. Els nens no distingeixen entre la televisió destinada específicament a ells i la dirigida a adults. Veuen la que tenen a l'hora en la qual s'asseuen o es tomben davant del televisor, especialment entre les 21 i les 24 h. Al que se li afegeix l'absència d'una oferta televisiva infantil de qualitat.

- En moltes ocasions, els programes infantils són productes avorrits, mancats de novetat i varietat en formats i gèneres, i amb escàs atractiu per als seus potencials receptors. La pobresa de continguts contribueix a l'absència d'una oferta infantil de qualitat, que sembla quedar com a honrosa excepció d'algunes cadenes públiques o com a privativa de les televisions temàtiques de pagament. Hi han pocs programes infantils a les televisions i la tendència sembla indicar que aviat n'hi haurà molts menys.

- La proporció d'hores que es programa per a la infància no es correspon amb el seu pes a la piràmide de la població. Si a més, considerem la distribució horària de la programació infantil situada especialment en les primeres hores del matí o de la tarda i els hàbits reals de consum dels nens, especialment nocturns, s'observa que les possibilitats que accedeixin a programacions dirigides especialment a ells són, de fet, molt reduïdes.

En l'esfera familiar, la televisió resulta ser el mitjà més útil per contenir i acontentar els nens, mentre els pares treballen fora de la llar i els seus fills estan sols o acompanyats d'avis o altres persones, o mentre els pares realitzen les tasques de llar. D'aquesta manera, la televisió compleix la funció de "mainadera automàtica". Per la seva part, els pares arriben cansats després de la jornada laboral, o després de realitzar les tasques domèstiques, i no se senten especialment motivats ni amb les energies suficients com per discutir amb els seus fills sobre el consum de televisió, que no consideren tan important

com altres qüestions, especialment, els rendiments escolars i les sortides nocturnes dels joves.

D'altra banda, tampoc no és cert que la selecció dels consums pugui fer-se, en les circumstàncies actuals, en un ambient de plena racionalitat. La informació disponible sobre la programació no és, en general, ni suficient ni adequada. Les estratègies de contraprogramació i de competència entre cadenes estan dissolent les possibilitats de previsió i preselecció. Bona part dels continguts que es consumeixen són imprevisibles i no responen a la voluntat de l'usuari. Podria dir-se que la televisió ocupa el paper especial d'aquells objectes que els nens utilitzen en les primeres etapes de la seva vida per trobar el suport i protecció que necessiten en els moments en què tendeixen a separar-se progressivament de la dependència i del contacte físic materns. Aquests objectes poden ser ossos de drap, robes, ninots o joguines a què els nens es lliguen de manera afectiva. Els necessiten quan es queden sols i els utilitzen com una espècie de crosses afectives. La televisió fa de vegades la funció de l'ós de drap: amb la seva funció de "mainadera electrònica" comença a guanyar terreny i realitzar un suport afectiu. Es poden entendre les raons. La televisió està disponible sempre, de vegades més que els progenitors, ofereix gratificació i consol, sap animar i estimular. Què succeeix llavors quan aquesta mainadera electrònica ofereix als nens, ja sigui programes d'adults o programes que, si bé estan destinats a ells, tenen poc a veure amb la seva pròpia realitat i el seu context cultural?. Quin tipus de socialització i de cultura reben aquests nens?. Quin coneixement del seu entorn són capaços de construir?.

És la televisió la que podria estar exercint en els nostres dies el paper d'educadora i conductora de les vides dels més petits. D'allà la gravetat de la constatació de l'escassetat de la difusió de programes infantils que venim comentant. A mig o llarg termini, aquesta absència d'acompanyament adequat per part de la televisió cap als nens tindrà conseqüències que s'apreciaran en el caràcter d'aquests i en la personalitat dels adults, en la seva identitat i en la seva manera d'apreciar o valorar el que els envolta. En qualsevol cas, s'està desaprovechant una oportunitat educativa. Potser, una televisió adequada, dirigida específicament als nens i produïda respectant els valors ètics i socials i la

pròpia identitat d'aquells seria (i no ho està sent) un ajut inestimable. Estimularia les destreses i les capacitats infantils, potenciaria l'aprenentatge, ajudaria en les incerteses, conduiria a una convivència tolerant i pacífica, facultaria per ampliar els seus horitzons i coneixements, i contribuiria a una millor comprensió del món. Tanmateix, poc d'això fa una televisió que s'ha oblidat dels nens i als que no dedica quasi cap espai, ni menys encara, producció pròpia.

El primer que es percep quan es parla de mitjans de comunicació amb educadors i professors, així com amb responsables de l'administració del sistema educatiu, és que existeix un marcat contrast (gairebé un divorci) entre els continguts i mètodes de l'educació, d'una banda, i dels mitjans per l'altre. Si l'escola ha d'ensenyar el valor de l'esforç, de la tenacitat i la constància, la televisió potencia una visió del món en el qual qualsevol desig sembla estar a l'abast de la mà. En el que la improvisació té major compensació que la planificació i el càlcul, i la renúncia o el sacrifici tenen poc valor. De manera que els nens poden començar a sentir una distància creixent entre l'entorn mediàtic i l'escolar i una desmotivació general en relació amb les activitats i l'univers de valors que els proposen els professors i educadors. Al costat d'altres conseqüències, aquest distanciament pot potenciar les perspectives de fracàs escolar i la consegüent dificultat d'incorporació al món del treball.

La televisió sol potenciar el coneixement superficial, lleuger, fragmentari i apressat del món. Just el contrari del que pretenen les disciplines científiques ensenyades a l'escola, que exigeixen una atenció concentrada, dedicació constant i l'acumulació sistemàtica i organitzada de coneixements. En el discurs televisiu, tant en els espais informatius com en la programació en general, els continguts i missatges s'organitzen en formats d'escassa durada que, a més, no solen tractar temes en profunditat i que són incapaços, moltes vegades, de seguir la continuïtat i serietat dels fets. Amb la prepotència de la televisió en la societat actual, és en cas d'esperar que aquesta acabi imposant una manera de coneixement caracteritzada per ser poc rigorós, atomitzada, sense estructures d'integració i organització per assegurar la intel·ligibilitat de la

realitat. Tot això contribueix a la perplexitat del professorat, la tasca del qual es contradiu dia a dia a la televisió.

La televisió mostra conductes divergents, comportaments agressius, delictes, males formes, actituds de menyspreu als drets humans i a la vida, sense que al costat d'ells, s'aportin elements de comprensió. Davant d'aquest fenomen, el professorat se sent desconcertat i abandonat, enfrontat a una tasca cada vegada més difícil: la d'integrar tots els joves en edat escolar en el medi social i docent, i en els coneixements bàsics de la nostra cultura. Però es veuen desassistits per un dels mitjans més poderosos de la nostra època: la televisió. Precisament, el mitjà que podria, amb una altra estratègia i una altra orientació, garantir, o almenys reforçar aquesta tasca d'integració i de socialització dels joves. Tanmateix, la televisió hegemònica en l'actualitat sembla compromesa precisament en una altra tasca diversa: la d'entretenir a qualsevol preu i per qualsevol mitjà, esquivant els valors que són la base de l'educació. No s'acaba d'entendre que fins i tot televisions que depenen dels poders públics per complir un servei cap al públic, puguin permetre's separar-se tant del que és la tasca educadora. Podria assumir-se potser que a la televisió no hagi de primar la funció educativa. Però d'aquí a que hagi de convertir-se en un instrument de des-educació, dista un món¹⁰¹.

A les publicacions, les revistes d'estil "manga" són adquirides pels menors o pels seus pares com revistes infantils, quan en realitat inclouen imatges de fort contingut violent o sexual, sense que existeixi una normativa clara que obligui a la classificació per edats d'aquests productes i estableixi criteris per a la seva ubicació i visibilitat en el punt de venda¹⁰².

Internet és un altre dels camps en el qual abunden els continguts de risc. Es calcula que el 30% de les visites i entre 50 i 60 mil llocs estan relacionats amb

¹⁰¹ Basat en les conclusions del CONSELL DE L'AUDIOVISUAL DE CATALUNYA; *Llibre Blanc: l'educació en l'entorn audiovisual*. A *Quaderns del CAC*. Núm.. Extra ordinari, novembre, 2003. p. 24, 26, 27, 28, 32 a 36, 39, 41, 42 i 51 a 54.

¹⁰² Investigacions realitzades per l' ASSOCIACIÓN DE USUARIOS DE LA COMUNICACIÓN; *Menores i Medios de Comunicación. Publicidad, Televisión, Internet*. En *Documentos AUC*. Madrid. p.10.

la pornografia¹⁰³. En els diferents estudis que l'Associació d'Usuaris de la Comunicació (AUC) ve realitzant sobre la protecció dels menors en Internet en relació amb les pàgines de contingut pornogràfic, s'ha constatat que aquesta és una de les ofertes amb major volum en aquest entorn comunicatiu. L'anàlisi posa en relleu que només un 30% de les pàgines visitades introdueix barreres d'entrada. La resta (entorn del 70%) permet accés lliure a continguts pornogràfics i la facilitat d'accés a les imatges és igual de fàcil independentment del seu contingut més o menys fort. Sent molt comú, en aquest tipus de webs pornogràfiques pràctiques abusives de captura del visitant, que en alguns casos, fins i tot arriben a consistir en la recepció de correus electrònics no desitjats a partir de la visita a la pàgina, oferint al visitant subscripcions a serveis de pornografia *on line*.

D'acord amb l'anterior, les conclusions de la investigació indiquen que la protecció dels menors davant la pornografia en Internet és molt difícil a causa del buit legal i a la gran varietat d'ofertes a la xarxa i el caràcter particularitzat i privat de l'accés a Internet¹⁰⁴. Però els problemes no acaben aquí; molts llocs no tenen restriccions per edat i ofereixen apostes com a joc o per diners. Les investigacions realitzades han detectat casos de nens que fan apostes utilitzant targetes de crèdit dels seus pares. D'altra banda, Internet permet a qualsevol nen accedir a jocs d'ordinador i vídeos violents sense que els seus pares se n'adonin. La violència és un altre dels continguts que proliferen per aquest mitjà. Hi ha llocs a Internet que ofereixen fotos reals de suïcides i de víctimes d'assassinats¹⁰⁵.

Pel que fa als sistemes plurals de filtrat en destinació, com a alternativa per conciliar en aquest àmbit el respecte a la llibertat d'expressió amb la protecció dels menors, els estudis duts a terme sobre això posen de manifest que els sistemes de filtrat no són fiables. La fiabilitat és entesa com la capacitat per

¹⁰³ *Programa para la protección de la infancia en Internet* (en línia) <http://www.net-consumers.org/erica/policy/escs.htm> (darrera consulta: novembre de 2005).

¹⁰⁴ Anàlisi de l'AUC; *Menores i Medios de Comunicación*. Cit. p.12 i 13.

¹⁰⁵ *Programa para la protección de la infancia en Internet* (en línia) <http://www.net-consumers.org/erica/policy/escs.htm> (darrera consulta: novembre de 2005).

filtrar i bloquejar els continguts considerats perjudicials per als menors. El programari de filtrat no bloqueja continguts perquè és incapaç d'interpretar correctament el significat i el context de paraules o frases utilitzades, o bé bloqueja en excés continguts adequats, ja que els programes de filtrat amb un elevat grau d'eficàcia en el blocatge dels continguts inadequats per als menors impedeixen, també per error, per desídia, per raons econòmiques, ideològiques o d'un altre tipus, l'accés a continguts innocus i fins i tot valuosos. No oblidem que ens movem en un oceà de dimensions gegantines, en constant moviment i canvi i que a més, no deixa de créixer. Cada dia es creen milers de pàgines webs noves, altres milers més es modifiquen i també desapareixen diversos milers. No hi ha forma humana de mantenir-se al dia en aquest frenètic ritme de canvis i, en conseqüència, de proporcionar un servei de filtrat actualitzat.

Un altre mètode a què també es va fer referència, és el relacionat amb la tecnologia PICS (Plataforma para la Selección del Contenido en Internet). Molt sofisticat i encara en plena evolució. Es basa en l'etiquetatge dels continguts i en el blocatge a l'accés dels que continguin etiquetes classificades com a inadequades. Però aquest mètode s'enfronta a l'inconvenient que l'etiquetatge és exercit pels propis proveïdors de continguts de forma voluntària. Tot indica que seria necessària una legislació que obligués a tots els que publicuessin continguts a Internet a etiquetar-los. Pel que els sistemes de filtrat, ara com ara, pateixen de limitacions molt serioses¹⁰⁶.

Pel que respecta als videojocs, existeix com sabem, un *Código de Autoregulación* que va entrar en vigor en el 2001, que va ser subscrit per l'Asociación Española de Distribuidores y Editores de Software de Entretenimiento (ADESE) i les Administraciones Públicas de Consumo y Protección del Menor. En el que s'estableix un sistema d'etiquetatge amb indicació de l'edat des de la qual el producte es considera apte. Després d'analitzar el funcionament del Codi, Amnistia Internacional ha detectat en el mateix els següents problemes:

¹⁰⁶ *La protección de los menores en Internet* (en línia) <http://www.zonagratis.com/servicios/seguridad/art-esp7.html> (darrera consulta: novembre de 2005).

- No totes les empreses del sector estan subscrietes.
- No existeix una supervisió efectiva i independent del contingut de cada videojoc. L'esmentada supervisió prové de la pròpia empresa productora.
- Presència pràcticament nul·la de l'Administració Pública en el Codi, malgrat haver-lo subscrit.
- Escassa divulgació de les vies de denúncia recollides en el Codi. No s'ha establert l'obligació d'informar la justícia sobre continguts il·lícits.
- No existeixen disposicions jurídiques aplicables als proveïdors sobre continguts il·lícits. Ni l'obligació d'informar els usuaris sobre els sistemes de classificació disponibles.
- En algunes comunitats no hi ha cap legislació sobre videojocs. En d'altres hi ha una legislació insuficient i poc concreta. I en les comunitats on hi ha una legislació específica, no es compleix.

Amnistia Internacional ha localitzat l'existència de diversos videojocs en els quals el racisme o la xenofòbia és el component essencial. Tots ells poden descarregar-se a través de la xarxa, i en cap no s'adverteix sobre edats recomanades. Diversos informes assenyalen que els grups extremistes interessats en fomentar l'odi i el racisme, recorren cada vegada més, a la utilització dels videojocs com a mitjà de propaganda per a aquest tipus de grups i per conquerir adeptes entre els joves aficionats als videojocs. L'objectiu d'alguns jocs que es poden descarregar gratuïtament des d'algunes pàgines d'Internet, amb títols com *Shoot the Blacks* (disparin als negres) o *Camp Rat Hunt* (Cacera de Rates en el Camp de Concentració), és molt similar: matar el major nombre d'individus que sigui possible, que no pertanyen a la pròpia raça.

Hi ha al mercat espanyol més de 30 revistes dedicades al món del videojoc, en les quals escasses vegades hi ha espai per a informació sobre recomanacions, consells, etc., sobre els continguts dels jocs. En la gran majoria de les revistes el component sangonós o violent dels videojocs és enaltit com a element lúdic i atractiu del mateix joc. En elles el component educatiu és nul. En cap no es fomenta el videojoc com a eina per a l'educació en valors descrits en la Convenció sobre Drets del Nen. Al contrari, se solen ridiculitzar les versions

"light" o es fomenten de manera explícita les violacions dels drets humans, basant-se en l'argument de la ficció. A la pràctica totalitat de les revistes el llenguatge utilitzat és sempre de tipus agressiu, amb referències constants a la violència. Aquesta es mostra enaltida i gratificada, atempta contra els drets humans i arriba a traspassar els elements simbòlics, amb la qual cosa la violència es presenta com a una cosa actual, real i fins i tot "atractiva". L'acotació de l'edat recomanada per jugar al videojoc en qüestió, no sol ser present. Rares vegades se segueix un criteri comú i uniforme per agrupar els videojocs segons la seva recomanació per edat. És difícil per al lector conèixer a quines edats va recomanat el videojoc descrit. I la publicitat dels mateixos a les revistes especialitzades encara no inclou en la seva totalitat l'etiqueta del Codi d'Autoregulació Voluntari.

Així les coses, Amnistia Internacional ha detectat que aquest Codi és insuficient per a l'esmentada protecció, i que hi hauria d'haver una major implicació de les autoritats en el funcionament del mateix. Després d'estudiar la legislació vigent en aquest camp, Amnistia Internacional ha comprovat que el Govern espanyol fa cas omís de les recomanacions marcades des de l'àmbit de la Unió Europea. No es dóna una efectiva publicitat de les línies de denúncia i no s'han pres mesures per al foment de les esmentades línies. A això s'uneix el buit legal ja que no existeix una normativa que reguli la comercialització, i en el seu cas, la publicitat dels videojocs en els quals es fomenten valors contraris als drets humans¹⁰⁷.

4. Propostes de solució

Els problemes apuntats reclamen una actuació urgent, que considerem, ha d'anar dirigida en tres direccions:

- 1) La necessitat d'una revisió normativa profunda.

¹⁰⁷ Informe elaborat per Amnistia Internacional; *Videojuegos. Sabes a que juegan tus hijos?. Videojuegos, racismo y violación de derechos humanos*. Desembre de 2002. p.5, 7, 8, 10, 11, 15, 16, 18 i 19.

- 2) El compromís i participació de les famílies, i
- 3) El compromís i participació de les Escoles en l'educació dels mitjans.

4.1. La revisió normativa

Seria necessari d'una banda, sobretot en aquells sectors en els quals hi ha un buit legal, l'elaboració de lleis que recollissin de manera concreta i detallada les obligacions dels empresaris. Així com una relació exhaustiva de les infraccions i sancions per l'incompliment de les mateixes, prou repressores com per evitar les conductes prohibides.

Però per altra banda, també seria necessari que aquestes lleis contribuïssin activament a animar les empreses del sector que elaboressin marcs d'autoregulació mitjançant la redacció de codis de conducta entre totes les parts interessades. El problema que plantegen aquests codis, com es va dir, és el seu caràcter voluntari. El seu grau o extensió d'efectivitat depèn de la seva acceptació pel major nombre d'operadors i el compromís que els uns adopten davant els altres. I per això per aconseguir la major eficàcia possible, seria convenient que els poders públics, per mitjà d'aquestes lleis, obliguessin a subscriure'l i a aplicar-lo a tots els empresaris afectats per la matèria. Tots els professionals del sector haurien d'estar obligats a la seva execució.

A més, aquests Codis de conducta han d'incorporar autèntiques obligacions, regles vertaderament imperatives, i no sol principis abstractes i generals d'orientació. El caràcter imperatiu, i la vinculació efectiva s'ha d'aconseguir de manera real i eficaç mitjançant l'establiment d'una relació concreta d'infraccions i de sancions que puguin ser imposades per organismes autònoms a través de procediments arbitrals creats a l'efecte. D'aquesta forma, el càstig o el fre a la conducta serà molt més ràpid i s'evitarà haver d'acudir als Tribunals ordinaris de Justícia.

Dins d'aquesta normativa, s'haurien de contemplar, entre altres, les següents qüestions:

- La necessitat que les cadenes de televisió donin coneixement públic dels seus codis deontològics.
- La creació de comitès de consulta a totes les cadenes per establir una comunicació dels difusors amb els representants de les famílies i dels educadors i permetre un diàleg entre totes les parts.
- La producció i difusió de programes educatius dirigits a la infantesa i a la joventut, orientats a l'educació en mitjans i a l'ajut a l'esforç educatiu dels pares.
- La contribució del patrimoni audiovisual propi de les televisions públiques en la realització de tasques educatives en els centres d'ensenyament.
- Estimular la producció de programes infantils i juvenils, i assegurar una alternativa real i efectiva de tals programes a les franges significatives de l'horari d'emissió¹⁰⁸.
- Respecte al contingut nociu però no il·legal a Internet, s'ha d'advocar per una política de notificació i retirada, junt amb un ús més eficaç dels sistemes d'etiquetatge i filtrat. La Unió Europea hauria de fer un esforç continuat i públic perquè tots els proveïdors etiquetessin el material que ofereixen. Tots els que no ho facin, haurien de quedar exclosos del mercat perquè no seran detectats pels sistemes de filtrat. Tots els ordinadors que es venen en el marcat nacional haurien de tenir instal·lats programes de protecció de la infància, fixats per defecte en un nivell de seguretat alt que els consumidors podran reduir o suprimir. Haurien d'anar acompanyats de fulls explicatius fàcilment comprensibles, disponibles en cada punt de venda, en els quals s'expliquin els elements fonamentals de la seguretat en línia i del filtrat i la classificació. Així mateix, els que tinguin ordinadors més vells, han de poder adquirir de forma fàcil i barata els esmentats sistemes.

¹⁰⁸ CONSELL DE L'AUDIOVISUAL DE CATALUNYA; *Llibre Blanc: l'educació en l'entorn audiovisual*. Núm. extraordinari. Barcelona, novembre, 2003. p.23, 24, 59 i 69.

- Els proveïdors de serveis d'Internet haurien d'anunciar motors de recerca especialment orientats als nens i indicar els espais que els estan dedicats.
- Cap joc o un altre material de caràcter violent no s'hauria d'oferir sense comprovar prèviament que l'usuari compta amb autorització d'un adult. S'ha d'exigir la confirmació d'aquest últim per a les compres en línia.
- Els proveïdors de serveis d'Internet que permetin l'accés de nens a fòrums de conversa o altres canals de xerrada, haurien d'oferir i promoure fòrums amb moderadors dirigits especialment a ells. Haurien d'exposar en llocs destacats missatges sobre aspectes de seguretat, i també hi hauria d'haver mecanismes que permetin detectar i que notifiquin amb rapidesa qualsevol comportament anòmal amb nens i que prenguin les mesures corresponents¹⁰⁹.
- S'ha de realitzar una supervisió dels videojocs exhaustiva, a càrrec de professionals independents especialitzats en temes del menor, no només pels caps de producte de la companyia en qüestió. I els continguts de les revistes s'han de guiar no només per raons comercials o tècniques, sinó que també han de fomentar l'educació en valors relacionats amb el respecte al dret del menor i a l'interès superior d'aquest¹¹⁰.
- La regulació legal i el control efectiu de la radiotelevisió pública exigeix avui, de forma imperativa i urgent, la creació d'una autoritat audiovisual independent; d'un *Consell de l'Audiovisual*, com a organisme amb capacitat de regulació i sanció, que estableixi el seguiment i control de la missió de servei públic. La funció bàsica de tots els Consells Audiovisuais és la de vetllar per la

¹⁰⁹ Programa recomanat per ERICA (Investigacions Europees en Afers de Consumidors) per a la *protecció de la infància a Internet*. Recomanacions proposades pel Comitè Econòmic i Social (en línia) <http://www.net-consumers.org/erica/policy/escs.htm> (darrera consulta: novembre de 2005).

¹¹⁰ Recomanacions plantejades per Amnistia Internacional en; *Videjuegos. Sabes a que juegan tus hijos?*. cit

garantia i protecció dels drets fonamentals. En aquest sentit, constitueixen una espècie d'advocat defensor últim del telespectador. Aquesta feina han de dur-la a terme tant procurant que la legislació audiovisual s'apliqui correctament, com impulsant l'autoregulació a fi que aquesta es basi en una efectiva presa de consciència de les obligacions i responsabilitats dels que gestionen i operen en els mitjans de comunicació¹¹¹.

4.2. El compromís i participació de les famílies

Respecte al paper de les famílies (pares, tutors, en definitiva titulars de les funcions de guarda, formació i educació dels menors es poden proposar algunes qüestions que, reiteradament, s'han vingut fent públiques però que convé posar en pràctica de manera efectiva:

- Tots els estudis sobre aquesta matèria denuncien l'excessiu nombre d'hores (temps) que dediquen els menors a la televisió. I per això s'ha d'insistir en la necessitat de vetllar per a l'ús i consum moderat de la visió de programes.
- S'ha de fomentar en els nens i joves afeccions alternatives a la televisió (llegir, fer esport, entretenir-se amb joguines) i compartir-les-hi. En especial, s'ha de procurar per interessar-los en aquelles activitats que impliquin una participació activa pròpia, fomentin les seves aptituds i la capacitat de creació, desterrant la passivitat que el consum de determinats "productes" audiovisuals suposa.
- Una bona mesura de foment d'aquestes activitats pot dur-se a terme, precisament, a través dels mateixos mitjans audiovisuals, de la programació i el seu contingut. El competidor dels mitjans de comunicació que aquests temen pot combatre's a través d'aquesta mesura, pel propi mitjà. Ningú millor que un mateix per prevenir i evitar la "falta o caiguda de l'audiència".

¹¹¹ Informe para la reforma d los medios de comunicación de titularidad del Estado. cit. p.144, 148 a 150 i 210.

- S'ha d'ajudar als nens a interpretar críticament i amb autonomia els missatges que els arriben de la televisió, explicant-los que una cosa són els fets en si i una altra molt diferent, les notícies que en rebem.
- S'ha d'advertir als nens que la publicitat ofereix una panoràmica molt limitada del mercat i que els missatges publicitaris són missatges persuasius, la finalitat dels quals és vendre (obtenir una decisió de compra del consumidor). Se'ls ha d'ensenyar a rebutjar els anuncis que promoguin contravalors.
- El problema dels continguts il·lícits i nocius no es resoldrà mitjançant l'estricta aplicació de la legislació, ni mitjançant la confiança cega en la tecnologia. És imprescindible que es fomentin les activitats de sensibilització i d'informació als adults perquè comprenguin els avantatges i els inconvenients dels diferents mitjans de difusió.
- Tots els que en algun moment estan cridats a exercir funcions tutelars dels menors han d'assumir la responsabilitat d'educar-los en l'ús d'Internet. S'ha d'aprendre a aconsellar-los, ajudar-los, donar-los les eines necessàries per formar el seu criteri. En aquest sentit seria molt convenient que, amb certa freqüència, les persones majors acompanyessin al menor quan navega per la xarxa.

4.3. El compromís i participació dels educadors

Pel que fa a la responsabilitat que han d'assumir els Centres d'educació, poden esmentar-se igualment algunes tasques que serien de gran utilitat:

- Es pot escollir programes i portar-los a classe amb la finalitat de promoure una discussió entre els alumnes i el professor sobre els seus continguts i estimular en ells una reflexió i valoració crítica que permeti, posteriorment, dur a terme una bona elecció.

- La publicitat pot utilitzar-se com a objecte d'estudi, bé sigui per reconèixer els seus llenguatges i mètodes de persuasió, bé per desemmascarar les seves proposicions i constants induccions al consumisme. Podria ser convenient, fins i tot, que els alumnes poguessin entrar en contacte amb els professionals del sector perquè els expliquessin les tècniques i finalitat de la publicitat que de veritat / mentida / aparença existeix.
- És urgent instaurar una sòlida educació en mitjans en el sistema escolar. Una educació que tingui per objectiu la creació d'espectadors crítics i que acostumi als nens i joves a examinar, amb els seus propis criteris i amb autonomia les proposicions i perspectives que se'ls fan des dels mitjans de comunicació. És precís dotar els joves de més aptituds crítiques i al sistema educatiu dels mitjans per desenvolupar-les en col·laboració, fins i tot, amb els que operen en aquests mitjans.

En definitiva, és necessari incorporar els mitjans de comunicació a l'ensenyament, dur a terme una adequada educació sobre els mitjans en el desenvolupament de les matèries formatives dels alumnes i procurar una coordinació i cooperació entre aquests mitjans i els escolars.

L'educació en mitjans hauria de garantir la formació d'espectadors crítics, combatre els estereotips, acostumar els joves a la participació en els mitjans i a utilitzar els seus llenguatges i sistemes, i s'hauria de convertir en un coneixement general i bàsic per afrontar l'aprenentatge i la convivència en la societat de la informació.

ÍNDIX BIBLIOGRÀFIC

ALBALADEJO GARCIA; “La representación”, *Anuario de Derecho Civil*, 1958, T. XII.

ALONSO OLEA, Manuel-CASAS BAAMONDE, María Emilia; *Derecho del Trabajo*, Madrid, 1995.

ALONSO PÉREZ, Mariano; “La situación jurídica del menor en la ley orgánica 1/1996, de 15 de enero, de protección jurídica del menor, de modificación del Código Civil y de la Ley de enjuiciamiento civil: luces y sombras”, a *Actualidad Civil*, 1997-1, marg. 17, ref II.

AMAT i LLARI, Eulàlia; “El derecho a la propia imagen como derecho de la personalidad y como derecho patrimonial. Comentario a la STC de 26 de marzo de 2001”, en *Revista Jurídica de Catalunya*, 2003, nº 2.

AMNISTIA INTERNACIONAL; *Videojuegos. ¿Sabes a que juegan tus hijos?. Videojuegos, racismo y violación de derechos humanos*. Diciembre de 2002. (en línea) <http://www.amnistiacatalunya.org/educadors/es/videojuegos/02-03-informe.html> (darrera consulta: novembre 2005).

APILLUELO MARTIN, *La relación de trabajo del menor de edad*, Madrid, 1999.

ASOCIACIÓN DE USUARIOS DE LA COMUNICACIÓN; *Menores i Medios de Comunicación. Publicidad, Televisión, Internet*. En Documentos AUC. Madrid.

AZURMENDI ADARRADA, Ana; *El derecho a la propia imagen: si identidad y aproximación al derecho a la información*, Madrid, 1997.

BORRÀS RODRÍGUEZ, Alegría; “El interés del menor como factor de progreso y unificación del derecho internacional privado”, a *Revista Jurídica de Catalunya*, 1994, nº4 .

CABEZUELO ARENAS, Ana Laura; *Derecho a la intimidad*, València, 1998.

Capítol IV: concepte i elements de l'autoregulació. (en línea) http://www.tdx.cbuc.es/TESIS_Udg/AVAILABLE/TDX-1212103-121813/tmdg3de3.pdf (consulta: juliol de 2005).

CASTÁN VÁZQUEZ, J.M.; *Comentarios al Código Civil y Compilaciones forales*, III-2.

CLAVERÍA GOSÁLBEZ, Luis Humberto; “Negocios jurídicos de disposición sobre los derechos al honor, la intimidad y la propia imagen”, a *Anuario de Derecho Civil*, 1994, nº 3.

CLAVERÍA GOSÁLBEZ, Luis Humberto; “Reflexiones sobre los derechos de la personalidad a la luz de la Ley Orgánica 1/1982, de 5 de mayo”, *Anuario de Derecho Civil*, 1983, nº 4.

CONDE-PUMPIDO FERREIRO, Cándido; “La intervención del Ministerio Fiscal e la autorización prestada por menores e incapaces a las intromisiones en su honor, intimidad y derecho a la propia imagen”, en *Revista General del Derecho*, 1984, nº 475.

CONSELL DE L’AUDIOVISUAL DE CATALUNYA; Llibre Blanc: *L’educació en l’entorn audiovisual*. A Quaderns del CAC. Número extraordinari, novembre, 2003. Barcelona.

CONSELL DE L’AUDIOVISUAL DE CATALUNYA; *Llibre Blanc: l’educació en l’entorn audiovisual*. Núm. extraordinari. Barcelona, novembre, 2003.

DE LAMA AYMÀ, Alejandra; *La protección de los derechos de la personalidad del menor de edad*, Tesis Doctoral, inédita.

DE LAMA AYMÀ, Alejandra; “La celebración de contratos que suponen la realización de una prestación personal por menores e incapaces (arts. 156 y 212.1 k) del Codi de Família”, a *Boletín. Servicio de Estudios Registrales de Catalunya*, Septiembre, 2004.

DELGADO ECHEVARRÍA, Jesús a LACRUZ BERDEJO J.L.; *Elementos de Derecho Civil*, vol. I-2º, Madrid, 2000

DIÉGUEZ CUERVO, Gonzalo; *Lecciones de Derecho de Trabajo*, Madrid, 1991

DÍEZ-PICAZO, L.-GULLÓN BALLESTEROS, A.; *Sistema de Derecho Civil*, Vol. II, Madrid, 1995.

ERICA (Investigacions Europees en Afers de Consumidors) per a la *protecció de la infància a Internet*. Recomanacions proposades pel Comitè Econòmic i Social (en línia)<http://www.net-consumers.org/erica/policy/escs.htm> (darrera consulta: novembre de 2005).

GAVIDIA, J.; *Comentarios a las reformas del Derecho de Familia*, Vol. II, Madrid, 1984.

GETE-ALONSO i CALERA, M^a del Carmen; *Manual de Derecho Civil*, vol. I, 2001.

GETE-ALONSO Y CALERA, M.C.; *Manual de Derecho Civil*, Vol. II, Madrid, 1996.

GETE-ALONSO y CALERA, M^a C; *La nueva normativa en materia de capacidad de obrar de la persona*, Madrid, 1992.

GETE-ALONSO, M^a C/ YSAS SOLANES, Maria, i SOLE RESINA, Judith; *Parte General y Derecho de la Persona Vigente en Cataluña*, Cálamo, Barcelona, 2004.

GONZÁLEZ PACANOWSKA, Isabel; “Notas sobre la protección del menor en la esfera de los denominados “derechos de la personalidad” con especial referencia a la imagen”, a *La tutela de los derechos del menor. 1º Congreso Nacional de Derecho Civil*, Córdoba, 1984.

Informe para la reforma de los medios de comunicación de titularidad del Estado. Elaborat pel Consell creat a l'efecte, segons Real Decreto 744/2004, de 23-4, aprovat en sessió ordinària celebrada el dia 4 de febrer de 2005.

JORDANO FRAGA, Francisco; “La capacidad general del menor”, a *Revista de Derecho Privado*, 1984.

LÁZARO GONZÁLEZ, (Coord.), *Los menores en el Derecho español*, Madrid, 2002.

LOPEZ ALVAREZ, Mª José; “La protección del trabajador menor de edad”, en *Jornadas sobre derecho de los menores*, Madrid, 2003.

Llibre Blanc: L'educació en l'entorn audiovisual. A Quaderns del CAC. Número extraordinari, novembre 2003.

MARCHENA GÓMEZ, Manuel; “La protección de la intimidad de los menores: perspectivas civil y penal”, a *Revista General del Derecho*, 994, nº 603.

MOLINA BLAZQUEZ, C; “Protección penal de los menores: los menores víctimas de delito”, en *Jornadas sobre derecho de los menores*, Madrid, 2003.

NAVAS NAVARRO, Susana; “El bienestar y el interés del menor desde una perspectiva comparada” a *Estudios Jurídicos en Homenaje al Profesor Luís Díez-Picazo*, Madrid, 2003, Tomo I.

Observatorio de Contenidos Televisivos y Audiovisuales, *Informe sobre el cumplimiento del Código de Autoregulación de Contenidos Televisivos y Infancia*. Madrid.

Programa para la protección de la infancia en Internet (en línea) <http://www.net-consumers.org/erica/policy/escs.htm> (darrera consulta: novembre de 2005).

PUIG FERRIOL/GETE-ALONSO y CALERA/GIL RODRÍGUEZ/HUALDE SANCHEZ, *Manual de Derecho Civil*, T. I, *Introducción y derecho de la persona*, 3^a ed., Marcial Pons, Madrid, 2001.

PUYO MARÍN, C; “La convención de Naciones Unidas sobre los derechos del niño”, en *Jornadas sobre derechos de los menores*, Madrid, 2003.

RIVERO HERNÁNDEZ, Francisco; *El interés del menor*, Madrid, 2000.

ROCA I TRIAS, E; *Familia y cambio social (De la “casa” a la persona)*, Madrid, 1999.

ROCA TRÍAS, Encarna; *Institucions de Dret Civil de Catalunya*, Vol. II, València, 1998.

ROGEL VIDE, C; *Bienes de la personalidad, derechos fundamentales y libertades públicas*, Bolonia, 1985.

ROVIRA SUEIRO, María E.; *El derecho a la propia imagen. Especialidades de la responsabilidad civil en este ámbito*, Granada, 1999.

SÁNCHEZ HERNÁNDEZ, C; “Capacidad natural e interés del menor maduro como fundamento del libre ejercicio de los derechos de la personalidad”, en *Estudios Jurídicos en Homenaje al Profesor Luis Díez-Picazo*, T. I, Navarra, 2003.

SALVADOR CODERCH, Pablo; *El mercado de las ideas*, Madrid, 1990.

SÁNCHEZ HERNÁNDEZ, Carmen; “Capacidad natural e interés del menor como fundamento del libre ejercicio de los derechos de la personalidad”, a *Estudios Jurídicos en Homenaje al Profesor Luis Díez Picazo*, Madrid, 2003, Tomo I.

SANTOS MORON, M^aJosé; *Incapacitados y derechos de la personalidad. Tratamientos médicos. Honor, intimidad e imagen*, Madrid, 2000.

SCADPLUS:wysiwyg://1/http://europa.eu.int/scadplus/leg/es (consulta: juliol 2005).

TORTORICI PASTOR, Cristina; *Minore età e “handicaps” nel diritto civile spagnolo*, Napoli-Roma, 1990.

TRIGO GARCÍA, Mª Belén; *Contrato de servicios. Perspectiva jurídica actual.*, Granada, 1999.

URIBE SORRIBES, A.; “La representación de los hijos”, a *Anales de la Academia Matritense del Notariado*, Tomo XXV.

VALPUESTA FERNÁNDEZ, “El trabajo del menor de edad” a *La tutela de los derechos del menor*, Córdoba, 1984.

VENTOSO ESCRIBANO, Alfonso; *La representación y disposición de los bienes de los hijos*, Madrid, 1989.

(En línea) <http://www.amnistiacatalunya.org/educadors/es/videojuegos> (darrera consulta: novembre 2005).

(En línea) <http://www.aui.es/biblio/articu/articulos/autorregulación.htm> (consulta: juliol 2005).

(En línea) <http://www.delitosinformáticos.com/ciberderechos/menores.shtml> (consulta: juliol 2005).

(En línea) http://www.ijnet.org/FE_Article/codeethics.asp (consulta: juliol 2005).

(En línea) <http://www.net-consumers.org/erica/policy/esces.htm> (darrera consulta: novembre 2005).

(En línea) <http://www.zonagratis.com/servicios/seguridad/art-esp7.html> (darrera consulta: novembre 2005).

(En línea) SCADPLUS: [wysiwyg://1/http://europa.eu.int/scadplus/leg/es](http://europa.eu.int/scadplus/leg/es/wysiwyg//1/http://europa.eu.int/scadplus/leg/es) (consulta: juliol 2005).
76-79.

La protección de los menores en Internet (en línea)
<http://www.zonagratis.com/servicios/seguridad/art-esp7.html> (darrera consulta: novembre de 2005).